

Pekka Kess, Kaisu Hulkko, Matti Jussila, Urpo Kallio,
Sinikka Larsen, Teuvo Pohjolainen & Kari Seppälä

Suomen avoin yliopisto

Avoimen yliopisto-opetuksen
arviointiraportti

© *Korkeakoulujen arviointineuvosto*

Pikseri Julkaisupalvelut
Helsinki 2002

Esipuhe

Elinikäinen oppiminen on noussut tärkeään asemaan aikamme taloudellisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa kehitystyössä. Opetus ja oppiminen eivät ole pelkästään koulutuspoliittisia kysymyksiä vaan aikaisempaa tiiviimpi osa kaikkia yhteiskunnan toimintalohekoja. Yliopistot toteuttavat elinikäisen oppimisen periaatetta erityisesti avoimessa yliopisto-opetuksessa ja täydennyskoulutuksessa.

Yliopistot ovat uudistamassa tutkintorakenteitaan osana ”Bolognan prosessia”. Eurooppalaiset opetusministerit totesivat keväällä 2001 Prahassa pidetyn kokouksen päätöskommunikatiossa, että elinikäisen oppimisen strategiat ovat välttämättömiä rakennettaessa tietoyhteiskuntaa, parannettaessa sosiaalista koheesiota ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia sekä elämänlaatua.

Yliopiston avoimuuden merkitys on kasvanut myös Suomessa. Avoimeen yliopisto-opetukseen osallistuu vuosittain noin 80 000 opiskelijaa. Uusia oppimisympäristöjä on kehitetty ja otettu käyttöön ennakkoluulottomasti. Avoimen ja perusopetuksen yhteydet ovat tiivistyneet samalla, kun opiskelijakunnan rakenne on monipuolistunut. Toisaalta koulutusyksiköiden kilpailu aikuisopiskelijoista kiristyy. Laskennallisen rahoitusmallin käyttö on vakiinnuttanut avoimen yliopisto-opetuksen aseman tulohajautuksen kokonaisuudessa.

Opetusministeriö teki korkeakoulujen arviointineuvostolle aloitteen avoimen yliopisto-opetuksen arvioinnista syksyllä 2000. Päähuomio on kohdistunut koulutuksellista tasa-arvoa edistävän aikuiskoulutusjärjestelmän toimivuuteen. Hankkeeseen osallistuivat kaikki yhdeksäntoista avointa yliopisto-opetusta järjestävää yliopistoa, joissa tiedonkeruuseen ja itsearviointiin sitouduttiin poikkeuksellisen tarmokkaasti. Arviointi tarjosi eri osapuolille mahdollisuuden sekä tulla kuulluksi että osallistua intensiiviseen oppimisprosessiin. Muun muassa yliopistojen keskinäisissä arvioinneissa ja valtakunnallisissa kuulemistilaisuuksissa kokeiltiin perinteisestä poikkeavia toteutusmalleja.

Arviointiryhmä esittää tässä raportissa näkemyksensä avoimen yliopisto-opetuksen tilasta ja joukon suosituksia elinikäisen oppimisen tulevaisuuden rakennustyötä varten. Luotamme siihen, että arviointiryhmän puheenvuoro saa aikaan rakentavan ja kriittisen keskustelun, joka mahdollistaa avoimen yliopisto-opetuksen kehittämisen hyvässä yhteistyössä kaikkien osapuolten kesken.

Helsingissä 28.2.2002

Pääsihteeri **Kauko Hämäläinen**
Korkeakoulujen arviointineuvosto

Vararehtori **Raija Sollamo**
Johtoryhmän puheenjohtaja

Kuvailulehti

Julkaisija Korkeakoulujen arviointineuvosto	Julkaisun päivämäärä 4.4.2002		
Tekijät (toimielimen nimi) Pekka Kess, Kaisu Hulkko, Matti Jussila, Urpo Kallio, Sinikka Larsen, Teuvo Pohjolainen ja Kari Seppälä (Avoimen yliopisto-opetuksen arviointiprojektin arviointiryhmä)	Julkaisun laji Arviointiraportti		
	Toimeksiantaja Opetusministeriö		
	Toimielimen asetta- mispäivä 31.1.2001	Dnro	
Julkaisun nimi Suomen avoin yliopisto. Avoimen yliopisto-opetuksen arviointiraportti			
Julkaisun osat Luku 1 Arvioinnin kohde Luku 2 Arviointihanke Luku 3 Avoimen yliopiston profiili Luku 4 Suositukset			
Tiivistelmä Viime vuosina avoimen yliopiston <i>olennaisia muutoksia</i> ovat olleet kilpailun kiristyminen ja määrällisen kasvun tasaantuminen, elinikäisen oppimisen painoarvon kasvu, opiskelijarakenteen monipuolistuminen ja yliopistodoksen tiivistyminen, uudet oppimisympäristöt ja organisoitumisen mallit sekä tulosohjauksen vakiintuminen ja rahoitusjärjestelmän muutos. Korkeakoulujen arviointineuvosto toteutti vuosina 2001–2002 avoimen yliopisto-opetuksen arviointiprojektin, jonka <i>tavoitteena</i> oli tukea kehittämistyötä (1) kuvaamalla elinikäisen oppimisen toteutumista toimintakokonaisuudessa, (2) määrittämällä kehittämiskohteita, (3) levittämällä hyviä toimintakäytäntöjä ja (4) terävöittämällä avoimen yliopisto-opetuksen profiilia. Toimeksiannossaan opetusministeriö nimesi arvioinnin <i>kohteeksi</i> avoimen yliopisto-opetuksen toteutumisen aikuiskoulutusjärjestelmänä, jonka päätavoitteena on koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen ja järjestämisen periaatteina avoimuus ja opetuksen vastaavuus perusopetuksen kanssa. Itsearviointien jälkeen yliopistot <i>toteuttivat</i> pareittain keskinäisen arvioinnin, jossa vertailtiin erilaisia toimintamalleja ja etsittiin hyviä käytäntöjä yleisesti hyödynnettäväksi. Tavanomaisten arviointivierailujen sijasta järjestettiin kolme valtakunnallista kuulemistilaisuutta, joissa käsiteltiin avoimen yliopisto-opetuksen asemaa yliopistoissa, toimintaympäristöä sekä opetuksen ja oppimisen laatua. Arviointiryhmä esittää <i>näkemyksensä</i> : <ul style="list-style-type: none">• Strategioiden toteutuksessa avoimuus on painottunut verrattuna tasa-arvotavoitteeseen.• Ennakoitoja osallistumiselle ei ole asetettu, ja näin tulee olla edelleen.• Tutkintoväylän ahtaus on edelleen suuri ongelma.• Yliopistollista laatua varmistetaan sekä hyväksymismenettelyin että kehittämistyöllä.• Organisoinnissa tarvitaan keskitettyä koordinointia ja tiivistä yhteyttä tiedeyhteisöön.• Yliopistojen kesken kilpailu on yhteistyötä yleisempää. Arviointiryhmä esittää tärkeimpinä <i>suosituksina</i> : <ol style="list-style-type: none">1. Osapuolet laativat yhteistyössä valtakunnallisen strategian.2. Toiminta verkotetaan Suomen avoimeksi yliopistoksi.3. Yliopistoissa organisoidutaan aikuisopiskelijaa varten.4. Tasa-arvotavoite ohjaa koko toimintaa.5. Siirtymistä tutkinto-opintoihin helpotetaan.6. Laatutyötä systematisoidaan ja verkotetaan.7. Rahoituksella tuetaan laatua ja osaamiskeskittyä.			
Avainsanat Avoin yliopisto, yliopistollinen aikuiskoulutus, elinikäinen oppiminen, arviointi			
Sarjan nimi ja numero Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 6:2002		ISSN 1457-3121	ISBN 951-37-3720-9
Kokonaissivumäärä 124	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Edita Publishing Oy		Kustantaja Edita Publishing Oy	

Presentationsblad

Utgivare Rådet för utvärdering av högskolorna	Utgivningsdatum 4.4.2002		
Författare (organets namn) Pekka Kess, Kaisu Hulkko, Matti Jussila, Urpo Kallio, Sinikka Larsen, Teuvo Pohjolainen & Kari Seppälä (Utvärderingsgrupp för utvärdering av den öppna universitetsundervisningen)	Typ av publikation Utvärderingsrapport		
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet		
	Datum för tillsättandet av organet 31.1.2001	Dnro	
Publikation (även den finska titeln) Finlands öppna universitet. Det öppna universitetets utvärderingsrapport (Suomen avoin yliopisto. Avoimen yliopisto-opetuksen arviointiraportti)			
Publikationens delar Kapitel 1 Föremål för utvärdering Kapitel 2 Utvärderingsprojektet Kapitel 3 Det öppna universitetets profil Kapitel 4 Rekommendationer			
Sammandrag Den tilltagande konkurrensen och utjämningen av den kvantitativa tillväxten samt en ökad betoning av det livslånga lärandet, en mångsidigare studerandestruktur och en tätare universitetsbindning, nya inlärningsmiljöer och organisationsmodeller samt ytterligare en stabilisering av resultatstyrningen och förändringar i finansierings-systemet har utgjort de <i>väsentligaste förändringarna</i> inom det öppna universitetet. Rådet för högskolornas utvärdering genomförde under åren 2001–2002 en utvärdering av det öppna universitetet. Projektets <i>mål</i> var att stöda utvecklingsarbetet inom det öppna universitetet genom att (1) beskriva förverkligandet av det livslånga lärandet i en verksamhetshelhet, (2) definiera utvecklingsområden, (3) sprida goda verksamhetserfarenheter (praxis) och (4) skärpa den öppna universitetsundervisningens profil. I undervisningsministeriets uppdrag definierades som <i>föremål</i> för utvärderingen, den öppna universitetsundervisningen som ett vuxenutbildningssystem, vars mål är att befrämja jämställdheten inom utbildning och som organiseras enligt principen om öppenhet och undervisningens motsvarighet med grundutbildningen. Efter självutvärderingar <i>genomförde</i> universiteten parvis ömsesidiga utvärderingar, i vilka jämfördes olika verksamhetsmodeller och söktes god praxis för allmänt bruk. Istället för vanliga utvärderingsbesök arrangerades tre riksomfattande rapporterings- och diskussionsmöten, under vilka behandlades den öppna universitetsundervisningens ställning inom universiteten, verksamhetsmiljön samt undervisningens och inläringens kvalitet. Utvärderingsgruppen framför som sin <i>ståndpunkt</i> : <ul style="list-style-type: none">• Vid förverkligandet av strategierna har öppenheten betonats i högre grad än jämställdhetsmålet• Förhandsvillkor för deltagande har inte uppställts och så bör det vara även i fortsättningen.• Trängseln inom examensleden är fortsättningsvis ett stort problem.• Den universitetsbaserade kvaliteten garanteras både genom förfarande för godkännande samt genom utvecklingsarbete.• I organiserandet behövs centraliserad koordinering och täta kontakter till vetenskapssamfundet• Mellan universiteten är konkurrens vanligare än samarbete. Utvärderingsgruppen framför som sina viktigaste <i>rekommendationer</i> : <ol style="list-style-type: none">1. Parterna utarbetar i samarbete en nationell strategi.2. Verksamheten utvecklas som ett samarbetsnätverk till Finlands öppna universitet.3. Inom universiteten organiseras för vuxenstuderandes behov.4. Jämställdhetsmålet styr hela verksamheten.5. Övergången till examensstudier underlättas.6. Kvalitetsarbetet systematiseras och förverkligas i nätverk.7. Genom finansiering stöds kvalitet och samlad kompetens.			
Nyckelord Öppna universitetet, universitetsbaserad vuxenutbildning, livslångt lärande, utvärdering			
Seriens namn och nummer Publikationer av Rådet för utvärdering av högskolorna i Finland 6:2002		ISSN 1457-3121	ISBN 951-37-3720-9
Sidoantal 124	Språk finska	Pris	Sekretessgrad Offentlig
Distribution Edita Publishing Ab		Förlag Edita Publishing Ab	

Documentation page

Publisher The Finnish Higher Education Evaluation Council FINHEEC		Date of publication 4.4.2002	
Authors (institutional body) Pekka Kess, Kaisu Hulkko, Matti Jussila, Urpo Kallio, Sinikka Larsen, Teuvo Pohjolainen and Kari Seppälä (External expert panel for the evaluation of the open university in Finland)		Type of publication Evaluation report	
		Commissioner Ministry of Education	
		Date of nomination 31.1.2001	Dnro
Title of report The Finnish Open University. Evaluation report on the open university			
Sections of the report 1 Target of evaluation 2 Evaluation project 3 Open university profile 4 Recommendations			
Summary <p>The main purpose of the open university in Finland is <i>enhancing educational equality</i>. Nineteen universities share the responsibility of open university education. Annually, 80000 students take part in the courses that are equivalent to the degree courses. The universities organise most of the courses, but they also co-operate with adult study centres. Utilization of new learning technologies is well developed. The opportunities to take a degree after open university studies are limited.</p> <p><i>Recent trends</i> include increased competition among students and the halt of a long-time growth in volume, the widening participation of young age groups and the importance of lifelong learning in the political agenda, the generally strengthening links with the traditional university but with diversified modes of organisation, as well as the national entrenchment of management by results and the recent modification of the resource allocation system.</p> <p>FINHEEC carried out an evaluation project of the open university system in 2001–2002. The Ministry of Education defined the <i>scope of evaluation</i>: implementation of the open university as a system of adult education, the main purpose of which is educational equality and two main principles open access and equivalence to the degree courses.</p> <p><i>The main objective of the project</i> was to support development of the open university through (1) a description of practical implementation of lifelong learning, (2) defining development tasks, (3) disseminating best practice and (4) sharpening the profile of the open university.</p> <p>After the self-evaluation, the universities <i>carried out</i> a limited benchmarking exercise, where they compared modes of operation and looked for best practice. Instead of traditional site-visits, the external expert panel organised three hearings, where the status of the open university within universities, the context of the open university as well as the quality of teaching and learning, were discussed.</p> <p>The external expert panel <i>reports</i> that:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prerequisites for participation do not and should not exist. • Open access has been more important than educational equality in the working practice. • Difficulty to take a degree is still a major problem. • Academic quality is assured by curriculum approval systems and extensive development. • Central coordination and close contact with the faculties are necessary within universities. • Competition is more typical than cooperation among the universities. <p>The external expert panel <i>recommends</i> that:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. A national strategy be launched by the participating institutions. 2. The activities be networked into a Finnish Open University. 3. The universities organise themselves in favour of the adult student. 4. Enhancing equality direct all the activities. 5. Opportunities to take a degree after open university studies be widened. 6. Quality enhancement be systematic and networked. 7. Funding system support quality and concentrations of expertise. 			
Key words Open university, adult education, lifelong learning, evaluation			
Serial number Publications of the Finnish Higher Education Council 6:2002		ISSN 1457-3121	ISBN 951-37-3720-9
Number of pages 124	Language Finnish	Price	Confidentiality Public
Supplier Edita Publishing Ltd.		Publisher Edita Publishing Ltd.	

Sisällys

Johtoryhmä _____	8
Arviointiryhmä _____	8
1 Arvioinnin kohde _____	9
1.1 Avoin yliopisto Suomessa _____	9
1.2 Kehitysvaiheista _____	10
1.3 Avoin yliopisto numeroina _____	12
1.4 Ajankohtaisia muutostekijöitä _____	17
2 Arviointihanke _____	21
2.1 Tehtävä _____	21
2.2 Toteutus _____	25
2.3 Erityispiirteet _____	28
3 Avoimen yliopiston profiili _____	33
3.1 Yliopistojen strategiat _____	33
3.2 Opiskelijat _____	43
3.3 Opetuksen avoimuus _____	49
3.4 Opetuksen vastaavuus ja laatu _____	57
3.5 Organisointi ja päätöksenteko _____	70
3.6 Yhteistyö yliopistossa _____	74
3.7 Toteutusympäristö _____	87
4 Suositukset _____	98
4.1 Avoimen yliopiston strategia _____	99
4.2 Suomen avoin yliopisto _____	100
4.3 Avoin yliopisto kaikille _____	104
4.4 Yliopistollinen laatu taataan _____	106
Kaavio-, kuvio- ja taulukkoluetelo _____	110
Lähdeluettelo _____	111
Liitteet	
1 Itsearviointin saatekirje yliopistoille _____	113
2 Ohjeet itsearviointin toteutuksesta _____	114
3 Itsearviointikysymykset _____	117
4 Taustatietolomake _____	118

Johtoryhmä

Puheenjohtaja

Vararehtori **Raija Sollamo**, Helsingin yliopisto, Korkeakoulujen arviointineuvoston jäsen

Jäsenet

Koulutuspäällikkö **Auli Kinnunen**, Vaasan yliopisto
Puheenjohtaja **Martti Markkanen**, Kansalais- ja työväenopistojen liitto
Koulutuspoliittinen sihteeri **Terhi Nokkala**, Suomen ylioppilaskuntien liitto – SYL
Erikoistutkija **Ellen Piesanen**, Jyväskylän yliopisto
Professori **Asko Suikkanen**, Lapin yliopisto
Apulaisjohtaja **Jorma Taskinen**, Tampereen yliopisto

Yhteyshenkilönä opetusministeriössä kehittämisspäällikkö
Kirsti Kylä-Tuomola

Arviointiryhmä

Puheenjohtaja

Professori **Pekka Kess**, Oulun yliopisto

Jäsenet

Rehtori **Kaisu Hulkko**, Huittisten seudun kansalaisopisto
Osastopäällikkö **Matti Jussila**, Tampereen yliopisto
Rehtori **Urpo Kallio**, Helsingin aikuisopisto
Johtaja **Sinikka Larsen**, Helsingin yliopisto
Vararehtori **Teuvo Pohjolainen**, Joensuun yliopisto

Johtoryhmän ja arviointiryhmän sihteeri

Projektisuunnittelija **Kari Seppälä**, Korkeakoulujen arviointineuvosto

Arvioinnin kohde

I.1 Avoin yliopisto Suomessa

Avoin yliopisto¹ on koulutuksellista tasa-arvoa edistämään luotu *opintojärjestelmä*. Opetuksen järjestämisen periaatteita ovat avoimuus ja vastaavuus yliopiston perusopetukseen. Avoimuudessa olennaista on, että koulutukseen voi osallistua pohjakoulutuksesta ja opintojen tavoitteista riippumatta. Vastaavuus tarkoittaa sitä, että opintosuoritukset vastaavat yliopistojen perusopetuksen suorituksia ja ne voidaan hyväksyä osaksi tutkintoa. Avoimen yliopiston erityismuotoja ovat ikäihmisten yliopisto ja studia generalia -luennot. Yliopistot toteuttavat opetuksen järjestämällä sen itse tai yhteistyössä muiden oppilaitosten kanssa.²

Avoimen yliopiston kehitys on ymmärrettävissä osana suomalaisen yliopistolaitoksen ja koulutusjärjestelmän kokonaisuutta. Yliopistojen perustutkinto-opiskelijaksi ei muodollisesti korkeakoulukelpoistenkaan ole helppo päästä. Kun usko koulutuksen arvoon on Suomessa erityisen korkea, myös yliopistojen avautumiseen on kohdistunut suuria paineita. Avoin yliopisto on yhtäältä *osa yliopistolaitosta*, ja siihen vaikuttavat yliopistolliset arvot, organisaatiokulttuuri ja toimintakäytännöt; toisaalta se on *osa aikuiskoulutuksen kokonaisuutta*, jonka arvokeskustelu on viime vuosina kiteytynyt elinikäisen oppimisen periaatteen ympärille.

Suomalaisen avoimen yliopiston *erityispiirteitä* muihin eurooppalaisiin ratkaisuihin verrattuna ovat levittäytyminen kaikkiin yliopistoihin, yhteistyö aikuisoppilaitosten kanssa sekä tutkintoväylän ahtaus. Erillisen avoimen yliopiston perustamista ei pidetty 1970-luvulla taloudellisesti mahdollisena eikä tarkoituksenmukaisena vaihtoehtona.³ Kansalais- ja kansanopistot sekä kesäyliopistot ovat välittäneet opetusta laajasti eri kansalaisryhmille maan eri osissa. Tutkinnon suorittamisoikeuden saaminen avoimen yliopisto-opetuksen opintojen jälkeen on edelleen vaikeata.

Arviointiraportissa ei käsitellä laajasti avoimen yliopiston historiallisia vaiheita, minkä vuoksi arviointi *taustoitetaan* lyhyellä katsauksella olennaisiin kehitysvaiheisiin, tilastotietoihin⁴ ja ajankohtaiseen keskusteluun.

¹ Raportissa käytetään käsitettä avoin yliopisto tarkoittaessa opintojärjestelmää, joka tarjoaa avointa yliopisto-opetusta. Sillä voidaan tarkoittaa myös organisaatioyksikköä, joka yliopistossa koordinoi avoimen opetuksen järjestämistä. Merkitys ilmenee asiayhteydestä.

² Opetusministeriön päätös 83/1993.

³ Avoin korkeakoulu ... 1976 s. 12–13.

⁴ Tiedot taloudesta raportoidaan markkoina tiedonkeruun aikana käytössä olleen rahayksikön mukaan.

I.2 Kehitysvaiheista

Yliopistokohtaisten alueellisten aloitteiden ja kokeilujen jälkeen *Suomen Kulttuurirahasto* asetti toimikunnan, jonka ”tehtävänä oli sekä kerätä tietoa eri mais- sa tehdyistä avoimen yliopiston kokeiluista että laatia sellainen avoimen yli- opiston malli, jonka voitaisiin ajatella soveltuvan suomalaiseseen koulutusjärjes- telmään”.⁵ Huhtikuussa 1976 päivätyssä raportissa toimikunta esittää yliopisto- laitosta kehitettäväksi kohti suurempaa avoimuutta toteuttamalla kuutta periaa- tetta:⁶

1. *avoimuus sisäänpääsyaatimuksiin nähden*: muodollinen pohjakoulutus ei saa asettaa ylitsepääsemättömiä esteitä aikuisen yliopisto-opintoihin osallisu- tuiselle;
2. *suurempi tavoitettavuus*: korkeakouluopintoihin pääsyn tulee olla vapaa a) asuinpaikkaan ja b) opiskeluaikaan liittyvien esteiden ja c) muun elämänti- lanteen asettamista rajoituksista;
3. *monipuolisia ja joustavia opetusohjelmia*: yksilöllisiä tarpeita tulee ottaa huo- mioon myös opetussisällöissä ja tutkintoja muodostavissa opintokokonai- suuksissa; korkeakoulutasolla tulee olla hyvät mahdollisuudet myös itseis- arvoiseen, tutkintoihin tähtäämättömään opiskeluun;
4. *monipuolisia opetusmenetelmiä*: korkeakouluopetuksessa on pyrittävä käyt- tämään hyväksi erilaisia etäisopetuksen muotoja osittain siirtymällä ohjat- tuun itseopiskeluun; opetusteknologian saavutuksia on lisääntyvässä mää- rin käytettävä hyväksi sekä lähi- että etäisopetuksessa; on tutkittava mene- telmiä, joiden avulla olisi mahdollista toteuttaa korkeakouluopiskelu ansio- työn ohella tai työn ja opiskelun joustavana vuorotteluna;
5. *joustava kokonaisorganisaatio*: siirtyminen oppilaitoksesta toiseen tulisi ta- pahtua kitkattomasti ja ottamalla huomioon aikaisemmista opinnoista ja työstä saadut kokemukset uusissa opinnoissa;
6. *osa-aikaopiskelun suosiminen*: on kehitettävä mahdollisuuksia osa-aikaopis- keluun parantamalla ilta-, viikonloppu- ja loma-aikaopiskelun vaatimia käy- tännön järjestelyjä.

Toimikunnan määrittelemät periaatteet luonnehtivat ytimekkäästi suomalaisen avoimen yliopiston ominaislaatuja ja kehittämissyrkimyksiä vielä neljännesvuosata mietinnön julkistamisen jälkeen.

1970-luvun jälkipuoliskolla avointa yliopistoa rakennettiin toimikunnan suosittaman *hajautetun järjestelmän* varaan, joka perustui yliopistojen ja ai- kuisoppilaitosten yhteistyöhön.⁷ Yliopistot tarjosivat tieteellisen asiantuntemuk- sen ja opettajat, aikuisoppilaitokset puolestaan tilat, laitteet, oman osaamisensa

⁵ Avoin korkeakoulu... 1976 s. 3.

⁶ Avoin korkeakoulu ... 1976 s. 161.

⁷ Avoin korkeakoulu ... 1976 s. 130.

ja väylän opiskelijoiden luokse. Yliopisto-opettajat matkasivat eri puolille Suomea opettamaan. Erityisesti muille kuin ylioppilaille suunniteltu toiminta mahdollisti oppimisen, urakehityksen ja ”kansallisen potentiaalin hyödyntämisen”.

1980-luvulla avoin yliopisto-opetus *vakiintui* yliopistoihin perustettujen täydennyskoulutuskeskusten yhdeksi suureksi tehtäväalueeksi. Opetusministeriön asettama avoimen korkeakoulun toimikunta teki raportissaan vuonna 1981 ehdotuksen ”avoimen korkeakoulun opintojärjestelmäksi”.⁸ Yksittäiset kunnat edistivät opetuksen yleistymistä rahoittamalla alueellisia toimipaikkoja. Kansainvälisten vaikutteiden myötä *monimuoto-opetus yleistyi* etäopetuksen suomalaisena sovelluksena. Sille on ollut tyypillistä etäopiskelun tukeminen lähiopetusjaksoilla ja monimuotoisella ohjauksella. Tekniset kokeilut aloitettiin puhelinopetuksesta, jota täydennettiin audiografiikalla ja muilla sovelluksilla. Aluksi teknisiä ongelmia oli paljon, mutta myös opettajat olivat tottuneet toisenlaiseen oppimisympäristöön.

Vuonna 1993 yliopistojen aikuiskoulutukseen ohjattiin *merkittävä resurssi* työllisyyden parantamiseksi niin kutsuttuna ”Relander-rahoituksena”⁹. Noin puolet määrärahasta käytettiin työllisyyttä edistävään koulutukseen, joka suunnattiin suoraan työttömille ja työttömyysuhan alaisille. Avoimeen yliopisto-opetukseen osoitettiin ensin 50 ja myöhemmin 60 miljoonaa markkaa vuosittain. Tässä vaiheessa yliopistojen itse järjestämän opetuksen määrä lisääntyi erittäin nopeasti ja aiemmin katvealueena ollut pääkaupunkiseutu¹⁰ pääsi osalliseksi erityisesti Helsingin yliopiston laajasta opetustarjonnasta.

Opetusministeriön kohdennettua määrärahalisäyksen opetukseen, jossa ikärajoja ei käytetä, yliopistot poistivat vielä voimassa olleet ikäraajat. Ministeriön ohjaamana *osallistujien ikärakenne muuttui olennaisesti*: työelämässä toimivien rinnalle opiskelijoiksi tuli suuri joukko nuoria, joista useimpien tavoitteena oli yliopistotutkinto. Opetusministeriön päätös avoimen yliopisto-opetuksen maksuista vuonna 1993 selkiytti toiminnan peruseriaatteen. 1990-luvulla monimuoto-opetus vahvistui ja erityisesti uuteen tietotekniikkaan perustuvat sovellukset yleistyivät.

Vuoden 2001 alussa avoimen yliopiston määrärahat siirrettiin osaksi yliopistojen perusrahoitusta. Tämä toteutettiin toimintasadonnanaisena määrärahana, jota lisättiin 75 miljoonaan markkaan. Järjestely *vakiinnutti rahoitustilanteen* ensimmäisen kerran. Rahoituslisäyksen tarkoituksena oli erityisesti lisätä verkko-opintojen tarjontaa osana virtuaaliyliopiston kehittämistä.¹¹

⁸ Komiteanmietintö 1981:36 s. 67.

⁹ Raportissa ”Relander-rahoitus” tarkoitetaan valtiosihteerin Timo Relanderin valtioneuvostolle tekemän selvityksen perusteella työttömyyden vähentämistoimiin osoitettua rahoitusta, katso Relander 1992.

¹⁰ Seppälä A. 1994 s. 44.

¹¹ Yliopistojen toimintamenobudjetointi ... 2000 s. 7.

I.3 Avoin yliopisto numeroina

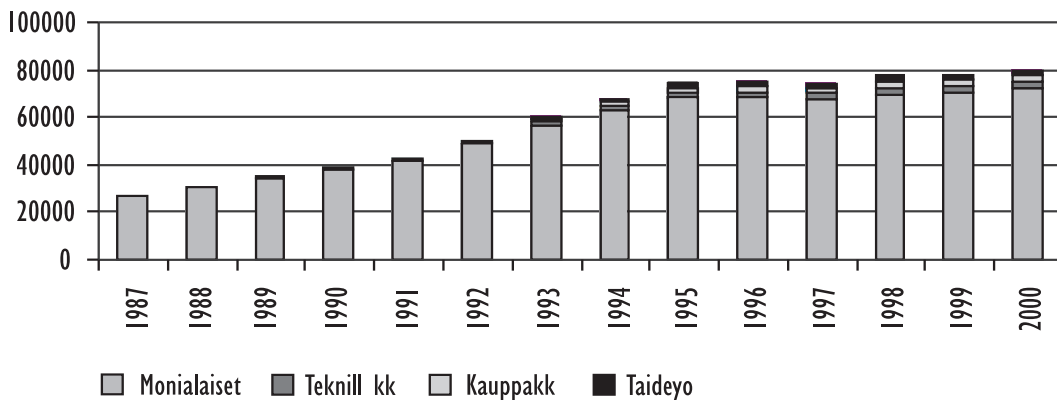
Arvioinnin yhteydessä kootusta tilastoaineistosta esitellään tässä luvussa vain osa. Yksityiskohtaisia tietoja on käsitelty raportin kolmannessa luvussa, jossa kuvataan toiminnan nykytilaa eri näkökulmista. Aineistoa on lisäksi nähtävissä avoimen yliopiston valtakunnallisilla [www-sivuilla osoitteessa http://www.avoinyliopisto.fi/avoimet/tilastot.html](http://www.avoinyliopisto.fi/avoimet/tilastot.html).

Opiskelijamäärä

Viime vuosina avoimen yliopisto-opetuksen pitkäaikainen määrällinen kasvu on tasoittunut. Vuonna 2000 yksittäisiä *opiskelijoita* oli yhteensä noin 80 000 ja *opinto-oikeuksia* myönnettiin yli 112 000. Myönnettyjen opinto-oikeuksien määrä kasvoi 1990-luvun alkupuolella vuosittain lähes 20 %. Kasvu pysähtyi vuosikymmenen puolivälissä, mutta vuonna 2000 opinto-oikeuksia myönnettiin jälleen 10 % edellisvuotta enemmän. Yliopistojen tulossopimusten yhteenlaskettu opiskelijamäärätavoite oli noin 88 000, eli yksittäisten opiskelijoiden määrä ("nettoluku") jäi siitä noin 9 %, kun taas opinto-oikeuksia ("bruttoluku") myönnettiin noin 27 % opiskelijamäärätavoitetta enemmän.

Kaikki yliopistot kuvataideakatemiaa lukuun ottamatta järjestävät avointa yliopisto-opetusta. *Monialaisten yliopistojen osuus* on edelleen keskeinen, sillä niiden osuus opiskelijoista on viime vuosina vakiintunut 90 % tasolle. Niissä opiskelijat myös osallistuvat laajempiin opintoihin kuin muissa yliopistoissa keskimäärin. Teknillisten korkeakoulujen, kauppakorkeakoulujen ja taideyliopistojen yhteinen opiskelijamäärä oli kuitenkin lähes 8000, ja niiden merkitys tarjonnan monipuolistajana olennainen.

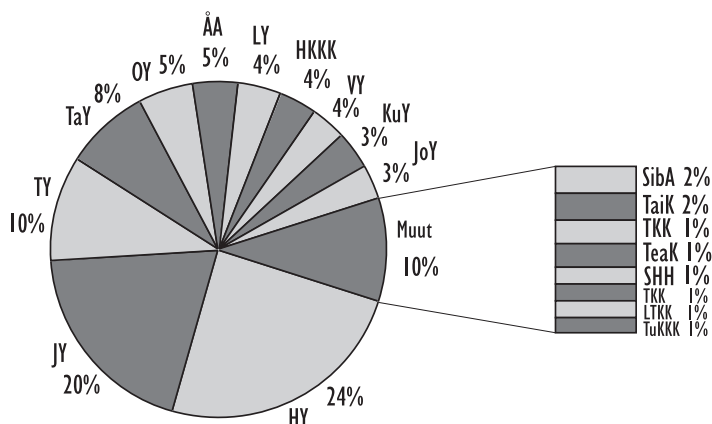
Suurimmat järjestäjät olivat KOTA-tietokannan perusteella Helsingin yliopisto (24 % opiskelijoista), Jyväskylän yliopisto (19 %) ja Turun yliopisto (12 %).



Kaavio 1. Avoimen yliopiston opiskelijat vuosina 1987–2000¹²; yksittäisiä opiskelijoita yhteensä 80002 ("nettoluku").

¹² KOTA-tietokanta <http://www.csc.fi/kota/kota.html>

Näkyvimmin toimintaansa on laajentanut Jyväskylän yliopisto samalla kun Helsingin ja Turun yliopistojen opiskelijamäärät ovat jossakin määrin supistuneet. Yksittäisten teknillisten ja kauppakorkeakoulujen sekä taideyliopistojen osuus oli enimmillään vähän yli 2 %.



Kaavio 2. Avoimen yliopiston opiskelijat yliopistoittain vuonna 2000¹³; myönnettyjä opinto-oikeuksia yhteensä 1 12 454 ("bruttoluku").

Opetusministeriön kanssa solmituissa tulossopimuksissa määritellyn *opiskelijamäärätavoitteen* ylitti kolmivuotiskaudella 1998–2000 puolet yliopistoista. Suurimmat ylitykset tekivät Jyväskylän (vuosittainen ylitys keskimäärin yli 3300 opiskelijaa), Turun (yli 1700) ja Lapin yliopistot (yli 800); eniten tavoitteesta jäi Helsingin yliopisto (lähes 12000 opiskelijaa). Tavoitteista jäätin suhteellisesti paljon myös osassa teknillisiä ja kauppakorkeakouluja (enimmillään lähes puolet). Suhteellisesti eniten tavoitteensa ylitti teatterikorkeakoulu (vuosittainen ylitys keskimäärin 66 %).¹⁴

Avoimen yliopisto-opetuksen määrärahojen jako on tulossopimuskaudella 2001–2003 ensimmäisen kerran perustunut *laskennalliseen rahoitusmalliin*, jonka jakoperusteena on laskennallisten kokovuotisten opiskelijapaikkojen määrä. Mittarin arvot määräytyvät avoimen yliopisto-opetuksen opintojaksojen tai kokonaisuusien laajuuden ja opintonsa aloittaneiden määrän perusteella. Tilastotietojen perusteella tulevan tavoitetaso ovat vuonna 2000 ylittäneet Lapin (38 %), Joensuun (25 %), Turun (20 %) ja Jyväskylän (6 %) yliopistot sekä Åbo Akademi (9 %) ja Helsingin kauppakorkeakoulu (3 %). Määrällisesti suurin tulevan tavoitteen ja tähänastisen toteutuman ero on Helsingin yliopistossa (noin 2200 opiskelijapaikkaa, 37 %). Kokonaisuutena tulossopimustavoitteet ovat suhteellisesti vaativampia taideyliopistoille (kasvutarve yhteensä noin kaksinkertainen), teknillisille korkeakouluille ja kauppakorkeakouluille kuin monialaisille yliopistoille.

¹³ KOTA-tietokanta.

¹⁴ Tiedot kerätty KOTA-tietokannasta ja opetusministeriön julkaisemista tulossopimusasiakirjoista: <http://www.minedu.fi/opm/koulutus/yliopistokoulutus/ohjausjarjestelma.html>

Koulutusalat

Koulutusaloista suosituimmat ovat edelleen *kasvatus-, humanistinen ja yhteiskuntatieteellinen ala*. Niiden yhteenlaskettu opiskelijaosuus vuonna 2000 oli vähän yli puolet. Niiden osuus on kuitenkin pienentynyt 1990-luvun alusta, jolloin osuus oli yli 70 %.¹⁵ Kauppatieteellinen ala on viime vuosina kasvanut nopeasti. Myös luonnontieteelliset alat ja psykologia ovat lisänneet opiskelijamääräänsä vuodesta 1999 yli 10 %. Uudet kurssikokonaisuudet ovat merkittävä avaus lääketieteellisellä alalla.

Taulukko 1. Avoimen yliopiston opiskelijat koulutusaloittain vuosina 1996–2000 (myönnetyt opinto-oikeudet)¹⁶

	1996	1997	1998	1999	2000
Kasvatusala	20721	20650	20326	21388	23032
Humanistinen ja teologinen	17838	16929	26457	22008	21171
Yhteiskuntatieteellinen	15239	13128	13012	13453	15305
Kauppatieteellinen	6961	7973	8365	9574	12313
Luonnon- ja maatalous-metsätieteellinen	8825	7866	7888	8094	9078
Psykologia	5177	6374	6089	6513	7211
Taideala	4085	5177	5251	5395	5393
Liikunta- ja terveystieteet	3617	4151	4802	4692	4861
Oikeustieteellinen	6284	3984	4647	4141	4277
Teknistieteellinen	5881	3812	4391	4265	4127
Lääketieteellinen (ml. eläin- ja hammas-)	1458	1530	1516	1391	1891
Erittelemätön	2915	2171	1550	1452	3795
<i>Yhteensä</i>	99001	93745	104294	102366	112454

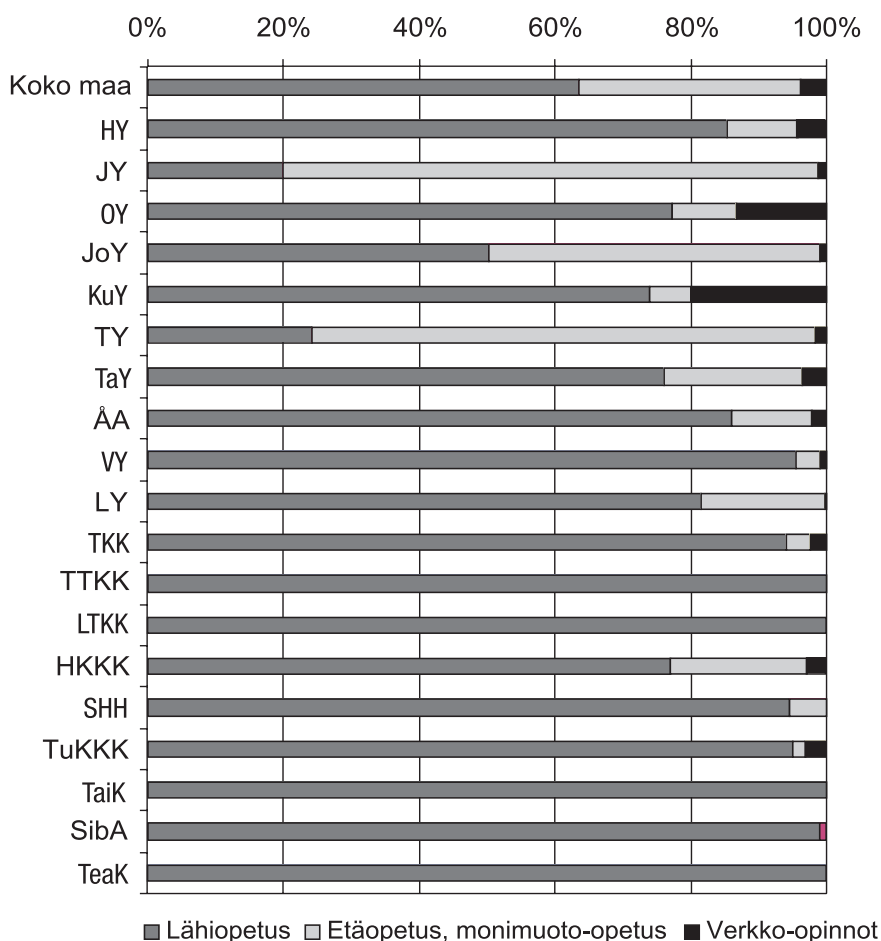
Opetusmuodot

Avoimella yliopistolla on ollut erityisrooli, kun suomalaisissa yliopistoissa on kehitetty *uusia opetusmuotoja* ja rakennettu uusia oppimisympäristöjä. Lähiopetuksella on kuitenkin edelleen valta-asema myös avoimessa opetuksessa: vuonna 2000 lähes kaksi kolmasosaa opiskelijoista osallistui opetukseen, jossa opettaja oli läsnä. Noin yksi kolmasosa opiskeli monimuoto-opetuksessa, joka perustuu lähi- ja etäopetuksen yhdistelmiin. Vain 4 % harjoitti verkko-opintoja, joissa opiskelu perustui pääosiltaan tietoverkkojen hyväksikäyttöön. 1990-luvun alussa opetusmuotoja selvitettiin käyttämällä mittarina opintokokonaisuuksien osuuksia. Vuonna 1992 monimuoto-opetuksen osuus oli 23 % järjestetyistä opintokokonaisuuksista¹⁷ eli vajaassa kymmenessä vuodessa sen osuus oli nousut runsaan kymmenen prosenttiyksikköä.

¹⁵ Seppälä A. 1994 s. 45.

¹⁶ KOTA-tietokanta.

¹⁷ Seppälä A. 1994 s. 36.

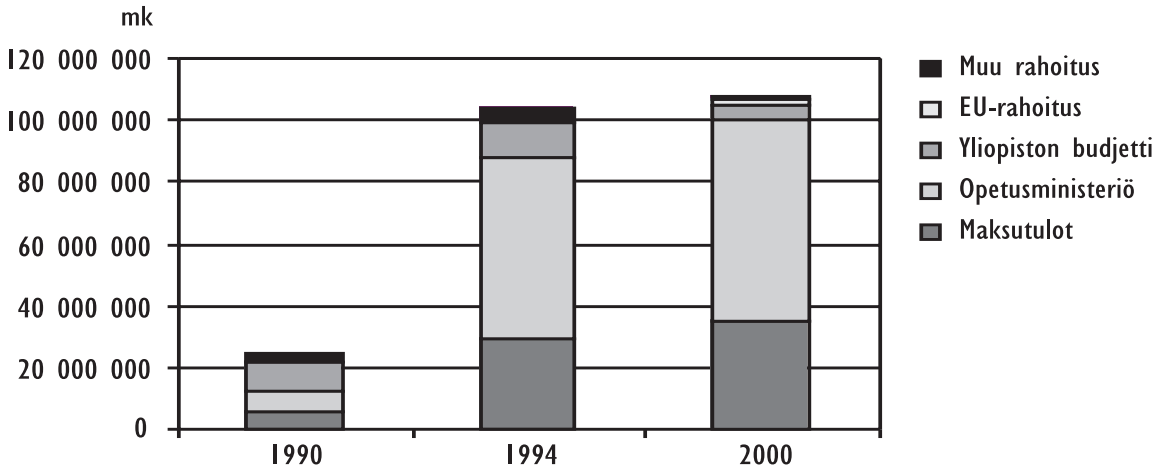


Kaavio 3. Avoimen yliopiston opiskelijat opetusmuodoittain vuonna 2000¹⁸

Rahoitus

Avoimeen yliopisto-opetukseen yliopistoissa käytetty *rahoitus kasvoi* kymmenessä vuodessa yli nelinkertaiseksi vuoden 1990 vajaasta 25 miljoonasta markasta vuoden 2000 108 miljoonaan markkaan. Rahoituksen ydinosat ovat opetusministeriön määräraha ja opintomaksut. Maksuilla katetaan oheispalvelujen, mutta ei opetuksen kustannuksia. Kasvusysäyksen aiheutti opetusministeriön lähes kymmenkertainen määrärahalisäys, mikä mahdollisti tarjonnan lisäämisen niin, että myös maksutulot kasvoivat, joskaan ei yhtä paljon. Sen sijaan yliopistot ovat pienentäneet rahoitustaan sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Myös ulkopuolinen tuki on pienentynyt lukuun ottamatta Euroopan unionin rahoitusta, jota on hyödynnetty kansainvälisten kehittämishankkeiden toteutuksessa.

¹⁸ KOTA-tietokanta.



Kaavio 4. Avoimen yliopiston rahoitus yliopistoissa vuosina 1990, 1994 ja 2000¹⁹

Yliopistojen taloudenpidon ulkopuolella avointa opetusta rahoitetaan *muiden oppilaitosten valtionavuin*. Opetushallituksen tilastotietojen perusteella voidaan arvioida, että vuonna 1999 rahoituksen suuruusluokka oli noin 15 miljoonaa markkaa. Vuodesta 1995 annettujen opetustuntien määrään perustuva rahoitus oli kasvanut noin 10 %.²⁰

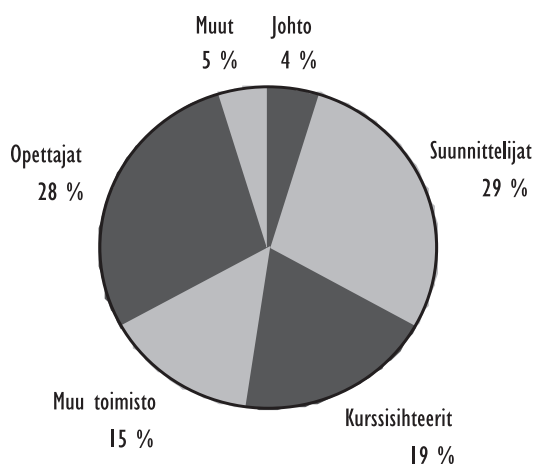
Henkilöstö

Vuonna 1990 avoimen yliopiston yksiköissä toimi päätoimisesti noin sata työntekijää.²¹ Vuoteen 2000 mennessä henkilöstömäärä oli *kolminkertaistunut* kolmeensataan, minkä lisäksi lähinnä yliopiston laitoksissa toimi noin kaksikymmentä työntekijää. Lähes puolet työskentelee Jyväskylän (85 työntekijää) ja Helsingin (75) yliopistoissa. Jyväskylän yliopiston suurta henkilöstömäärää selittää laajan toiminnan lisäksi avoimen yliopiston omien opettajien palkkaaminen: opettajien osuus henkilöstöstä on vähän yli 60 %, kun se Tampereen yliopistossa toiseksi suurimpana on noin 28 %. Kymmenessä yliopistossa omia opettajia ei ole palkattu ollenkaan.

¹⁹ Vuoden 2000 osalta itsearvioinnin tiedonkeruu liite 4 kohta u, vuosien 1990 ja 1994 osalta katso Taskinen.

²⁰ Arvio on laskettu 200 markan keskituntihinnan mukaan. Koulutuksen ... Taulu 16.

²¹ Taskinen.



Kaavio 5. Avoimen yliopiston henkilöstö 31.12.2000²²

1.4 Ajankohtaisia muutostekijöitä

Avoim yliopisto on lyhyehkön ajanjakson kuluessa kokenut *intensiivisen muutoksen kauden*, jonka kuluessa toimintaedellytykset ovat muuttuneet sekä määrällisesti, toiminnallisesti että ympäristön muutoksen myötä. Avoimeen yliopistoon viime vuosina vaikuttaneet kehityssuunnat on otettu huomioon arvioinnin teemoitusta ja toteutusta suunniteltaessa. Toisaalta jatkuvat muutosprosessit määrittävät avoimen yliopiston kehittämishaasteita myös lähivuosina. Arviointihanketta suunniteltaessa lähiaikojen muutostrendeinä ja kehittämishaasteina näyttäytyivät seuraavat ilmiöt:²³

Yliopistojen avautuminen ja elinikäinen oppiminen

Aikuiskoulutus eri muotoineen on vain osa *yliopistojen ja muun yhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen* tiivistymisestä. Muita esimerkkejä ovat palvelututkimuksen lisääntyminen, peruskoulutuksen työelämäyhteydet ja aluekehitystehävän painottuminen. Avoimessa yliopistossa kysymys tutkintoväylän väljentämisestä herätti laajan ja intensiivisen keskustelun eri intressiryhmien välillä 1990-luvun puolivälissä.²⁴ Avoimuuden sisältö on kuitenkin tutkinnon suoritusoikeutta laajempi: jäähyväispuheessaan Englannin Open Universityn pitkäaikainen rehtori Sir John Daniel sisällytti siihen avoimuuden ideoille, metodeille, toteutuspaikoille ja ihmisille.²⁵

²² Itsearviointin tiedonkeruu, liite 4 kohta s.

²³ Kehityssuunnat on muotoiltu arviointihankkeen johtoryhmässä ja asiantuntijoiden kanssa käytyjen keskustelujen perusteella.

²⁴ Avoin yliopisto-opetus ... 1996

²⁵ Open to the Future? 2001 s. 1.

Kansainvälisesti yliopistojen avoimuuden merkitys on edelleen kasvamassa, kun elinikäinen oppiminen ei Euroopassa enää ole ”vain yksi yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen osa-alue, vaan siitä on tullava opetuksen antamisen ja opetukseen osallistumisen kantava periaate kaikissa oppimisympäristöissä”.²⁶ Tavoitteeksi on määritelty ”eurooppalainen *elinikäisen oppimisen alue*”.²⁷ Elinikäinen oppiminen on asetettu tärkeälle sijalle myös yliopistojen eurooppalaisessa kehityshankkeessa ”Bolognan prosessissa”.²⁸

Määrällisen kasvun tasaantuminen

Aikuisväestölle tarjottua mahdollisuutta osallistua yliopistojen opetussuunnitelmien mukaan järjestettyyn opetukseen pohjakoulutuksesta ja opintojen tavoitteista riippumatta on käytetty laajasti hyväksi, ja avoin yliopisto-opetus *laajeni nopeasti* 1980-luvulta 1990-luvun loppupuolelle saakka. Samaan aikaan oppiainevalikoima monipuolistui ja myös aineopintojen määrää pystyttiin jossakin määrin lisäämään. Viime vuosikymmenen lopussa kasvu kuitenkin tasaantui, mikä on aiheuttanut runsaasti pohdintaa, koska resurssien jako perustuu toiminnan laajuuteen.

Kilpailun kiristyminen

Avoimessa yliopistossa opiskelun määrään vaikuttaa väistämättä se, että koulutustarjonta aikuisille on viime vuosina yleisesti lisääntynyt. Olennaisia muutoksia ovat erityisesti avoimen ammattikorkeakouluopetuksen käynnistyminen ja ulkomaisten yliopistojen tulo suomalaisille koulutusmarkkinoille. Koulutusvalintojen lisäksi *kilpailu koskee yleisesti ihmisten valintoja* osaamisensa kehittämässä ja vapaa-aikansa käyttämisessä. Kun koulutuksella on toisaalta merkittävä rooli taloudellisen kasvun edistäjänä, on ilmeistä, että se ei jää kansainvälisen kaupan vapauttamisen tähtäävän prosessin ulkopuolelle. WTO:n sihteeristön raporteissa on muun muassa kiinnitetty huomiota siihen, että valtiot rajoittavat eri tavoin ulkomaisten yliopistojen toimintaa.²⁹

Opiskelijarakenteen monipuolistuminen

1990-luvulle asti avoimen yliopiston opiskelijat olivat ensisijaisesti työmarkkinoille siirtyneitä aikuisia, jotka hakeutuivat opintoihin joko yleissivistyksellisten tai ammatillisten tavoitteiden vuoksi. Nuorten korkean työttömyyden ja yliopilassuman helpottamiseksi tehtyjen päätösten jälkeen *yliopistot poistivat vielä käytössä olleet ikäraajat*. ”Relander-rahoituksen” käyttö avoimeen yliopisto-opetukseen toi nuoret ikäluokat uutena suurena ryhmänä avoimen opetuksen pariin. Nuorten osuutta kasvattaa myös tutkinto-opiskelijoiden laaja osallistumi-

²⁶ Elinikäinen ... 2000 s. 3.

²⁷ Eurooppalaisen ... 2001 s. 9.

²⁸ Katso esimerkiksi niin kutsuttu Prahan kommunikointi Towards ... 2001 s. 3.

²⁹ Education Services 1998 s. 8.

nen avoimeen opetukseen. Osassa yliopistoista ikäihmisten yliopisto on osa toimintakokonaisuutta, vaikka sen tuloksia ei oteta huomioon laskennallisessa rahoitusmallissa. Eri opiskelijaryhmien määrällinen osuus ja toiminnallinen merkitys vaihtelevat eri yliopistojen välillä.

Mahdollisuus jatkaa tutkinto-opintoihin

Kiinnostus avoimeen opetukseen on osaltaan perustunut mahdollisuuteen hyväksyä opinnot osaksi perustutkintoa. Opiskelijoille jatkomahdollisuus on tärkeä, mutta yleisesti ottaen *avoimesta yliopistosta ei ole helppo edetä tutkinto-opiskeluun*. Toisaalta yliopistot ovat avanneet uusia reittejä eri yliopistoissa vaihtelevin muodoin. Joissakin yliopistoissa avointa yliopistoa on alettu käyttää opiskelijarekrytoinnin välineenä. Elinikäisen oppimisen kannalta tärkeä mahdollisuus siirtyä tutkinto-opintoihin on eri osapuolten erilaisten intressien vuoksi vaikeasti ratkaistava linjakysymys.

Yliopistosidoksen tiivistyminen

Avoimen ja perusopetuksen koordinointi ja yhteinen toteutus ovat yleistyneet samalla kun oppimiskäsitykset ja toimintakulttuurit ovat lähentyneet toisiaan. Yhteistyön taustalla on myös tarve käyttää niukkoja resursseja tehokkaasti. Lisäksi ennen tutkinto-opiskelua suoritettavien opintojen määrän lisääntyminen on sitonut avointa opetusta entistä kiinteämmäksi osaksi yliopiston kokonaisuutta. Yliopistosidoksen tiivistyminen painottaa avoimen yliopiston *strategisen profiloinnin* merkitystä.

Yliopistojen järjestämän opetuksen lisääntyminen

Yliopistot ovat aikaisempaa useammin järjestäneet avointa opetusta *ilman yhteistyökumppaneita*. Kansalais- ja kansanopistot ovat edelleen tärkeässä asemassa opetuksen alueellisen saavutettavuuden parantamisessa, mutta muun muassa kuntarahoituksen väheneminen on heikentänyt toimintamahdollisuuksia osassa oppilaitoksia. Kesäyliopistojen rooli on muuttunut koordinaatiotehtävistä opetuksen välittämiseen.

Uudet oppimisympäristöt

Yliopistot ovat parantaneet *ajasta ja paikasta riippumattoman opiskelun* mahdollisuuksia tarjoamalla monimuoto-opetusta. Tietoverkossa toimiva avoimen yliopisto-opetuksen SUVI-palvelu on esimerkki uuden tietotekniikan sovellusten hyödyntämisestä valtakunnallisessa yhteistyössä. Uusien teknisten sovellusten ja uudenlaisten oppimisympäristöjen hyödyntäminen vaikuttavat olennaisesti avoimen yliopiston toimintaedellytyksiin. Valtakunnallisen virtuaaliyliopiston käynnistyminen on herättänyt keskustelua eri osapuolten yhteistyön ja työnjaon muotoutumisesta.

Yliopistojen toimintamallien erilaistuminen

Avoin yliopisto-opetus organisoitiin ensi vaiheessa pääsääntöisesti täydennyskoulutuskeskusten sekä tiedekuntien ja laitosten yhteistyönä. Täydennyskoulutuskeskuksissa avoin yliopisto-opetus on ollut yksi perustehtävistä ammatillisen täydennyskoulutuksen ja alueellisen tutkimus- ja kehittämistyön rinnalla, joista se eroaa muun muassa tavoitteidensa, opiskelijarakenteensa ja rahoitusjärjestelmänsä perusteella. Viime vuosina yliopistot ovat toteuttaneet *uusia ratkaisuja avoimen opetuksen organisoinnissa*. Organisaatio- ja hallintomallien lisäksi itse toimintarakenne ja opetuksen tuottamisen tavat ovat erilaistuneet. Aikuiskoulutuksen aseman pohdinta eri yliopistoissa jatkuu.

Tulosohjaukseen siirtyminen

Tulosjohtamisen aikakaudella myös avoimen yliopisto-opetuksen *valtakunnallinen ohjeistus on vähentynyt*. Yliopistojen tulossopimuksiin sisällytettyjen asiakoh- tien lisäksi lähinnä avoimen yliopisto-opetuksen sisällyttäminen yliopistojen perusrahoitusmalliin linjaa toimintaperiaatteita kaikissa yliopistoissa. Tätä päätöstä lukuun ottamatta avoin yliopisto ei ole viimeaikaisissa koulutuspoliittisissa päätöksissä ja asiakirjoissa ollut näkyvästi esillä, vaikka toiminnan koulutuspoliittinen luonne ja merkitys on ilmeinen.

Määrärahojen kasvu ja rahoitusjärjestelmän muutos

Määrärahojen oleellinen lisäys on laajentanut toimintaa tavalla, joka vaikuttaa koko toiminnan rakenteisiin ja prosesseihin. Myös *rahoituksen vakiinnuttaminen* osaksi yliopistojen rahoituksen kokonaisuutta on perustavanlaatuinen muutos. Rahoituksen kohdentuminen yliopistoille, tulostavoitteiden toteutuminen ja rahoitusohjauksen vaikutus toiminnan perusluonteeseen ovat olleet ajankohtaisia keskustelunaiheita.

2

Arviointihanke

2.1 Tehtävä

Lähtökohdat

Aloite. Arvioinnin järjestämisen mahdollisuus nousi esille avoimen yliopisto-opetuksen päivillä Kuopiossa lokakuussa 2000. *Opetusministeriö* esitti kirjeessään 23.10.2000, että korkeakoulujen arviointineuvosto ryhtyisi toimenpiteisiin avoimen yliopisto-opetuksen toimeenpanon arvioimiseksi yliopistoissa. Ministeriö nimesi arvioinnin kohteeksi avoimen yliopisto-opetuksen toteutumisen aikuiskoulutusjärjestelmänä, jonka päätavoitteena on koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen ja järjestämisen periaatteina avoimuus ja opintojen vastaavuus perusopetuksen kanssa. Arvioinnissa tuli erityisesti ottaa huomioon, miten päätaavoite toteutuu ja miten sen toteutuminen on varmistettu. Korkeakoulujen arviointineuvosto hyväksyi arvioinnin toimintasuunnitelmaansa 30.10.2000 ja asetti sille johtoryhmän 31.1.2001. Hanke toteutettiin opetusministeriön erillisrahoituksella.

Kohde. Arvioitavana on ollut avoimen yliopiston *järjestelmä kokonaisuudessaan*. Siihen kuuluvat yliopistojen itse järjestämä ja yhteistyöoppilaitosten kanssa toteutettu avoin yliopisto-opetus. Tarkastelu kattoi toteutuksen yliopistoissa ja opetusministeriön ohjausroolin. Näkökulmana oli ensisijaisesti valtakunnallinen kokonaisuus. Avoimen yliopisto-opetuksen erityismuotona ikäihmisten yliopisto kuului tarkastelun piiriin.

Erilliset opinnot ja täydennysopinnot *eivät* olleet arvioinnin kohteena, mutta niiden roolia toimintaympäristön osana selvitettiin. Yliopiston opetussuunnitelmien mukainen opetus työelämän eri organisaatioiden tilaamana oli täydennyskoulutuksena tarkastelun ulkopuolella, samoin avoin ammattikorkeakoulu-opetus.³⁰

Tavoite. Hankkeen tavoitteeksi asetettiin *tukea avoimen yliopisto-opetuksen kehittämistä* yliopistojen olennaisena osana:

1. kuvaamalla elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumista avoimen yliopiston kokonaisuudessa
2. määrittämällä keskeisiä kehittämiskohteita ja -polkuja
3. tarjoamalla mahdollisuus laadun parantamiseen hyviä toimintakäytäntöjä levittämällä ja
4. terävöittämällä suomalaisen avoimen yliopisto-opetuksen profiilia.

³⁰ Opetusministeriö käynnisti vuonna 2001 tutkimushankkeen avoimen yliopiston opiskelijan muutokuvasta, mikä täydentää kokonaisuutta erityisesti opiskelijoiden näkökulmasta.

Teemat

Opetusministeriö määritteli toimeksiannossaan *arvioinnin neljä perusteemaa: tasa-arvo, avoimuus, vastaavuus perusopetukseen ja opintojärjestelmän toimivuus*. Teemat liittyvät kiinteästi toisiinsa, kun järjestelmän tavoitteena on avoimen ja perusopetusta vastaavan opetuksen tarjoaminen tasa-arvoa edistävällä tavalla. Elinikäisen oppimisen periaate on ollut lähinnä arvioinnin yleinen näkökulma, muut teemat ovat ohjanneet konkreettisesti arvioinnin suunnittelua ja toteutusta muun muassa itsearviointikysymysten muotoilussa.

Taulukko 2. Arviointihankkeen teemat

Opetusministeriön toimeksianto	Johtoryhmän painotus
Tasa-arvo	Elinikäinen oppiminen
Avoimuus	Avoimuuden toteutuminen käytännössä
Vastaavuus perusopetukseen	Vastaavuus perusopetukseen ja aikuisopiskelijan tarpeisiin
Aikuisopintojärjestelmä	Osapuolten yhteistyö ja toimintamallit yliopistoissa

1 Tasa-arvotavoitteen viitekehyksenä on ollut elinikäisen oppimisen periaate

Euroopan yhteisöjen komissio määritteli laaja-alaisen keskustelun jälkeen tiedonannossaan elinikäisen oppimisen marraskuussa 2001. Siihen kuuluu:³¹

”kaikki elämän aikana aloitettu oppimistoiminta, jonka tavoitteena on parantaa ammattitaitoa, tietoja ja osaamista sekä edistää henkilökohtaisten toiveiden toteutumista, aktiivista kansalaisuutta, sosiaalisia taitoja ja/tai työllistettävyyttä. Määritelmän laajuuden ansiosta se kattaa myös kaiken virallisen, epävirallisen ja arkioppimisen. Suuria periaatteita ovat oppijakeskeisyys, yhtäläiset mahdollisuudet, korkea laatu ja merkityksellisyys.”

Arvioinnin johtoryhmä laati projektisuunnitelman pian sen jälkeen, kun komission eurooppalaisen keskustelun pohjaksi valmisteleva asiakirja ilmestyi. Asiakirjassa elinikäisen oppimisen yhtä tärkeiksi toisiinsa liittyviksi tavoitteiksi asetettiin aktiivisen kansalaisuuden ja työllistettävyyden edistäminen. Komissio nosti eurooppalaiseen keskusteluun kuusi aihetta, joiden pohjalta voitaisiin määritellä ensisijaisia toiminta-aloja. Elinikäistä oppimista koskevassa kattavassa ja yhtenäisessä eurooppalaisessa strategiassa olisi pyrittävä:³²

- takaamaan yleiset ja jatkuvat oppimismahdollisuudet niiden taitojen hankkimiseksi ja kohentamiseksi, joita tarvitaan osaamisyhteiskunnan toimintaan osallistumiseksi

³¹ Eurooppalaisen ... 2001 s. 10.

³² Elinikäinen ... 2000 s. 4.

- lisäämään huomattavasti investointeja henkilöresursseihin, jotta Euroopan tärkein voimavara – ihmiset – saadaan asetettua ensisijalle
- kehittämään tehokkaita opetus- ja oppimismenetelmiä elinikäistä ja elämänlaajuista oppimista varten
- parantamaan merkittävästi tapoja, joilla varsinkin epäviralliseen ja arkioppimiseen osallistumista ja niistä saatuja oppimistuloksia ymmärretään ja arvostetaan
- varmistamaan, että kaikki saavat helposti korkealaatuisia tietoja ja neuvoja opiskelumahdollisuuksista kaikkialla Euroopassa ja kaikissa elämänvaiheissa
- tarjoamaan mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen mahdollisimman lähellä oppijaa, omassa yhteisössä, mitä tuetaan tarvittaessa tietoteknisillä välineillä.

Koulutuspoliittisessa analyysissään vuodelta 2001 *OECD* määrittelee elinikäisen oppimisen lähestymistavan pääpiirteet seuraavasti:³³

- Lähestymistapa tarjoaa kokonaisvaltaisen oppimiskäsityksen, joka kattaa koko elinkaaren ja oppimisen kaikki formaaliset ja informaaliset muodot.
- Oppija moninaisine tarpeineen on keskeisessä asemassa. Koulutuspolitiikan painopiste siirtyy opetuksen tarjonnasta sen kysyntään.
- Lähestymistapa korostaa oppimiseen motivoitumista ja kiinnittää huomion itseohjautuvaan oppimiseen.
- Se tasapainottaa koulutuspolitiikan taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset tavoitteet.

Tärkeimpänä piirteenä pidetyllä kokonaisvaltaisuudella viitataan ihmisten kykyyn hankkiutua oppimistilanteisiin eri elämänvaiheissa, oppimistilanteiden toisiinsa nivelymiseen, resurssien joustavaan käyttöön ja siihen, että yhdelläkään hallinnonalalla ei ole monopolia elinikäiseen oppimiseen.

Neljän Euroopan maan yliopistojen muuntumista elinikäisen oppimisen instituutioiksi analysoitiin Sokrates-rahoitteisessa ”*Making It Work*” -projektissa. Hankkeen loppuraportin mukaan:³⁴

- Elinikäisen oppimisen määrittely on yleisluonteista ja moniulotteista. Rohkea poliittinen retoriikka ja arkipäivän ratkaisut eivät välttämättä kulje yhtä jalkaa. Eri osapuolet käyttävät käsitettä erilaisten ideologisten tavoitteiden ajamiseksi.
- Elinikäinen oppiminen alkaa vasta vaikuttaa yliopistojen toimintapolitiikkaan ja -kulttuuriin. Yliopistot ovat ensisijaisesti suuntautuneet tutkimustyöhön. Avoin yliopisto-opetus on yksi elinikäisen oppimisen ydinosa Alankomaissa, Isossa-Britanniassa ja Suomessa, mutta ei niinkään Saksassa.

³³ Education Policy ... 2001 s. 4.

³⁴ Projektissa vertailtiin tilannetta Alankomaissa, Isossa-Britanniassa, Saksassa ja Suomessa. Katso Making ... 1999. Tiivistetty sivuilta 1–10.

- Päätoimisten ja osa-aikaisten opiskelijoiden raja on murtumassa ja häviää todennäköisesti myöhemmin kokonaan. Aikuisopiskelijoiden status on kuitenkin heikko eivätkä he ole osa toiminnan valtavirtaa.
- Opetussuunnitelmiin, pedagogiikkaan ja oppimisympäristöihin tarvitaan joustavuutta ja uusia ratkaisuja, kun kohtuullisten homogeenisten nuorten opiskelijaryhmien koulutuksesta siirrytään heterogeenisiin opiskelijaryhmiin. Uutta tekniikkaa hyödynnetään monipuolisesti. Avoin yliopisto on ollut uusien oppimismetodien edelläkävijä Englannissa ja Suomessa.
- Laatu työn painoarvo on nousussa elinikäisen oppimisen myötä. Tätä korostaa kiristynyt kilpailu opiskelijoista.
- Elinikäisen oppimisen kehittämishankkeita rahoitetaan kaikissa maissa julkisin erillismäärärahoihin. Nähtävissä on hallinnonalarajat ylittävien rahoitusmallien tarve.

Yleisenä tuloksena oli, että vaikka elinikäisen oppimisen merkitys on kasvamassa, sen asema yliopistojen tavoitteiden, rakenteiden ja prosessien integroituneena osana ei ole kuitenkaan vielä selkeästi muotoutunut yhdessäkään tarkasteltavana olleessa maassa.

2 Järjestämisen avoimuutta on arvioitu todellisena mahdollisuutena osallistua opetukseen

Avoimen yliopisto-opetuksen ytimessä on yliopistollisen opetuksen tarjoaminen kaikille siitä kiinnostuneille *tavoitteista, pohjakoulutuksesta tai ajankohtaisesta elämäntilanteesta riippumatta*. Avoimuuden tulee toteutua samanaikaisesti perusopetusvastaavuuden kanssa. Kontekstina on ollut yliopistojen yleinen avautuminen, joka toteutuu monin tavoin muun muassa palvelututkimuksen, täydennyskoulutuksen, teknologiasiirron ja alueellisten kehittämishankkeiden kautta. Ajankohtaiseksi asian on tehnyt muun muassa nuorten ja perustutkinto-opiskelijoiden suhteellisen osuuden lisääntyminen 1990-luvun puolivälissä.

3 Opintojen perusopetusvastaavuuden rinnalla on tarkasteltu vastaavuutta aikuisopiskelijan tarpeisiin

Avoin yliopisto-opetus toimii sekä yliopistojen että aikuiskoulutuksen vaikutuspiirissä. Yliopistollisuuden toteutumisen rinnalla korkea laatu riippuu siitä, miten annettu opetus vastaa *aikuisopiskelijan tarpeisiin ja mahdollisuuksiin*. Kun avoin opetus on toiminut kokeilukenttänä opetuksen kehittämiselle, on samalla selvitetty, millaisia innovaatioita on tuotettu ja millä tavoin niitä on saatu välitettyä yliopistojen perusopetukseen ja eri organisaatioiden aikuiskoulutukseen.

4 Avoimen opintojärjestelmän toimivuutta on selvitetty lähinnä yliopistojen erilaistuneita toimintamalleja vertailemalla

Tulosohjaukseen perustuvan väljän ohjauksen aikana osa yliopistoista on *organisoinut avoimen yliopisto-opetuksen uudelleen*. Osa muutoksista on toteutettu vähitellen uudistamalla, osa perusteellisina uudelleenjärjestelyinä; osa on kohdistunut opetuksen tuottamisen malleihin, osa hallinnollisiin järjestelyihin. Vi-

me aikoina on tyypillisesti korostettu tiivistä sidosta yliopistoon ja erityisesti perusopetuksen tuottamiseen. Yliopiston sisäisten ratkaisujen lisäksi toimintamallit yhteistyökumppanien kanssa vaihtelevat eri yliopistoissa.

2.2 Toteutus

Organisointi

Arviointia varten perustettiin *johtoryhmä*, joka on ohjannut ja valvonut hankkeen etenemistä. Se myös valmisteli projektisuunnitelman ja esitti arviointiryhmän arviointineuvoston hyväksyttäväksi. Johtoryhmän puheenjohtajana toimi arviointineuvoston jäsen, vararehtori Raija Sollamo Helsingin yliopistosta. Ulkoisen arvioinnin suoritti *arviointiryhmä*, jonka puheenjohtajana toimi professori Pekka Kess Oulun yliopistosta. Johto- ja arviointiryhmän sihteerinä toimi projektisuunnittelija Kari Seppälä korkeakoulujen arviointineuvostosta.

Hanketta organisoitaessa hakeuduttiin tiiviiseen yhteistyöhön avoimen yliopisto-opetuksen eri *sidosryhmien* (toteuttajat, asiakkaat, yhteistyösapuolet) kanssa. Suunnitteluvaihetta tuki olennaisesti asiantuntijoiden konsultointi, ja toteutuksen onnistumiseen vaikutti organisoitu yhteistyö avoimen yliopisto-opetuksen toteuttajien kanssa. Avoimen yliopiston suunnittelijat kokoontuvat aika ajoin epävirallisessa ”avoimen yliopiston foorumissa”, jonka asiantuntemusta on hyödynnetty sekä hankkeen suunnittelussa että itse- ja keskinäisen arvioinnin etukäteisvalmistelussa. Tavoitteena on ollut todenmukaisen kuvan saaminen avoimen yliopisto-opetuksen yleistilanteesta ja arvioinnin tiivis kytkeä kehittämistyöhön. Samalla vähennettiin epätarkoituksenmukaisen ja kohtuuttoman työlään tiedonkeruun riskiä.

<i>Opetusministeriö:</i> aloitteentekijä	
<i>Korkeakoulujen arviointineuvosto:</i> toteutusorganisaatio	
<i>Johtoryhmä:</i> suunnittelu ja johto	<i>Arviointiryhmä:</i> ulkoinen arviointi
<i>Arviointiverkosto:</i> yhteys yliopistoihin	
<i>Yliopistot:</i> Tiedonkeruu, itse- ja keskinäinen arviointi, osallistuminen kuulemisiin	
<i>Sidosryhmät:</i> osallistuminen itsearviointiin ja kuulemisiin	

Kuvio 1. Arviointihankkeen osapuolet

Jokainen *yliopisto organiso*i tiedonkeruunsa ja itsearviointinsa itse. Useimmissa yliopistoissa rehtori asetti tehtävää varten työryhmän, johon kutsuttiin avoimen yliopiston, opettajien, opiskelijoiden, opintoasiainhallinnon, tiedekuntien ja yhteistyötahojen edustajia. Avoimen yliopiston henkilöstö teki suurimman työn tiedonkeruussa, itsearviointiin osallistuivat eri sidosryhmät hankkeen johtoryhmän ohjeiden mukaisesti.

Vaiheet

Hanke toteutettiin runsaan vuoden kuluessa tammikuun 2001 ja helmikuun 2002 välisenä aikana. Prosessin perusvaiheet rakennettiin *vertaisarvioinnin* varaan, mutta menettelyt muotoiltiin avoimen yliopiston erityispiirteet huomioon ottaen.

Itsearviointi

Kaikki *yliopistot laativat arvion* omasta avoimesta yliopisto-opetuksestaan. Laajan tiedonkeruun lisäksi yliopistot veloitettiin selvittämään eri sidosryhmien käsitykset toiminnasta. Yliopistot nimesivät arvioinnille yhteyshenkilöt, jotka varmistivat yliopiston johdon kanssa, että arviointi toteutettiin yliopiston kannalta tarkoituksenmukaisena kokonaisuutena.

Itsearviointi *toteutettiin* pyytämällä vastaukset kahteenkymmeneenkuuteen kysymykseen. Yliopistoja kehoitettiin esittämään voimassa olevat avointa yliopisto-opetusta koskevat tahdonilmauksensa ja strategiset linjauksensa. Lisäksi yliopistoja pyydettiin osoittamaan konkreettinen näyttö periaatteiden toteutumisesta käytännössä. Näyttö perustui esimerkiksi tietoihin avoimen yliopisto-opetuksen konkreettisista tuloksista (tilastoaineisto, tutkimusten ja selvitysten tulokset ym.) ja toimenpiteisiin, joilla tuloksiin on pyritty (laatujärjestelmät, arviointi, projektit ja muu kehittämistyö ym.). Johtoryhmän antamien ohjeiden mukaan laadittujen raporttien enimmäislaajuudeksi rajattiin kaksikymmentäviisi sivua. Itsearviointi oli jaettu yhdeksään teemaan:

- Avoimen yliopisto-opetuksen strategiset linjaukset
- Opiskelijaryhmät
- Opetuksen avoimuus
- Avoimen yliopisto-opetuksen ja muun yliopiston yhteistyö
- Toimintaympäristö
- Opetuksen ja oppimisen laatu
- Tutkimus- ja kehittämistyö
- Vastaavuudet ja korvaavuudet
- Organisointi ja päätöksenteko

Yliopistoilta pyydettiin lisäksi *taustatietoja*, joita ei ollut saatavissa KOTA-tietokannasta eikä muusta tilastoaineistosta. Tietosisällöt käsittelivät avoimen yliopisto-opetuksen ja muun aikuiskoulutuksen opiskelijoita, opiskelijavalintoja ja tutkintoväylän toteutumista, opetusta ja sen kehittämistä sekä henkilöstöä ja taloutta.

Keskinäinen arviointi

Itsearviointin jälkeen jokaisessa yliopistossa analysoitiin yhden muun yliopiston itsearviointiraportti. Tuloksia käsiteltiin kahden yliopiston *yhteisessä arviointitilaisuudessa* lukuun ottamatta kolmen taideyliopiston yhteistä tapaamista. Kaikilla yliopistoilla oli kaksi tehtävää: ne toimivat sekä arvioitavan että arvioitsijan rooleissa. Arviointiroolissa toimivan yliopiston edustajat laativat keskinäisestä arvioinnista lyhyen raportin, johon kirjattiin:

- Arvioitavan yliopiston avoimen yliopisto-opetuksen ytimekäs kuvaus
- Yleisarvio asianomaisen avoimen yliopiston merkityksestä
- Tärkeimmät erot ja yhtäläisyydet suhteessa omaan yliopistoon
- Toteutuksen tärkeimmät ongelmat
- Onnistuneet käytännöt, joita voitaisiin yleisesti hyödyntää

Menettelyn tarkoituksena oli nostaa esille eri osapuolille yhteisiä ongelmia ja kehittämiskohteita ja edistää hyvien toteutusmallien leviämistä. Kukin arviointiryhmän jäsen osallistui yhteen keskinäiseen arviointiin.

Ulkoinen arviointi

Keskinäisten arviointien jälkeen arviointiryhmä järjesti yhteensä *kolme kuulemistilaisuutta*, joiden tarkoituksena oli saada mahdollisimman monipuolinen käsitys toiminnan kokonaisuudesta. Kuultavaksi kutsuttiin kaikista yliopistoista sekä yhteistyösapuolten edustajista yhteensä 65 henkilöä, jotka saapuivat paikalle kahta estynyttä yhteistyötahon edustajaa lukuun ottamatta. Arviointiryhmä laati kutsuttavien luettelon ottaen huomioon osapuolten erilaiset roolit ja tehtävät yliopistoissa ja niiden ulkopuolella, yliopistojen toiminnan laajuuden ja alueellisen tasapuolisuuden.

Jokaiselle kuulemispäivälle määriteltiin erityisteema, joka osaltaan valotti avoimen yliopiston kokonaiskuva:

- Avoin yliopisto-opetus ja yliopistot (23 kuultavaa)
- Avoin yliopisto-opetus ja toimintaympäristö (21 kuultavaa)
- Opetus ja oppiminen avoimessa yliopistossa (19 kuultavaa)

Erityisteemaa käsiteltiin noin puolet kuulemistilaisuudelle varatusta ajasta yleensä sidosryhmien mukaan muodostetuissa ryhmissä. Kaikkina kolmena päivänä puolet ajasta selviteltiin osapuolten käsityksiä toiminnan kehittämisen suunnista. Työskentely toteutettiin eri osapuolista kootuissa ryhmissä. Arviointiryhmän jäsenet toimivat kukin vuorollaan päivien puheenjohtajina.

Arviointiraportin jälkeen

Raportin valmistuttua järjestettiin *julkistamisseminaari*, johon kutsuttiin keskeisten osallistujaryhmien edustajat. Noin kahden vuoden kuluttua järjestetään *seurantaseminaari*, jossa arvioidaan suositusten vaikutusta toimintaan.

Taulukko 3. Arviointihankkeen aikataulu

Arviointi esille avoimen yliopisto-opetuksen päivillä	lokakuu 2000
Opetusministeriön aloite arviointineuvostolle	23.10.2000
Arviointineuvoston päätös hankkeen toteutuksesta	30.10.2000
Arviointineuvosto asetti johtoryhmän.	31.1.2001
Arviointineuvosto hyväksyi projektisuunnitelman.	14.3.2001
Itsearviointiohjeet lähetettiin yliopistoille.	25.4.2001
Arviointineuvosto asetti arviointiryhmän.	26.4.2001
Taustatietolomakkeen palautuksen määräaika	29.6.2001
Itsearviointiraporttien palautuksen määräaika	28.9.2001
Keskinäisten arviointien raporttien määräaika	31.10.2001
Ulkoisen arvioinnin kuulemistilaisuudet	19.–21.11.2001
Raportti valmis	maaliskuu 2002
Julkistamisseminaari	4.4.2002
Seurantaseminaari	vuonna 2004

2.3 Erityispiirteet

Arvioinnin toteutuksessa noudatettiin *arviointineuvoston vakiintuneita toimintaperiaatteita*: riippumattomuus, asiantuntevuus, monimuotoisuus, vuorovaikutteisuus, läpinäkyvyys ja vaikuttavuus.³⁵ Pontimina ovat olleet arviointineuvoston hankkeille tyypilliseen tapaan sekä tiedon saaminen toiminnan tuloksista, laadusta ja laadun varmistuksesta että tehtäväalueen kokonaisvaltainen kehittäminen. Arviointineuvoston aikaisempien hankkeiden kokemukset ovat monin tavoin ohjanneet suunnittelua ja vaikuttaneet toteutusmallien valintaan. Hankkeen erityispiirteenä voidaan pitää kiinteää nivoutumista avoimen yliopisto-opetuksen jatkuvaan kehittämiseen.

Linkittyminen arviointikohteen ohjausprosesseihin

Yliopistolaitoksen erityisominaisuudet määrittävät osaltaan arvioinnin toteutusmahdollisuuksia: ne ovat tietointensiivisiä instituutioita, joissa eri osien autonomia on suuri ja päätöksenteko hajautettua.³⁶ Tällaisessa ympäristössä arviointineuvoston toimintaperiaatteekseen määrittelemä *vaikuttavuuden* tavoittelu on erityinen haaste. Intensiivinen kehittämistavoite on suomalaisen yliopistolaitoksen arvioinnin leimallinen piirre verrattuna esimerkiksi Englannin järjestelmään, johon kuuluu voimakas vertailu- ja kontrollifunktio.³⁷ Kehittämissuuntautunees-

³⁵ Korkeakoulujen arviointineuvoston ... 2000 s. 8.

³⁶ Näin esimerkiksi Clark, katso esimerkiksi Quality ... 1997 s. 90–92.

³⁷ The Quality Assurance Agency for Higher Education -yksikön toiminnasta saa monipuolista tietoa osoitteesta <http://www.qaa.ac.uk/>

sa arvioinnissa myös taloudellinen valvonta ja kustannuksia ja hyötyjä arvioivat näkökulmat ovat saaneet vähäisen painon eikä avoimen yliopisto-opetuksen arviointi tee tästä poikkeusta. Sen sijaan arvioinnilla haluttiin parantaa tehtäväalueen kehitysedellytyksiä erityisesti strategisia avainkysymyksiä tarkastelemalla.³⁸

Toisaalta on tärkeätä nähdä arvioinnin rooli poliittis-hallinnollisen järjestelmän kokonaisuudessa; se *ei voi korvata* toiminnan kehittämisen ja suuntaamisen muita osa-alueita. Evaluaatiokulttuurin näkökulmasta on olennaista, ettei ”evaluaatiolle lastata liian suuria odotuksia. Arviointioptimismi johtaa helposti kuvitelmaan, että arviointijärjestelmä korvaisi suunnittelun, tulevaisuusvisiot ja poliittisen tavoitteenasettelun, jolloin kaiken oleellisen nähtäisiin johtuvan vain evaluaatioiden tuomasta palautteesta ... Poliitiikan tekemistä ei voida alistaa arviointitutkimuksen havainnoille olettaen, että päätöksentekijät ottavat sen ainoaksi perusteeksi ratkaisuilleen ... Evaluaatio voi parhaimmillaan tuoda tosi-asioita, näkökulmia ja haastaa sisällölliseen keskusteluun. Huonoimmillaan se johtaa asioiden hallinnolliseen tarkasteluun.”³⁹

Arviointitulosten hyödyntäminen oli alan tutkijoiden huolena Yhdysvalloissa jo 1980-luvulla, jolloin todettiin, että tuloksien käyttöönottoa ei taannut yksinomaan metodien korkea laatu. Laaja-alaisen tutkimus- ja kehittämistyön tuloksena julkistettiin *koulutuksen arvioinnin standardit*, jotka saatiin aikaan kahdentoista ammatillisen järjestön tuella ja satojen arviointiammattilaisten myötävaikutuksella.⁴⁰ Työn tulokset tiivistettiin neljään hyvän arvioinnin vaatimukseen, jotka ovat järjestyksessä hyödyllisyys, toteutettavuus, soveliaisuus ja paikansäilyvyys. Perusvaatimus on tulosten tärkeys jollekin osapuolelle, minkä lisäksi ehdotusten tulee olla poliittisesti, käytännöllisesti ja taloudellisesti toteutuskelpoisia. Kun näihin lisätään oikeudenmukaisuuden ja eettisyyden vaatimus on vasta luotu edellytykset vaativalle keskustelulle evaluaation metodeista.⁴¹

Avoimen yliopiston toteuttajien joukossa oli hyvissä ajoin ennen arvioinnin alkua virinnyt mielenkiinto yhteistyöhön arvioinnin toteuttamiseksi. *'Avoimen yliopiston foorumi'* oli käynnistänyt kehittämisaalueiden kartoittamisen ja organisoitunut työryhmiksi. Projektisuunnitelmaa valmisteltaessa johtoryhmä päätti toteuttaa hankkeen avoimessa vuorovaikutussuhteessa tämän yhteenliittymän kanssa, joka on avainasemassa arvioitavan toiminnan toteutuksessa. Tavoitteena on ollut konkreettisten vaikutusten aikaansaaminen avoimen yliopiston ohjaukseen ja suuntautumiseen.

³⁸ Tässä mielessä arviointi palvelee osaltaan päätöksentekoa, katso myös Aikuiskoulutuksen ... 1998 s. 1.

³⁹ Laukkanen 1996 s. 30.

⁴⁰ Joint Committee on Standards for Educational Evaluation 1981, teoksessa Patton 1982 s. 16.

⁴¹ Patton 1982 s. 16.

Arviointikohteen toimintakulttuurin hyödyntäminen

Vertaisarviointi on periaatteessa universaali arviointimalli, jota voidaan soveltaa samoin yleisperiaattein kohteesta ja toimintaympäristöstä riippumatta. Realistisen arviointiperinteen edustajat pitävät tärkeänä arvioinnin kohteen lainalaisuuksien ja sen toimintaympäristön erityispiirteiden huomioon ottamista. Tietty ohjelma tai tehtäväalue voi saavuttaa tuloksia sen mukaan, kuinka metodeja ja työkaluja sovelletaan tiettyssä kontekstissa.⁴² Vaikka realistisen lähestymistavan perusaksiooma viittaa arvioitavan toiminnan ja ympäristön suhteeseen, sitä on luonteva soveltaa myös arviointihankkeen toteutuksen suunnittelussa. Tässä arvioinnissa se tarkoitti sitä, että arviointineuvoston yleisten periaatteiden ja vakiintuneiden menettelyjen lisäksi hankkeessa otettiin erityisesti huomioon avoimen yliopisto-opetuksen erityispiirteet. Suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnettiin *avoimelle yliopistolle ominaisia lähestymistapoja ja toimintamalleja*:

- 1) Uuden oppimisen rakentaminen aikaisemman osaamisen ja kokemusten varaan on yksi avoimen yliopisto-opetuksen pedagogisista lähtökohdista. Henkilöstön erityisosaamiseen kuuluu oppimisympäristöjen valmistelu, ylläpito ja kehittäminen. Tästä näkökulmasta arviointi suunniteltiin tietoisesti *oppimisprosessiksi*. Tavoitteena oli samalla olennaisten kehittämiskohteiden määrittäminen ja onnistuneiden ratkaisumallien levittäminen.
- 2) Yliopistolaitoksessa avoin yliopisto-opetus ja aikuiskoulutus yleensä ovat nuori toimintamuoto, jolle on ollut tyypillistä uusien ja innovatiivisten toimintamuotojen etsintä.⁴³ Arvioinnissa uudistuksille myönteistä ilmapiiriä hyödynnettiin *räätälöimällä* arviointihankkeiden perinteisimmistä toimintamalleista jossakin määrin poikkeavia sovelluksia. Tällaisia olivat muun muassa yliopistojen keskinäiset arviointitilaisuudet ja ulkoisen arvioinnin toteuttaminen kohdevierailujen sijasta teemakohtaisin kuulemistilaisuuksin.
- 3) Kehittyneessä muodossaan avoimen yliopisto-opetuksen tuottaminen perustuu tieteellisten, pedagogisten ja muiden (muun muassa tietotekniikka, joukkoviestintä) asiantuntijoiden kokoamiseen hankekohtaisiksi tiimeiksi. Arvioinnin ja oppimisen mahdollistamiseksi muodostettiin lukuisia *foorumeita*, joilla avoimen yliopisto-opetuksen tärkeimmät toimijat ja arvioitsijat kohtasivat. Kohtaamisia organisoitiin hankkeen valmistelu- ja suunnitteluvaiheesta itse- ja ulkoiseen arviointiin; raportointivaiheen jälkeen niitä on tarkoitus jatkaa seurantaseminaarissa.

⁴² Pawson & Tilley 1997 s. 218.

⁴³ Seppälä C 1994 s. 62.

Vuorovaikutteisuus

Viime vuosina ”kommunikatiivisen”, ”osallistuvan” tai ”osallistavan” arvioinnin mallien käyttö on yleistynyt.⁴⁴ Sen olennaisiksi piirteiksi on määritelty muun muassa:⁴⁵

- Tarkoituksena on toiminnan osapuolten tavoitteiden ja kehittämisenäkemyksien yhteensovitus.
- Ensisijaisina analyysikohteina ovat osapuolten arvostukset ja toiminnan vastaavat elementit.
- Arviointikriteerien päälähteinä ovat eri osapuolten intressit.
- Arvioitava toiminta on luonteeltaan kompromissien tekoa ja neuvottelua.
- Arvioitsija toimii arviointiprosessin ohjaajana ja neuvottelijana.
- Arviointitietoa käyttävät ensisijaisesti eri osapuolet (toteuttajat, intressentit, kohderyhmät jne.).

Lähestymistavassa on myös korostettu sidosryhmien näkökulmien huomioon ottamista ja kokonaisvaltaisen kuvan hahmottamista arvioitavasta kohteesta. Arviointiprosessin kuluessa opittu on olennainen osa saavutettua tulosta; siihen kuuluu tulosten hyödyntäjien arviointiosaamisen lisääminen. Arvioija keskittyy analysoimaan ja raportoimaan sidosryhmiin kuuluvien henkilöiden käsityksiä arvioinnin kohteena olevasta ilmiöstä. Tietoa käytetään arvioitavan palvelun asiakkaiden hyväksi. Lähestymistavan heikkouksina pidetään ulkoisen luotettavuuden puutteita ja yleistettävyyden ongelmia.⁴⁶

Hanketta ei suunniteltu kommunikatiivisen arvioinnin lähtökohdista, mutta muun muassa toteutuksen perustuminen yhteistyöjärjestelmään on omiaan tuomaan arviointiin tämänkaltaisia aineksia. Arviointineuvoston hyväksymää *vuorovaikutteisuuden* periaatetta sovellettiin hankkeen kaikissa vaiheissa suunnittelusta toteutukseen ja suhteessa toiminnan kaikkiin osapuoliin.

Vuorovaikutteisuudella *tavoiteltiin* luottamuksellisen ilmapiirin aikaansaamista, tiedonkeruun tehostamista ja yliopistojen sitoutumista työlääseen hankkeeseen. Sitä *toteutettiin* muun muassa esittelemällä johtoryhmän alustavat suunnitelmat ”avoimen yliopiston foorumille”, joka käytti tarjottua mahdollisuutta hyväkseen esittämällä kommentteja ja kritiikkiä hankkeen teemoista sekä parannusehdotuksia toteutustavoista. Muun muassa aikataulua väljennettiin esitettyjen toiveiden pohjalta. Suunnitelman valmistuttua ryhmässä käsiteltiin myös itsearviointiohjeiden luonnokset ja tiedonkeruulomakkeet, joiden käyttökelpoisuutta saatiin tällä tavoin parannettua ja tulkinnanvaraisuuksia vähennettyä.

Myös hankkeen *toteutusvaiheessa* hyödynnettiin osapuolten vuorovaikutusta eri tavoin. Yliopistot tarjosivat toisilleen välitöntä asiantuntijapalautetta kes-

⁴⁴ Jakku-Sihvonen ... 2001 s. 152.

⁴⁵ ”Osallistuvan arvioinnin” kuvaus, Vuorela 1990 s. 66–67.

⁴⁶ ”Osallistavan arvioinnin” kuvaus, Jakku-Sihvonen ... 2001 s. 32 ja 149.

kinäisissä arvioinneissa, joihin osallistui usein myös eri yhteistyökumppanien ja sidosryhmien edustajia. Erityisesti tämän vaiheen suunnittelussa hyödynnettiin Sokrates-rahoitteen EQUAL-projektin kokemuksia vastavuoroisesta arvioinnista.⁴⁷ Valtakunnallisissa kuulemistilaisuuksissa vuorovaikutteisilla työtavoilla sekä vahvistettiin aikaisempien vaiheiden tuloksia että saatiin esille kokonaan uusia näkökohtia avoimen yliopiston toteutuksesta ja kehittämistarpeista.

Arvioinnin *objektiivisuuden ja riippumattomuuden varmistamiseksi* hyödynnettiin monipuolisesti eri sidosryhmien asiantuntemusta. Varmistaakseen luotettavan tiedon saannin arviointiryhmän jäsenet muun muassa osallistuivat yliopistojen keskinäisiin arviointeihin. Samaa tavoitetta palveli eri sidosryhmien kutsuminen kuulemistilaisuuksiin.

⁴⁷ In search ... 2001.

3

Avoimen yliopiston profiili

Avoimen yliopiston tila Suomessa kuvataan tässä luvussa hankkeen yhteydessä kerätyn tiedon pohjalta. Sen *ydinaineistoja* ovat yliopistojen itsearviointiraportit ja niihin liittyvät taustatietolomakkeet, arviointiryhmän jäsenten osallistuminen keskinäisiin arviointeihin ja yliopistojen niistä laatimat raportit sekä valtakunnallisten kuulemisten yhteydessä kerätyt kokemukset ja näkemykset. KOTA-tietokanta sekä aikaisemmat tutkimukset ja selvitykset täydentävät kokonaisuutta.

Kokonaiskuva on laadittu opetusministeriön toimeksiannon mukaisten *teemojen* näkökulmasta siten, että strategialuvussa (3.1) painottuvat periaatelinjaukset ja toiminnan kokonaisuus. Elinikäisen oppimisen näkökulmaa käsitellään läpäisyperiaatteella, mutta se on erityisesti esillä opiskelijaryhmiä (3.2) ja avoimuutta (3.3) käsittelevissä luvuissa. Vastaavuutta yliopiston perusopetukseen analysoidaan opetuksen ja oppimisen laatutyötä kuvaavassa luvussa (3.4). Opintojärjestelmän toimivuutta eri näkökulmista selvitetään yliopistojen organisoitumista (3.5), niiden sisäistä yhteistyötä (3.6) ja toimintaympäristöä (3.7) käsittelevissä luvuissa.

Arviointiryhmän näkemys avoimen yliopiston tilasta eri näkökulmista on tiivistettyä jokaisen luvun alussa. Lukujen lopussa on esimerkkejä erilaisista toimintamalleista.

3.1 Yliopistojen strategiat

Arviointiryhmän näkemys avoimen yliopisto-opetuksen strategioista yliopistoissa

Opetuksen yliopistollisuus on kaiken toiminnan lähtökohta, mikä vastaa hyväksytyjä valtakunnallisia peruslinjauksia. Avoimen yliopisto-opetuksen perusluonteeseen kuuluu voimakas sitoutuminen opetuksen kehittämiseen, mikä on tuottanut laadukkaita tuloksia. Kehittämistoimien painotuksen perusteella opiskelumahdollisuuden tarjoaminen avoimesti kaikille kiinnostuneille on viime aikoina painottunut verrattuna tasa-arvon edistämiseen. Tasa-arvotavoite on kuitenkin avoimen yliopisto-opetuksen ydinominaisuus, joka ei voi jäädä missään vaiheessa taka-alalle.

Strategialinjauksissa valtakunnalliset ja yleiset periaatteet painottuvat suhteessa yliopistokohtaisiin tavoitteisiin. Tarvetta yliopistojen profiloitumiseen on erityisesti yliopistojen valtakunnallisen kilpailun vuoksi. Avoimen yliopiston rooli osana yliopistojen alueellisen vaikuttamisen kokonaisuutta on vähitellen vahvistunut. Eri yliopistoissa avoimen yliopiston painoarvo on erilainen: sen merkitys yliopiston kokonaisuudessa on vähäisempi muissa kuin monialaisissa opistoissa.

Avoimen yliopisto-opetuksen peruseriaatteet on dokumentoitu asianmukaisesti osana yliopistojen päätöksenteon kokonaisuutta. Toimintalinjaukset eivät kaikilta osin ole riittävän konkreettisia. Arvioinnin kuluessa ilmeni myös, että avoimet yliopistot järjestävät vähäisessä määrin myös täydennyskoulutusta ja muuta, lähinnä aikuiskoulutusta. On erityisen tärkeää, että eri koulutusmuodot toteutetaan ja niistä tiedotetaan selvästi erillisinä kokonaisuuksina.

Yliopistojen toimivalta- ja päätöksentekojärjestelmiä on selkiytetty, mutta jatkokehittelyä tarvitaan suunnittelu- ja toteutusmuotojen uudistuessa.

Strategia-asiakirjat

Avoimen yliopisto-opetuksen strategiset lähtökohdat on *kirjallisesti dokumentoitu* lähes kaikissa yliopistoissa. Useissa yliopistoissa on hyväksytty erillinen avoimen yliopisto-opetuksen periaate- tai strategia-asiakirja tai avointa opetusta koskeva kokonaisuus yliopiston aikuiskoulutusstrategiassa. Linjaukset on hyväksytty joko kokonaisuudessaan yliopiston hallituksessa (esimerkiksi HY, TY, OY) tai vaihtoehtoisesti ne on sisällytetty yliopiston kokonaisstrategiaan ja toteutusperiaatteet täydennyskoulutuskeskuksen tai vastaavan hyväksymään tehtäväaluetta käsittelevään strategiaan (esimerkiksi HKKK, TKK). Periaatteet on voitu kirjata myös toiminta- ja taloussuunnitelmaan (esimerkiksi JY) tai tulossopimukseen (esimerkiksi SibA). Alla joitakin esimerkkejä strategisista peruslinjauksista:⁴⁸

”Avoin yliopisto tuottaa Joensuun yliopiston osaamiseen perustuvia perus- ja aineopintokokonaisuuksia aikuisopiskelijoille sekä luo tätä kautta mahdollisuuden edetä tutkintotavoitteeseen opiskeluun. Erityisenä strategisena kehittämisalueena on opetuksen monimuotoistaminen ja koulutusteknologian hyväksikäyttö. Avoin yliopisto profiloituu myös valtakunnallisesti yliopiston erityisosaamiseen nojaten.” JoY

”Fortbildningscentralen vid ÅA har i sin verksamhets- och ekonomiplan för åren 2001–2004 (reviderad 2001) bl.a. angett följande strategiska tyngdpunkter för måluppfyllelse i verksamheten (såväl fortbildning som öppen universitetsverksamhet):

- a. Integrering. Med integrering avses i första hand ett nära samarbete med akademins institutioner och fakulteter.
- b. Kvalitetsutveckling. Kvaliteten i tjänsterna utvecklas genom en kontinuerlig utvärdering av arbetsprocesserna och resultatet. Särskild vikt läggs vid personalens kompetenshöjning.
- c. Internationalisering. Genom internationaliseringen utökas kursutbudet och blir mångsidigare, samtidigt som det utgör en grund för kompetenshöjning även för lärare och övrig personal.
- d. Pedagogisk utveckling. En viktig framgångsfaktor är utbildningens inramning och pedagogiska design. Fortbildningscentralen strävar till en kontinuerlig förbättring av inlärningsförutsättningarna för de studerande. Inom detta utvecklingsarbete har utnyttjandet av undervisningsteknologi högsta prioritet.
- e. Extern finansiering. För att verksamheten skall utvecklas bör ekonomin tryggas. En utvidgning av den externa finansieringen är nödvändig och detta innebär att Fortbildningscentralen är inriktad på ett marknadsorienterat arbetssätt. Speciellt beaktas den roll Fortbildningscentralen kan ha inom ramen för EU- och strukturfondsprogram och projekt. Den universitetsbaserade vuxenutbildningens samhällseliga roll är likvärdig den centrala utgångspunkten för verksamheten.” ÅA

”Teknillisen korkeakoulun Avoimen yliopiston tehtävänä on tarjota TKK:n perusopetusta avoimena yliopisto-opetuksena kaikille iästä ja pohjakoulutuksesta riippumatta. Avoin yliopisto-opetus on koulutuksellista tasa-arvoa edistämään luotu opintojärjestelmä, jossa henkilö voi pohjakoulutuksesta riippumatta osallistua yliopistotasoiseen opetukseen. Opiskelun tavoitteena voi olla opinto-oikeuden saavuttaminen, ammatillinen täydennyskoulutus tai yleissivistävä opiskelu. Avoimen yliopiston tarkoitus on mahdollistaa opiskelijoille joustava oppiminen ja itsensä kehittäminen.” TKK

Yliopistot ovat kirjoittaneet toimintansa peruslinjaukset rakenteellisesti eri tavoin, mutta useimpien strategioiden *perussisältöjä* ovat:

⁴⁸ Luvun 3 lainaukset on poimittu yliopistojen itsearviointiraporteista.

- Avoimen yliopisto-opetuksen tarkoitus, tehtävä ja ominaislaatu
- Avoimen yliopiston suhde toimintaympäristöön
- Laadun varmistaminen ja kehittäminen
- Yliopiston sisäiset pelisäännöt

Periaatelinjausten lisäksi avoimen yliopisto-opetuksen merkitystä yksittäisen yliopiston kannalta voidaan arvioida muun muassa opiskelijamäärien perusteella.

Avoimen yliopisto-opetuksen tarkoitus, tehtävä ja ominaislaatu

Yliopistot ovat strategioiden tasolla sisäistäneet *koulutuspoliittiset periaatelinjatukset*, ja opetusministeriön määrittelyt ja painotukset tulevat strategialinjauksissa asianmukaisesti esille. Koko suomalaisen avoimen yliopisto-opetuksen yhteiset ominaisuudet saavat enemmän huomiota kuin eri yliopistoille tyypilliset, muiden yliopistojen toiminnasta erottuvat piirteet. Avoimen yliopisto-opetuksen strategialinjauksista saa yliopistojen itsearviointiraporttien perusteella enemminkin runsaan ja monipuolisesti kuvailevan kuin tiiviin ja ytimekkään kuvan. Periaatteiden ja laadullisten tavoitteiden määrittely painottuu suhteessa tavoitteiden saavuttamiseksi välttämättömien keinojen ja toimenpiteiden analyysiin ja määrittelyyn.

”Avoin yliopisto on opiskelijalle yliopistollisuuden, tiedon hankkimisen, tieteeseen perehtymisen ja tutkimuksen teon virittäjä. Se tarjoaa sivistyksellistä, kulttuurista ja sosiaalista pääomaa: se on itsensä kehittämisen väline sekä tiedollisten ja älyllisten opiskelutarpeiden tyydyttävä. Sen avulla opiskellaan yhteiskunnallisen keskustelun kieltä ja kehitetään aktiivisen kansalaisen taitoja. Sen opinnot auttavat lisäämään kilpailukykyä työmarkkinoilla, mutta se on myös elämänlaadun ja ”toisen mahdollisuuden tarjoaja”. Avoimen yliopiston opinnot voivat olla elinikäisen opiskelun aloitusvaihe, yliopistollisen opiskelun kokeilukenttä tai keskeytyneen opiskelun jatkomahdollisuus, mutta ennen kaikkea opintoja pidetään tiedon ja ymmärryksen lisääjänä.” HY

”Avoimen yliopisto-opetuksen tarkoitusta kuvaa myös täydennyskoulutuskeskuksen avoimen yliopiston osaston itselleen määrittelemä perustehtävä: Turun yliopiston avoimen yliopisto-opetuksen osaston tehtävänä on tarjota joustavasti organisoitua, monialaista ja valtakunnallisesti suunnattua kaikille avointa laadukasta yliopistotasaista aikuiskoulutusta. Koulutus toteutetaan innovatiivisena asiantuntijatyönä kehittyvissä oppimisympäristöissä. Tätä tukee jatkuva toimintaympäristön seuraaminen ja siihen reagoiminen yhteistyössä päättävien tahojen ja yhteistyökumppaneiden kanssa.” TY

”Sibelius-Akatemian avoimen yliopiston toiminta-ajatuksena on toteuttaa opintokokonaisuuksia, erillisiä opintojaksoja ja studia generalia -sarjoja, julkaisuja ja oppimateriaalia, opetusteknologian sovelluksia ja -kokeiluja.” SibA

Avoimen yliopisto-opetuksen peruselementtejä ovat tasa-arvo ja yliopistollisuus. Yliopistot käsittelevät itsearviointiraporteissaan tasa-arvon toteutumisen eri ulottuvuuksia melko vähän. Koulutuksellisen tasa-arvon rinnalla otetaan useimmin esille alueellinen saavutettavuus ja opetusmuotojen jousto erilaisille opiskelijaryhmille. Ruotsinkieliset yliopistot painottavat luonnollisesti kielellistä tasa-arvoa. Tasa-arvon rinnalle toiminnan perusmääritteeksi on nostettu elinikäinen oppiminen, jonka keskiössä on opiskelijälähtöisyyden ja koko elinkaaren katta-

va palvelujen kokonaisuus. Elinikäisen oppimisen periaatteen konkreettinen vaikutus toiminnan ohjaukseen jää raporttien perusteella epäselväksi.

Yleisvaikutelmaksi jää, että kehitys on viime vuosina suuntautunut *enemmän kohti avoimuutta kuin tasa-arvonäkökohdan voimistumista*. Yliopistot korostavat vastauksissaan, että mitään opiskelijaryhmiä ei aseteta etusijalle, vaan kaikki ovat samanarvoisia. Tämä vahvistaa todennäköisyyttä, että tarjontaa käyttävät hyväkseen koulutuksellisesti hyväosaiset opiskelijat. Avoimuuden voimakas korostaminen toimii tässä mielessä tasa-arvon edistämisen esteenä. Tampereen yliopiston raportti kuvaa mielenkiintoisella tavalla tilannetta kolmekymmentä vuotta sitten ja nykyisin:

”Tampereen yliopiston arvosanaopetuksen (sittemmin avoin korkeakoulu ja avoin yliopisto) käynnistyessä tammikuussa 1971 sen keskeinen tehtävä oli tarjota työvoimaan kuuluvalla aikuisväestölle mahdollisuus yliopistollisiin arvosanaopintoihin, aikaan ja paikkaan katsomatta. Valinnoissa suosittiin ei-ylioppilaita.” TaY

”Avoimen yliopiston opiskelijoiden koulutustaustassa on havaittavissa muutoksia vuosina 1992–2000. Akateemisen tutkinnon suorittaneiden opiskelijoiden osuus on selvästi lisääntynyt ja ammatillisen tutkinnon suorittaneiden puolestaan laskenut. Ylioppilaiden osuus on vakiintunut noin kolmannekseen opiskelijamäärästä.” TaY

Yliopistollisuuden kriteerinä pidetään avoimen opetuksen vastaavuutta tutkinto-opetukseen. Vastaavuus konkretisoituu siinä, että tutkinnon suoritusoikeuden saaneet voivat liittää avoimessa yliopistossa suoritettut opinnot osaksi tutkintoa. Erityisesti monialaisten yliopistojen strategioihin avoin opetus on kirjattu yhtenä yliopiston perustehtävänä. Toiminnan yliopistollista luonnetta ja painoarvoa yliopistoissa on viime vuosina nostanut nuorten opiskelijoiden siirtyminen avoimessa yliopistossa suoritettujen opintojen jälkeen tutkinto-opiskelijaksi. Pieni osa yliopistoista käyttää avointa opetusta tietoisesti opiskelijarekrytoinnin työkaluna.

”Avoimen yliopiston ... institutionaalinen tehtävä pelkistetyksi sanottuna on tarjota mahdollisuus yliopistollisiin opintoihin riippumatta opiskelijan motiiveista tai tavoitteista, ajasta tai paikasta, asuinpaikasta tai varallisuudesta. Yliopistollisuutta ei haluta mystifioida, vaan se voidaan pelkistetyksi ilmaista yliopiston rehtori Jorma Sipilän avajaispuheen sanoin: ’Modernin yliopiston suuri tehtävä on opettaa aikuisia ihmisiä hankkimaan tietoa, ajattelemaan itsenäisesti ja perustelemaan argumenttinsa.’” TaY

Toimintaympäristö

Toimintaympäristöä⁴⁹ käsitellään itsearviointiraporteissa kahdesta perusnäkökulmasta: yhtäältä yliopiston ja *yhteiskunnan* instituutioiden ja prosessien suhteena; toisaalta *opiskelijalle* tarjottavien palvelujen näkökulmasta. Samalla kun avoin opetus on osa yliopistoa, se on osa aikuiskoulutuksen kokonaisuutta, jonka arvot, toimintaperiaatteet ja -mallit ovat monilta osin erilaisia kuin yliopistojen. Avoimen opetuksen sijainti näiden kahden instituution leikkauspinnassa

⁴⁹ Toimintaympäristöä käsitellään yksityiskohtaisesti luvussa 3.7.

tekee toimintaympäristön vaikeasti hallittavaksi erityisesti aikana, jolloin sekä yliopistolaitos että aikuiskoulutus ovat nopeasti muuttuneet.⁵⁰

”Tarkoitustaan ja tehtävänsä toteuttaessaan avoin yliopisto:

- Toimii aktiivisena osana suomalaista aikuiskoulutusjärjestelmää.
- Toimii osana yliopistoa toteuttaen ensisijaisesti sen perustehtävistä opetusta ja aikuiskoulutusta.
- Ottaa huomioon opiskelijoiden yksilölliset tarpeet asettamatta opiskelijoilleen ennakkovaatimuksia.
- Arvioi ja ennakoii yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia ja suuntaa toimintansa koulutusjärjestelmän ja työelämän tarpeita huomioiden.
- Soveltaa ja tuottaa tietoa aikuisen oppimisesta ja opiskelusta painottaen erityisesti oppimisen ohjauksen merkitystä oppimisprosessissa.
- Tuottaa ja hyödyntää opetuksellisia innovaatioita.” JY

Aikuiskoulutus eri muodoissaan toimii puolestaan erilaisissa konteksteissa. Myös avoin yliopisto-opetus palvelee sekä työelämän ja ammatillisen kilpailukyvyn että yleisen henkisen kehittymisen ja kulttuurisen uusiutumisen tavoitteita. Vaikka kansallista ja kansainvälistäkin ympäristöä käsitellään, strategioiden kärki on useimmissa yliopistoissa *alueellisella tasolla*. Aluekehityksen kannalta avoin yliopisto-opetus nähdään myös yliopiston julkisuuskuvaan erittäin myönteisesti vaikuttavana tekijänä.

”Toiminnan laajentuessa Seinäjoelle (1981) ja Hämeenlinnaan (1984) strategiaksi hahmottui ”alueellinen avoin korkeakoulu”, ”radanvarsiyliopisto”, jossa hyvät junayhteydet liitännäisyhteyksineen mahdollistivat opettajien ja opiskelijoiden kohtuuaikaisen matkustamisen ... Toiminta kolmella paikkakunnalla sitoi voimavaroja ja vahvisti toimintatapaa, jossa kirjalliseen oppimateriaaliin ja yhteistyöopistojen organisointi ja resurssipanostuksiin rakentuva etä- ja monimuoto-opetus jäi vähäisemmäksi kuin muissa suurissa yliopistoissa.” TaY

”Yliopistossamme tehtävään tulossopimukseen pohjautuen avoin yliopisto lisää pohjoisten alueiden kilpailukykyä ja yliopiston alueellista vaikuttavuutta sekä edistää koulutuksellista tasa-arvoa viemällä Lapin yliopiston tutkintovaatimusten mukaista opetusta yliopiston ulkopuolelle.” LY

Maantieteellinen toiminta-alue

Maantieteellinen toiminta-alue vaihtelee selvästi eri yliopistotyyppien välillä. Tyypillisimmin alueellisia yksiköjä ovat teknilliset ja kauppar korkeakoulut. Taideyliopistot määrittelevät tehtävänsä valtakunnallisesti lukuun ottamatta Teatterikorkeakoulua, joka resurssien vähäisyyden vuoksi keskittyy toimipaikkojensa lähialueille Helsingissä ja Tampereella. Monialaiset yliopistot kuvaavat toiminta-alueitaan vähemmän yksiselitteisesti. Yksinomaan alueellista lähestymistapaa ei ole millään niistä, vaan kaikki raportoivat *toiminta-alueen laajentamisesta monimuoto-opetuksen menetelmiä hyödyntäen*. Perinteisimmin valtakunnallisia ovat Helsingin, Jyväskylän ja Turun yliopistot. Joensuun yliopisto painottaa Itä-Suomen, Oulun ja Lapin yliopistot Pohjois-Suomen koulutustarpeita. Åbo Akademin toiminta-alue mukautuu ruotsinkielisen väestön mukaan.

⁵⁰ Katso esimerkiksi Määttä 2001 s. 108.

”Avoimen yliopiston toiminnan painopiste on selkeästi Suomi ja täällä erityisesti Jyväskylä, Keski-Suomi, Etelä-Pohjanmaa sekä pääkaupunkiseutu, joskin etäopiskelijoidensa myötä toiminta-alue ylittää maantieteellisesti Suomen rajat. Keski-Pohjanmaalla avoimesta yliopistosta vastaa Chydenius-Instituutti ...” JY

”... avoimessa yliopisto-opetuksessa on tavoitteena olla valtakunnallisesti merkittävä koulutuksen tarjoaja näillä yliopiston painopistealoilla. Itäisessä Suomessa ja erityisesti Pohjois-Savossa tavoitteena on järjestää monipuolisia ja laajoja opiskelumahdollisuuksia yliopiston painopistealojen lisäksi myös luonnontieteissä ja kaupallisissa sekä yhteiskuntatieteellisissä aineissa.” KuY

Valtakunnallinen profiloituminen

Suhteessa siihen, että yliopistot pitävät muiden yliopistojen avointa opetusta tärkeimpänä kilpailijanaan⁵¹, on yllättävää, että strategiat käsittelevät *vähän sellaisia avoimen opetuksen erityispiirteitä, jotka erottavat ne muista yliopistoista*. Yleensä tukeudutaan yliopistossa edustettuna oleviin koulutusaloihin, jotka määrittelevät mitä oppiaineita on tarjolla. Tällaiset rajaukset edistävät yliopistojen työnjakoa jossakin määrin, mutta varsin paljon päällekkäisyyttä jää jäljelle niiden jälkeenkin. Jotkut yliopistot ovat kirjanneet avoimen yliopisto-opetuksen strategiaan yliopiston vahvuusalueita, mikä myös joiltakin osin selkiyttää yliopistojen rooleja.

”Yliopiston painoalojen mukaisesti kasvatustieteellinen koulutusala on aikuisopiskelijoille kehitettyjen pedagogisten ratkaisujen moninaisuuden ja toisaalta asiakasvolyymin perusteella ollut vuodesta toiseen keskeisimmällä sijalla Joensuun yliopiston avoimen yliopiston toiminnassa. Toisaalta on korostettu Joensuun yliopiston erikoisosamisen alueita kuten ortodoksinen teologia ja metsätiede kehitettäessä etäopetusta valtakunnalliseen tarjontaan.” JoY

”Liiketoimintaosaamisen kehittäminen tietoyhteiskunnassa on yksi HKKK:n strategian keskeisistä kohdista. Liiketoimintaosaamisen kehittäminen jakautuu tutkinto-opetuksessa toteutuvaan ammattilaisten, HKKK:n tutkinnon suorittaneiden osuuteen, ja aikuiskoulutuksessa toteutuvaan koko kansan liiketoimintaosaamisen osuuteen.” HKKK

Eri yliopistojen avoimessa opetuksessa on yleensä tarjolla monipuolinen valikoima oppiaineita, joiden opetussuunnitelmat on asianomaisessa yliopistossa valmisteltu ja hyväksytty. Yksittäisissä yliopistoissa opiskelijakunta jakaantuu yleensä hyvin monen koulutusalan opintoihin. *Erikoistuminen ei tästä näkökulmasta ole sanottavasti edennyt* 1990-luvun alusta, ja yksittäisen koulutusalan opintoja, usein myös saman oppiaineen opintoja tarjoavat edelleen varsin monet yliopistot.⁵²

⁵¹ Katso luku 3.7.

⁵² Vertaa Seppälä B 1994 s. 59–62.

Opiskelijaryhmät⁵³

Avoimen yliopiston ominaislaatuun kuuluu, että *pohjakoulutusvaatimuksia tai muita ennakkoehjoja osallistumiselle ei aseteta*. Perustyyppenä ovat ammatilliset/työelämälähtöiset, yleissivistykselliset/harrastustavoitteiset sekä tutkintotavoitteiset opinnot. Osa yliopistoista korostaa mahdollisuutta kokeilla yliopistollisia opintoja ennen tutkinto-opintoja.⁵⁴ Strategioista voidaan havaita, että yliopistot ovat yleisesti ottaen haluttomia määrittelemään avointa yliopistoa tai sen strategisia tavoitteita palvelujen käyttäjän tai käyttötarkoituksen kautta. Toiminnan perusluonteeseen kuuluu avoimuus myös opiskelijoiden motiivien suhteen. Tässä mielessä järjestelmä on tarjontalähtöinen: toiminnan ominaislaatuun kuuluu yliopistollinen opetus, jota tarjotaan siitä eri syistä kiinnostuneiden käyttöön.

”... tarjota yliopistotasoisia opiskelumahdollisuuksia niille, joilla ei muutoin ole oikeutta yliopisto-opintojen harjoittamiseen. Pohjakoulutuksesta ja iästä riippumatta aikuisväestölle mahdollisuus korkeakouluopintoihin, jotka vastaavat laadultaan ja vaatimuksiltaan yliopiston perusopetusta... Yliopiston varsinaisille opiskelijoille avoin yliopisto tarjoaa mahdollisuuden opintosuunnitelman laajentamiseen ja opintojen nopeuttamiseen esim. kesäaikaisen opetuksen kautta.” OY

”Strategian lausuma korostaa aikuisväestöä avoimen yliopiston keskeisenä kohderyhmänä, joka yliopisto-opinnoilla voi laajentaa, monipuolistaa ja syventää koulutustaan, tietämystään ja kulttuurista näkemystään. Strategiassa ei kuitenkaan suljeta pois 1990-luvulla opintojen piiriin tullutta nuorten ryhmää, vaan avoimen yliopiston tehtävänä heidän osaltaan on nuoren tutustuttaminen yliopiston oppiaineisiin ja hänen mahdollinen rekrytoitumisensa yliopiston opiskelijaksi aineisiin, joihin on motivoitunut.” TaY

Kysymys yliopistollisen tutkinnon suorittamisesta avoimeen yliopisto-opetukseen osallistumisen jälkeen on arvioinnin eri vaiheissa osoittautunut vaikeaksi ongelma-alueeksi. Yliopistojen itsearviointiraporteissa *väyläkysymys* on useimmin esillä kehittämisalueena, vaikka pieniä askelia opintomahdollisuuksien parantamiseksi on tehtykin.

”Aikuiskoulutusstrategiassa mainittua mahdollisuutta edetä avoimen yliopiston kautta tutkinto-opiskeluun on pyritty edistämään opiskelijavalinnan perusteiden kehittämisellä ja suosittujen aineiden ylempien aineopintojen monipuolisella tarjonnalla.” JoY

Laadun varmistaminen ja kehittäminen⁵⁵

Useat yliopistot määrittelevät tehtäväkseen *sekä avoimen yliopisto-opetuksen suunnittelun ja tuottamisen että opetuksen kehittämisen*. Varsin monet yliopistot myös luottavat vahvuustekijänä opetuksen laadun kehittämiseen nykyaikaisia opetusmenetelmiä ja oppimisympäristöjä hyödyntämällä. Aikuiskoulutukseen sovelletut, joustavat, monimuotoiset ja konstruktivistiset uutta koulutusteknologiaa hyödyntävät palvelut ovat laadullisesti perusteltavissa.

⁵³ Opiskelijaryhmiä käsitellään yksityiskohtaisesti luvussa 3.2.

⁵⁴ Näin myös Piesanen 2001 s. 168.

⁵⁵ Laatutyötä käsitellään yksityiskohtaisesti luvussa 3.4.

”Avoin yliopisto tarjoaa akateemisia arvosanaopintoja, kehittää aikuisopiskelijalle soveltuvia opetusmuotoja ja osallistuu erilaisiin sen tarkoitusta edistäviin toimintoihin (esim. Ikääntyvien yliopisto) ja kehittämishankkeisiin (esim. Ylen avoin yliopisto, Suvi).” JoY

”Yliopiston aikuiskoulutusstrategiassa mainitaan myös mahdollisuus siirtyä avoimen yliopisto-opiskelun perusteella tutkinto-opiskeluun. Lisäksi korostetaan tutkimuksen merkitystä opetuksen laadullisessa kehittämisessä. Erityisesti opetusteknologian nopea kehitys luo opettajille ja suunnittelijoille jatkuvasti uusia haasteita, joihin vastaaminen edellyttää jatkuvaa tutkimusta, omien ja kansainvälisten kokemusten vertailua ja dokumentointia sekä laajaa kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä.” TY

Opetuksen kehittämisen tärkeys vahvuustekijänä on kuitenkin osaltaan johtanut tilanteeseen, jossa yliopistot kilpailevat keskenään opiskelijoista enemmän kuin on opiskelijoiden, yliopistojen tai kokonaisuuden kannalta hyödyllistä. Toisaalta yksittäisistä menestystarinoista huolimatta avoimen yliopiston piirissä tehtyä opetuksen kehittämistyötä on hyödynnetty perusopetuksessa kokonaisuuden kannalta riittämättömästi.

Yliopiston sisäiset pelisäännöt⁵⁶

Strategiatyön motiivina on yliopiston avoimen opetuksen profiilin terävöittäminen ja laadun kehittämisen rinnalla esiintynyt usein tarve selkiyttää yliopiston sisäisiä avoimen opetuksen järjestelyjä. Tässä tarkoituksessa strategioihin on sisällytetty kuvauksia *tehtävänjaosta, toimivallasta, organisaatiosta ja resurssoinnin perusteista*. Esimerkiksi avoimen yliopiston yksikön tehtäväksi on usein määriteltävä vastuu opetuksen suunnittelusta, palvelutehtävistä, kehittämisestä ja koordinoimisesta. Tiedekunnat puolestaan vastaavat opetuksesta ja sen tasosta. Avoimen opetuksen toimintarakenteiden vuoksi linjaukset ovat yhdistelmä yhteistyötä ja työnjakoa. Yleinen tendenssi on avoimen yliopisto-opetuksen kytkeminen entistä tiiviimmäksi osaksi yliopiston kokonaisuutta.

”Opetus toteutetaan yhteistyössä tiedekuntien, ainelaitosten, muiden yliopiston yksiköiden, yhteistyöoppilaitosten sekä palveluiden käyttäjien kanssa. Chydenius-Instituutissa korostuu akateemisena aikuiskoulutusväylänä toimiminen.” JY

”Avoimen yliopiston tehtävänä on

- seurata taideteollisen alan koulutustarjontaa, erityisesti TaiK:n koulutusohjelmia
- toteuttaa avoimen toimintaan soveltuvia opintojaksoja
- pitää yllä yhteistyötä korkeakoulun osastojen kanssa
- tiedottaa opiskelumahdollisuuksista
- ylläpitää opiskelija- ja suoritusrekisteriä
- antaa opintoneuvontaa
- käynnistää uutta sekä pitää yllä toimintaa yhteistyöoppilaitoksien kanssa.” TaiK

⁵⁶ Organisoitumista käsitellään yksityiskohtaisesti luvussa 3.5.

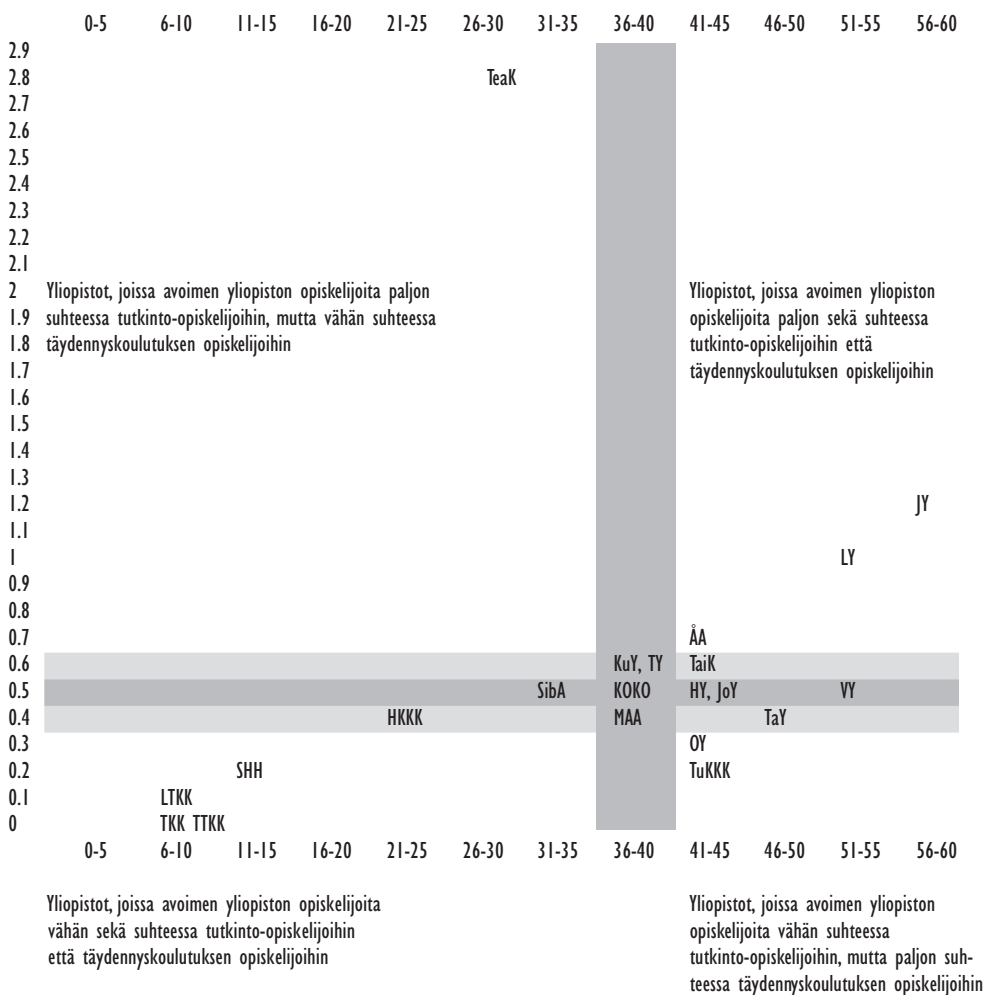
Strateginen painoarvo määrällisin mittarein

Avoimen yliopisto-opetuksen strategista merkitystä eri yliopistoissa voidaan tarkastella pääpiirteittäin myös hyödyntämällä tilastoaineistoja. *Toiminnan suhteellisesta laajuudesta eri yliopistoissa* saa kuvan tarkastelemalla avoimen yliopiston opiskelijamääriä suhteessa tutkinto-opiskelijoiden määrään ja koko aikuiskoulutuksen opiskelijamäärään. Seuraavassa kaaviossa sijoittuminen x-akselilla kuvastaa avoimen yliopisto-opetuksen osuutta asianomaisen yliopiston kaikista aikuisopiskelijoista: mitä enemmän oikealle yliopisto sijoittuu, sitä enemmän

AVOINTEN YLIOPISTOJEN ”MÄÄRÄLLINEN PAINOARVO” YLIOPISTOSSAAN

X-asteikolla: Avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijoita kaikista aikuiskoulutusopiskelijoista prosentteina ao. yliopistossa

Y-asteikolla: Avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijat/kaikki tutkinto-opiskelijat ao. yliopistossa



Kuvio 2. Avoimen yliopiston opiskelijaosuudet yliopistoittain vuonna 2000⁵⁷

⁵⁷ KOTA-tietokanta.

avoimen yliopiston opiskelijoita on suhteessa täydennyskoulutuksen opiskelijoihin. Sijoittuminen y-akselilla puolestaan näyttää avoimen yliopiston opiskelijamäärän suhteessa yliopiston tutkinto-opiskelijoiden määrään: mitä ylemmäs yliopisto sijoittuu, sitä suurempi on avoimessa yliopistossa opiskelevien määrä suhteutettuna tutkinto-opiskelijoihin. Koko maan keskiarvo molemmilla muuttujilla sijoittuu ristikon keskelle. Tiedot ovat vuodelta 2000.

Vaikka kaavio perustuu yksittäisiin volyymilukuihin, se tuo kuitenkin esille varsin suuria eroja avoimen yliopiston asemasta eri yliopistoissa. Avoimen yliopiston volyymin analyysi suhteessa yliopistojen opettajaresursseihin tai tilinpäätöslukuihin tuottaa samansuuntaisia eroavaisuuksia. Suuret suhteelliset osuudet eivät sellaisenaan todista strategioiden onnistumisesta eikä niiden maksimointia voida pitää yleisenä tavoitteena. Tarkoituksena on lähinnä kuvata määrällisesti yliopistojen avoimen opetuksen painoarvoa osana yliopiston kokonaisuutta.

Suhteelliset opiskelijaosuudet eri yliopistoissa vaihtelevat varsin paljon. Esimerkiksi siinä missä koko maassa on keskimäärin yksi avoimen yliopisto-opetuksen opiskelija kahta tutkinto-opiskelijaa kohti, teknillisissä korkeakouluissa heitä on vähemmän kuin yksi kymmentä kohti. Teatterikorkeakoulun suuri suhdeluku perustuu ensisijaisesti pieneen tutkinto-opiskelijoiden määrään. Vastaavasti avoimen yliopiston opiskelijaosuus koko aikuiskoulutuksen opiskelijoista vaihtelee alle kymmenestä prosentista lähes kuuteenkymmeneen prosenttiin.

Esimerkki toiminnasta yliopiston erityisosaamisen alueella⁵⁸

Joensuun yliopisto: Orthodox theology (15 opintoviikkoa)

Ortodoksisen teologian approbatur oli *Joensuun yliopiston* ensimmäinen monimuotoistettu arvosana, koska tarve etäopetukseen oli ilmeinen eikä pienen ainelaitoksen opettajakunta voinut vastata tarpeeseen lähiopetusta antamalla ympäri Suomea. Erityinen koulutustarve oli epäpäteville uskonnonopettajilla, mutta ortodoksinen teologia on vedonnut myös monien yleissivistävään itsensä kehittämisen tarpeeseen.

Ortodoksinen teologia on Joensuun yliopiston erityisosaamisen alueita, sillä ainoana Suomessa Joensuun yliopistossa on toiminut ortodoksisen teologian laitos vuodesta 1988 lähtien ja jo sitä ennen alan opettajankoulutus arvosanaopintoineen. Teologinen tiedekunta perustettiin vuonna 2001, jolloin ortodoksisen teologian laitoksen rinnalle muodostettiin läntisen teologian laitos, siis ekumeeninen tiedekunta, mikä lisää avoimen yliopiston profiloitumista teologisiin aineisiin Joensuussa.

Ortodoksisen teologian opinnoista tehtiin suomenkielisen materiaalin rinnalle myös englanninkielinen monimuoto-opetus-versio kansainväliseen tarjontaan. Kansainväliseen tarjontaan panostetaan kun ainelaitos on uudistanut opetussuunnitelmansa teologisen tiedekunnan perustamisen yhteydessä.

⁵⁸ Luvun 3 alalukujen lopussa olevat esimerkit on poimittu ja tiivistetty yliopistojen itsearviointiraporteista.

3.2 Opiskelijat

Arviointiryhmän näkemys avoimen yliopiston opiskelijaryhmistä yliopistoissa

Elinikäisen oppimisen periaatteen kannalta on ratkaisevaa, miten yliopistot määrittelevät opiskelijaryhmät, joille ne avointa opetusta tarjoavat ja keitä siihen osallistuu. Yliopistot ovat sitoutuneet siihen, että ennakkoehtoja opetukseen osallistumiselle ei aseteta. Tätä peruslähtökohtaa ei ole syytä muuttaa.

Arviointiryhmän mielestä avoimella yliopistolla on luontevia tehtäviä monien eri opiskelijaryhmien näkökulmasta. Ajankohtaisia näkökohtia eri opiskelijaryhmien kannalta:

- Avoimen yliopiston perinteisellä tehtäväalueella yleinen koulutustason nousu heijastuu myös avoimeen yliopistoon. Miesten opiskelijaosuuden lisääminen on osoittautunut vaikeaksi. Ikäihmisten yliopiston asema on selkiintymätön.
- Alueellisesti kattava tarjontaverkosto ja uuden tietotekniikan hyödyntäminen mahdollistavat periaatteessa osallistumisen maan eri osissa. Kuntatalouden vaikeudet ovat jossakin määrin heikentäneet alueellista kattavuutta.
- Osa yliopistoista on ottanut avoimen yliopiston tietoisesti opiskelijarekrytointin välineeksi. Itsearviointiraporttien mukaan nuorten ikäryhmien lisääntynyt osallistuminen on vähentänyt vanhempien ikäryhmien osallistumista vain harvoin. Tarjonnan lisääntymisestä ja eri ikäryhmien vuorovaikutuksesta saadut hyödyt ovat haittoja suuremmat.
- Avoin yliopisto on laajentanut tutkinto-opiskelijoiden ja aikuisopiskelijoiden (esimerkiksi maisteriohjelmat ja täydennyskoulutus) valintamahdollisuuksia sisällöllisesti. Myös mahdollisuudet opiskella eri aikoina ja monimuotoisia opetusmuotoja hyödyntäen ovat parantuneet.
- Perusopiskelijoiden osuus avoimen yliopiston opiskelijoista on kohtalaisen suuri. Jos tutkinto-opiskelijoiden osuus edelleen kasvaa, se vaarantaa avoimen yliopiston perustehtävän toteuttamisen.

Opiskelijaryhmien määrittely

Luonnehtiessaan erilaisten opiskelijaryhmien tärkeyttä yliopistot kuvaavat monipuolisesti avoimeen opetukseen osallistumisen lähtökohtia, tavoitteita ja motiiveja. Opiskelijoita *ryhmitellään* muun muassa seuraavin perustein:

- Sukupuoli
- Ikä (nuoret, aikuiset, keski-ikäiset, ikäihmiset)
- Äidinkieli (suomi, ruotsi, vieraskieliset)
- Koulutustausta
- Asuinpaikka (alue, yliopistopaikkakunnalla/muualla, ulkomaalaiset Suomessa/maahanmuuttajat, suomalaiset ulkomailla)
- Työmarkkina-asema (työssä käyvät, ammatillisesti uudelleen suuntautuvat, työttömät)
- Opintojen tavoite (täydennyskoulutus, jatkokoulutus, pätevyityminen, kurssin suorittaminen/osallistuminen, yleissivistys, itsensä kehittäminen, harrastus, mahdollisuus tutustua alaan ja kokeilla opintoja, tutkintotavoitteiset, valmistautuminen pääsykokeisiin, tutkinnon monipuolistaminen)

- Opiskelijastatus muussa oppilaitoksessa (yliopiston tutkinto-opiskelijat, ammattikorkeakoulujen opiskelijat, kansanopistojen opiskelijat, lukiolaiset, muissa oppilaitoksissa tutkintoa suorittavat)

Peruseriaate on, että *mitään kansalaisryhmiä ei suljeta avoimen yliopisto-opetuksen ulkopuolelle*. Vuosien kuluessa opiskelijakunnan rakenne on kuitenkin muuttunut olennaisesti: yhtäältä yliopistot ovat tehneet erilaisia strategisia ratkaisuja suuntautumisesta, toisaalta eri yliopistojen opintoihin on hakeutunut erilaisia opiskelijaryhmiä. Helsingin yliopiston itsearviointiraportissa luonnehditaan opiskelijoita:

”Avoimen yliopiston opiskelijat ovat keskenään erilaisia: he ovat eri ikäisiä, heillä on erilainen elämäkokemus ja opiskelutausta, heillä jokaisella on oma motiivinsa ja tavoitteensa opiskelulle, he voivat asua eri paikkakunnilla ja he sitoutuvat opiskeluun eri tavoin. Kuitenkin heille kaikille avoin yliopisto on tärkeä opintojärjestelmänä, uutena mahdollisuutena, opiskelun kokeilukenttänä, työvalmiuksien ja pätevyuden täydentämisenä, alan vaihtamisen aloittamiskohtana, harrastuksena tai itsensä sivistämisenä. He kaikki ovat tärkeitä myös avoimelle yliopistolle.” HY

Kaikki yliopistot ovat sitoutuneet avoimuuden yleisperiaatteeseen, mutta muutoin *painotukset vaihtelevat* olennaisestikin. Useimmin esitettiin muotoilu, jonka mukaan kaikki opiskelijaryhmät ovat yhtä tärkeitä. Turun yliopiston mukaan:

”Avoin yliopisto on eri ikäisten opiskelijoiden kohtaamispaikka. Vuorovaikutus eri ikäisten opiskelijoiden kesken on lähellä työelämän arkista todellisuutta ja sinällään hyvin opettavaa. Opiskelijoiden intressien erilaisuudet nostavat esiin avoimeen yliopisto-opetukseen liittyvän kaksijakoisuuden. Aikuisille opiskelijoille on usein enemmän merkitystä opintojen sisällön ja omien tarpeiden vastaavuudella, kun taas nuorille on merkitystä sillä, vastaavatko avoimen yliopiston opinnot muodollisesti yliopiston perusopintoja.” TY

Nuoret ja työssä käyvät määritellään yhtä tärkeiksi opiskelijaryhmiksi monissa itsearviointiraporteissa. Vaasan yliopisto piti tutkinto-opiskelijoita näiden ryhmien kanssa yhtä tärkeinä.⁵⁹ Kuopion yliopistossa perusopiskelijat voivat osallistua avoimeen opetukseen lähes rajoituksetta. Joensuun yliopisto täydensi luonnehdintaa painottamalla haja-asutusalueilla asuvien opiskelumahdollisuuksia. Muista erottuivat selkeimmin aikuisopiskelijoiden tärkeyttä painottavat Tampereen ja Lapin yliopistot sekä toisessa ääripäässä Lappeenrannan ja Tampereen teknilliset korkeakoulut, joissa tutkintoon tähtäävät opiskelijat ovat avainasemassa. LTKK on painottanut opiskelijarekrytoinnin tukemista avoimen yliopisto-opetuksen tehtävänä. Taideteollinen korkeakoulu tarjoaa esimerkin opiskelijaryhmien ytimekkäästä tiivistyksestä:

⁵⁹ Tutkinto-opiskelijoiden osuus avoimen yliopiston opiskelijoista 32 %.

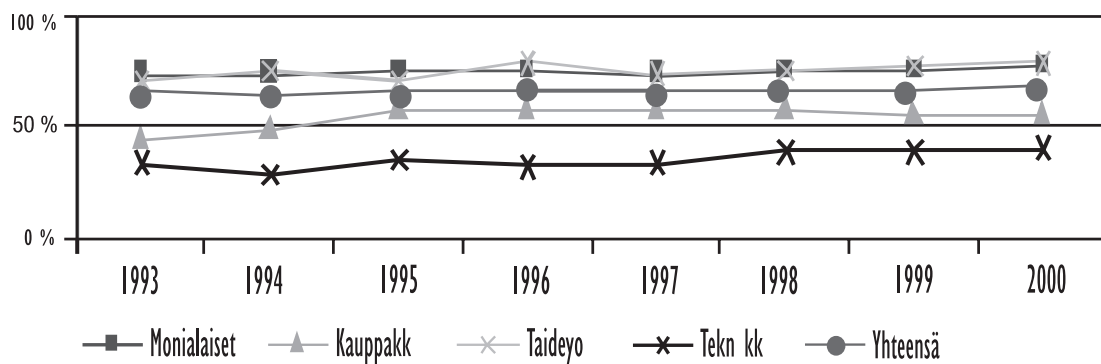
Taulukko 4. Opiskelijaryhmien määrittely Taideteollisessa korkeakoulussa

<p>”ammattilaiset” taideteolliselle alalle koulutetut, joiden on vaikea osallistua täydennyskoulutukseen</p>	<p>”alalle aikovat” tutkinto-opiskelijaksi hakeutuvat</p>
<p>”suorittajat” tutkinto-opiskelijat, jotka voivat lukea hyväkseen avoimen yliopiston opintoja</p>	<p>”harrastajat” taideteollisuudesta kiinnostuneet</p>

Myös ruotsinkieliset yliopistot korostavat nuorten opiskelijaryhmien tuloa perinteisten aikuisopiskelijoiden rinnalle. Oppilaitosten todennäköisesti kiristynvä keskinäinen kilpailu opiskelijoista lisää tulevaisuudessa kiinnostusta tutkintoa tavoitteleviin opiskelijoihin, olivat he sitten nuoria tai vanhoja. Yliopistojen yhteistyö lukioden ja ammattioppilaitosten kanssa on myös nopeasti lisääntymässä.

Sukupuoli

Avoin yliopisto on perinteisesti *naisten opiskeluympäristö*, vuonna 2000 naisopiskelijoita oli noin 77 % kaikista opiskelijoista. Miehet osallistuvat tyypillisesti muihin aikuiskoulutuksen muotoihin, esimerkiksi työnantajan maksamaan täydennyskoulutukseen. Itsearviointiraporteissa kritisoidaan kuitenkin myös oppiainevalikoiman puutteita. Miesten osuuden lisäämistä on tavoiteltu pitkään, ja vuonna 2000 heidän osuutensa opintonsa aloittaneista on noussut noin kolme prosenttiyksikköä, lähes 27 %:iin. Teknisen ja kaupan alan opetustarjonnan lisääntyminen tasoittaa sukupuolten välisiä osallistumiseroja. Opetusministeriö tukee miesten osuuden lisäämistä erillisprojektein.



Kaavio 6. Naisten osuus avoimen yliopiston opiskelijoista vuosina 1993–2000 yliopistotyypeittäin⁶⁰

⁶⁰ KOTA-tietokanta

Opetushallituksen tilastojen mukaan aikuisoppilaitosten kautta järjestetyssä avoimessa yliopisto-opetuksessa naisopiskelijoita oli 3/4 vuosina 1995–1999. Opetushallituksen alaisissa oppilaitoksissa naisten osuus kaikista aikuisopiskelijoista oli vuonna 1999 noin 63 %. Pieniä vuosittaisia vaihteluja lukuun ottamatta osuus on säilynyt ennallaan.⁶¹

Ikä

Elinikäisen oppimisen näkökulmasta on yllättävää, että tietoja opiskelijakunnan ikärakenteesta ei ollut saatavissa ilman erillistä selvitystyötä. Osa yliopistoista ei kyennyt vastaamaan opiskelijoidensa sukupuolijakaumaa eri ikäryhmissä koskevaan kysymykseen. Vastaukset saatiin kuitenkin siinä määrin kattavasti, että niiden perusteella voidaan antaa yleiskuva eri ikäryhmien osallistumisesta.

Vaikka nuorten ikäryhmien osallistuminen on viime vuosina lisääntynyt, noin *kaksi kolmasosaa opiskelijoista on yli 25-vuotiaita*. Nuorten ikäluokkien osuus on noussut noin 10 prosenttiyksikköä vuodesta 1992 yliopistojen poistettua ikäraajat vuonna 1993 kokonaan.⁶² Sukupuolijakauma eri ikäryhmissä on kohtuullisen samantyyppinen; myös nuorissa naisten osuus on kolme neljäsosaa. Miesten muita ikäryhmiä suurempaa osuutta yli 55-vuotiaissa voi pitää yllätyksenä.

Taulukko 5. Avoimen yliopiston opiskelijat iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2000⁶³

Koko maa	Sukupuolten osuudet eri ikäryhmissä			Ikäryhmien osuudet sukupuolittain		
	Miehiä	Naisia	Yht.	Miehiä	Naisia	Yht.
Alle 25-vuotiaat	24 %	76 %	100 %	35 %	34 %	34 %
25–55-vuotiaat	23 %	77 %	100 %	61 %	63 %	62 %
Yli 55-vuotiaat	27 %	73 %	100 %	4 %	3 %	3 %
<i>Yhteensä</i>	23 %	77 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Nuoret ikäryhmät

Nuorten opiskelijoiden osallistuminen avoimeen opetukseen ei perustu yhte-näisiin motiiveihin. Pääryhminä voidaan pitää tutkinto-opintoihin suuntautuvia/yliopisto-opintojen kokeilijoita (itsenäisesti, lukioissa ja kansanopistoissa) sekä toisaalta tutkinto-opiskelijoita, jotka monipuolistavat tutkintoaan tai käyttävät hyväkseen avoimen opetuksen joustavaa tarjontaa. Nuorten joukossa on kuitenkin myös työssä käyviä ja työttömiä, joiden opiskelu perustuu samoihin syihin kuin muillakin ikäryhmillä.

⁶¹ Koulutuksen ... Taulu 14.

⁶² Seppälä A. 1994 s. 39.

⁶³ Itsearvioinnin tiedonkeruu, liite 4, kohta a. Opiskelijaosuus yhteensä 74 %.

Nuorten *oppiainevalinnat ja opiskelutapa* poikkeavat muiden ryhmien valinnoista. Helsingin yliopiston arvion mukaan:

”Nuoret hakeutuvat opiskelemaan perustieteenoiloille, kun taas varttuneempia kiinnostaa laajempi aihevalikoima ... Nuoret opiskelevat lyhemmän aikaa, varttuneemmat puolestaan pidemmällä tähtäimellä. Nuorilla on usein aikaa intensiivisempään opiskeluun ja toive nopeasta tahdistista, työssäkävillä ja perheellisillä on toive rauhallisemmasta opiskelutahdistista.”

Nuorten osuus yliopistopaikkakunnilla on ilmeisesti suurempi kuin niiden ulkopuolella (esimerkiksi HY, TY). Tutkintotavoitteisesti opiskelevat käyttävät muita opiskelijoita enemmän opinto-ohjaajan palveluja, varsinkin opintojensa alkuvaiheessa (näin muun muassa KuY ja LY). Opetuksen toteutuksen kannalta opintoryhmien heterogeenisuus on haaste, mutta oppimistulosten näkökulmasta työelämässä toimineiden kokemus rikastuttaa oppimista. Helsingin kauppakorkeakoulu muistuttaa raportissaan, että heterogeenisiä nuorista ja kokeneemmista muodostuvia opintoryhmiä on sekä avoimessa että yhteistyönä toteutetussa opetuksessa.

Joissakin yliopistoissa avoin yliopisto-opetus on kytketty määrätietoiseksi *osaksi yliopiston opiskelijarekrytointia* (esimerkiksi JoY, LTKK, SHH). Mielenkiinto on toistaiseksi kohdistunut nuoriin, mutta voisi olettaa, että jo lähivuosina nuorten ikäluokkien pieneneminen avartaisi lähestymistapaa myös vanhempiin ikäryhmiin. Tampereen yliopiston mukaan avoimen yliopiston seulontafunktio näyttäisi olevan vahvistumassa:

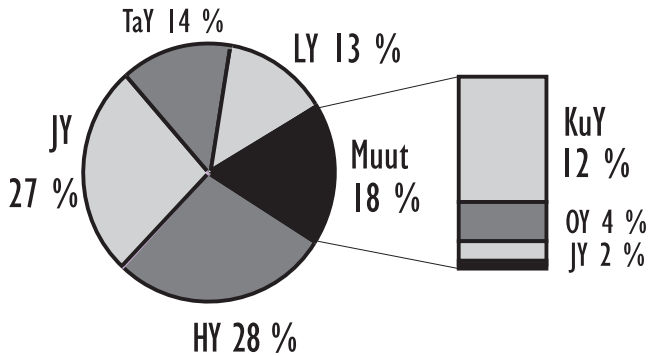
”Yliopisto-opintoihin tutustuminen todennäköisesti ohjaa yliopistoon hakeutuvien ylioppilaiden valintoja heidän hakeutuessaan pääsykokeisiin. Toisaalta laajempia avoimen yliopiston opintoja opiskelevan suorituksia voidaan yliopiston kannalta pitää ”pidennettynä” valintakokeena, mikäli tavoitteena on siirtyminen tutkintoon. Suorituksilla opiskelija osoittaa kykynsä selviytyä yliopistollisesta opiskelusta. Siirtyminen ei ole automaatio, vaan siinä tulisi kiinnittää erityistä huomiota opiskelijan osoittamaan kyvykkyyteen ja motivaatioon.” TäY

Nuorten opiskelijoiden osuus on lisääntynyt viime vuosina niin paljon, että on herännyt kysymys siitä, vaikuttaako tämä muiden ikäryhmien osallistumiseen. Yliopistojen arvio on kuitenkin yhtenäinen: nuorten kasvaneilla määrillä *ei ole ollut kielteistä vaikutusta* muiden osallistumiseen. Itse asiassa nuorten mukaantulo on lisännyt kysyntää siinä määrin, että opintoryhmiä on saatu käyntiin myös oppiaineissa, joissa opiskelijoista on aiemmin ollut pulaa. Vain Tampereen yliopisto arvioi, että nuorten osuus on jonkin verran vähentänyt muiden määrää. Åbo Akademi puolestaan pitää nuorten osuutta joillakin kursseilla ”liian suurena”.

Ikäihmisten yliopisto

Ikäihmisten yliopisto toimii erillisenä kymmenessä yliopistossa yhdeksästätoista. Ikääntyneille on omaa tarjontaa lähes kaikissa monialaisissa yliopistoissa, kun taas teknillisissä ja kauppakorkeakouluissa sekä taideyliopistoissa erillistarjontaa ei ole. Svenska Handelshögskolan on kokeillut toimintaa, mutta lopettanut sen toistaiseksi vähäisen osanoton takia. Yliopistoilla on erilaisia käsitteitä

tarkoituksenmukaisimmasta organisoitumismallista: osa valitsee *eriytetyn ikäihmisten yliopiston*, osa *yhtenäisen avoimen opetuksen kokonaisuuden*.



Kaavio 7. Ikäihmisten yliopiston osallistujat yliopistoittain vuonna 2000 (yhteensä 9485; vuonna 1999 7004 opiskelijaa; naisten osuus vuonna 2000 80 %) ⁶⁴.

Ikäihmisten yliopisto toteutetaan tyypillisesti *yhteistyössä* vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa. Opiskelijat osallistuvat usein toiminnan suunnitteluun, organisointiin ja kehittämiseen. Toiminta rahoitetaan yleensä joko yliopistolle osoitetun opetusministeriön määrärahan turvin tai sekarahoituksena, jossa osapuolet kattavat omat kustannuksensa. Osa kuluista katetaan opiskelijoilta perittävillä maksuilla.

Yliopistojen *sitoutuneisuus* ikäihmisten yliopistoon vaihtelee. Joissakin yliopistoissa sitä pidetään elinikäisen oppimisen kannalta hyvinkin tärkeänä toimintamuotona (esimerkiksi HY, TaY), toisissa se ei ole kehittämisen keskiössä (OY, TY). Yliopistot, joilla toimintaa ei ole, perustelevat ratkaisuaan kaikkien opiskelijaryhmien kokoamisella samoihin opintoihin tai resurssien puutteella.

Lähitulevaisuudessa eläkeläisten määrän lisääntyminen kasvattanee kysyntää myös yliopistotason opintoihin. Nykyinen *rahoitusjärjestelmä* ei kuitenkaan ota huomioon toimintaa, jota ei ole opintoviikotettu; yliopistojen siihen sijoittamat määrärahat vähentävät sen tarjonnan määrää, joka otetaan huomioon määrärahoja jaettaessa. Useat yliopistot esittävät, että ikäihmisten yliopistotoiminnan rahoitus olisi syytä saada osaksi laskennallista rahoitusmallia.

Muista opiskelijaryhmistä

Tampereen yliopisto raportoi, että *korkeakoulututkinnon suorittaneiden opiskelijoiden osuus on selvästi lisääntynyt*. Kehityskulun taustalla on luonnollisesti tutkinnon suorittaneiden osuuden yleinen kasvu, mutta samaan aikaan yliopistojen täydennyskoulutuksen kilpailukyky on heikentynyt julkisen rahoituksen pienennyttyä, mikä on saattanut lisätä akateemisen väestön kiinnostusta avoimeen yliopistoon.

⁶⁴ KOTA-tietokanta. Luvuissa mukana vain erikseen ikäihmisten yliopistoon tilastoidut opiskelijat.

Avoimen yliopisto-opetuksen tarjontaa hyödyntää myös joukko aikuisopiskelijoita, joilla on opiskelupaikka yliopiston muussa aikuiskoulutuksessa. Täydennyskoulutus-, maisteri- tai muunto-ohjelmaa suorittavat voivat käyttää avointa opetusta osana ohjelmien valinnaisia opintoja. Joissakin yliopistoissa muuntopiiristään hakeutuvia ohjataan suorittamaan perusopintoja avoimen opetuksen piirissä (esimerkiksi OY).

Esimerkki avoimen yliopiston käytöstä opiskelijarekrytoinnissa

Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu: Lyhyen matematiikan ja fysiikan väylä

LTKK:ssa lukion lyhyen matematiikan ja fysiikan suorittaneiden väylä rakennettiin ensin avoimeen yliopistoon ja se siirtyi sittemmin (v. 2000) yliopiston normaaliveikinnaksi. Koska LTKK on tietoisesti painottanut avoimessa yliopistossa opiskelijarekrytointia, on opintotarjonta suunniteltu sen mukaan. Näin ollen se on tekniikan tarjonnassaan selvästi keskittynyt yliopiston perusaineisiin, jotka eivät pääsääntöisesti kiinnosta suuria joukkoja. Niitä ei opiskella harrastuksena eikä niillä ole sellaista yleistä hyödynnettävyyttä kuin elämän alueilla kuin esim. kasvatustieteillä. Näin ollen potentiaaliset opiskelijamäärät paikkakunnittain ovat pieniä.

Tekniikkaan on yhteisvalinnan lisäksi monta erillisvalintaa, joten näyttää vaikealta löytää riittävän suurta joukkoa, joka näiden lisäksi olisi kiinnostunut tekniikan yliopisto-opinnoista. Jotta kynnys tekniikkaan ei olisi liian korkea, tekniikan väyläopintoihin on sisällytettävissä tuotantotalouden, kauppatieteen ja kielten opintoja. Nämä opinnot ovat toisaalta monimuotoisesti hyödynnettäviä ja houkuttelevatkin enemmän opiskelijoita kuin puhtaasti tekniikan opinnot.

3.3 Opetuksen avoimuus

Arviointiryhmän näkemys avoimuuden toteutumisesta avoimessa yliopistossa

Opiskelijavalinnan kriteerit avoimeen yliopistoon laaditaan pääsääntöisesti siten, että mitään ryhmää ei aseteta etusijalle. Tasa-arvotavoitteen edistämiseksi ei ole laajasti käytetty menetelmiä, joilla suosittaisiin syrjäytyneitä tai syrjäytymisuhan alaisia. Arviointiryhmän mielestä pyrkiminen avoimuuteen on tältä osin heikentänyt tasa-arvotavoitteen toteutumista. Opiskelijavalinnan menetelmät ovat kehittyneet aikaisempaa joustavammiksi, ja myös uuden tietotekniikan mahdollisuuksia hyödynnetään yhä tehokkaammin.

Opetus järjestetään enimmäkseen iltaisin ja viikonloppuisin. Aikuisopiskelijoiden enemmistölle opiskelu arkipäivinä päiväsaikaan on edelleen ongelmallista, vaikka päiväaikaista tarjontaa voidaan perustella työelämän muutoksella (osa-aikaisuus, epätyypilliset työsuhteet jne.)

Opintomaksut vaihtelevat varsin paljon, ja niiden suuruus on osalle väestöstä osallistumisen esteenä. Jonkin verran hakijoita jää ilman opiskelupaikkaa kurssien täyttymisen takia. Lisätarjonnan esteenä on sekä taloudellisten että opettajaresurssien puute.

Vaikeus jatkaa tutkinto-opintoihin on yksi avoimuuden vaikeimmista ongelmista. Tutkintoväylän määrälliset tavoitteet eivät ole toteutuneet ja erittäin pieni osa avoimen yliopiston opiskelijoista saa väylän kautta tutkinnon suoritusoikeuden. Esteinä ovat muun muassa riittämätön aineopintojen tarjonta ja vaikeus saada tietoa monimutkaisista järjestelyistä. Joissakin tapauksissa tutkinnon suoritusoikeuksia on myönnetty ennemminkin opiskelijarekrytoinnin kuin aikuisopiskelijoiden tarpeiden vuoksi.

Valintakriteerit

Avoimessa yliopistossa opiskelijoille ei aseteta ennakkovaatimuksia pohjakoulutuksen suhteen. Kaikki yliopistot ilmoittavat peruseriaatteen, että mitään opiskelijaryhmää ei aseteta etusijalle periaatteessa eikä käytännössä. Avoin yliopisto-opetus tarjoaa siten *tasa-arvoiset mahdollisuudet* opintoihin, joita kansalaiset käyttävät omien motiivinsa ja kapasiteettinsa mukaisesti.⁶⁵ Positiivista diskriminointia harjoitetaan muun muassa ikäihmisten yliopistossa; esimerkiksi Helsingin yliopistossa ikäihmisten yliopiston tietotekniikkakursseilla ikääntyneillä on etusija. Yleisesti on pelättävissä, että äärimmilleen viety avoimuus ei edistä tasa-arvoa, kun koulutuksellisesti etuoikeutetut hankkivat opiskelupaikan ja käyttävät sen hyväkseen, kun taas syrjäytymisvaarassa olevat jäävät koulutuksen ulkopuolelle. OECD:n aikuiskoulutuksen katsauksessa todetaan koko aikuiskoulutuksen osalta, että pelkkä palvelujen tarjonta ei riitä niiden tavoittamiseen, jotka koulutusta eniten tarvitsivat.⁶⁶

Opiskelijavalinnan kriteerit vaikuttavat olennaisesti tasa-arvon toteutumiseen avoimessa yliopistossa. Lähes kaikissa yliopistoissa peruseriaatteenä on opiskelijoiden ottaminen opintoihin *ilmoittautumisjärjestyksessä*. Yksittäisissä yliopistoissa opinto-oikeudet arvotaan (OY, LY). Merkittäviä eroja on siinä, kuinka suuri osa hakeneista jää ilman opiskelupaikkaa. Esimerkiksi kauppa- ja korkeakouluissa opetuksen tarjontaa ei ole voitu laajentaa kysyntää vastaavaksi. Tasapainotilanteessa jonoja ei muodostu, mutta opiskelijoita ilmoittautuu riittävästi taloudellisesti kannattavan toiminnan mahdollistamiseksi. Toisessa ääripäässä on joidenkin monialaisten yliopistojen ongelma riittävän suurien opintoryhmien aikaansaamisesta (esimerkiksi LY).

Yliopiston *varsinaiset opiskelijat*⁶⁷ ovat erityisryhmä, josta yliopistot ovat tehneet erilaisia ratkaisuja. Useissa yliopistoissa perusopiskelijat ilmoittautuvat samalla tavoin kuin muutkin opiskelijat, jolloin jono muodostuu ilmoittautumisjärjestyksen mukaan (KuY). Joissakin yliopistoissa he voivat osallistua opetukseen, jos kurseilla on tilaa, joissakin heille on asetettu erilliset kiintiöt, joita perustellaan kustannusvastuun jakamisella (JY). Kiintiöitä on varattu myös täydennyskoulutusohjelmien opiskelijoille (TaY). Poikkeustapauksissa tutkintotavoitteisuus antaa etusijan kurssille pääsyssä (LTKK, SHH):

”Det är möjligt att via studier vid Hankens Öppna högskola bli antagen för examensstudier vid Hanken. Det finns två vägar, ett års snabbledsstudier som uppgår till 16 studieveckor samt en längre väg där studerande samlar 50 studieveckor. Snabbleden erbjuds i Helsingfors och sedan år 2000 även i Vasa och Borgå. Snabbleden innebär att studerande under ett läsår via Öppna högskolans grundkurser samlar ihop minst 16 studieveckor med minst vitsordet god ... Vid anmälan till vårterminens kurser

⁶⁵ Tämä vastaa vuoden 1996 ”väylätyöryhmän” linjauksia. Katso Avoin yliopisto-opetus ... 1996 s. 30.

⁶⁶ Thematic 2001 s. 49.

⁶⁷ Tutkinto-opiskelijoiden osallistumista avoimeen opetukseen on käsitelty laajemmin luvussa 3.6.

används kösystem där studerande som anmält sig till "snabbliden" får anmäla sig en dag tidigare än andra studerande. Detta gäller studerande som påbörjat sina studier på hösten och fortsätter att studera på våren. Denna företrädesrätt gäller endast snabbledskurserna." SHH

Osalla peruskursseista *edellytetään* tiettyä osaamisen perustasoa (esimerkiksi kieliopinnot). Aineopintoihin jatkavilta edellytetään perusopintojen suorittamista, tyypillisesti vähintään hyvin tiedoin. Myös valintakokeita järjestetään (esimerkiksi TY), mutta toisaalla niistä on myös luovuttu (esimerkiksi TaY). Joissakin tapauksissa perusopinnot voi korvata vastaavilla muilla opinnoilla (KuY) tai työkokemuksella (ÅA).

Monimuoto-opinnoissa ilmoittaudutaan suoraan opetuksen järjestävään oppilaitokseen, jolloin valinnan perusteena on ilmoittautumisjärjestys. Avoimuuden periaatetta edellytetään myös *yhteistyöopistoilta*, mutta sen noudattamisen valvontaa ei ole erityisen tehokkaasti organisoitu. Sekä Turun että Helsingin yliopistot arvioivat, että kansanopistojen päätoimisilla opiskelijoilla on käytännössä etusija opintoihin. Joissakin yhteistyökursseissa noudatetaan pääperiaatteesta poikkeavaa valintakriteeriä; esimerkiksi Åbo Akademi on ottanut erityispedagogiikan opintoihin etusijalle erityisopettajiksi opiskelevia.

Opiskelijavalinnan toteutus

Avoimeen yliopisto-opetukseen *hakeudutaan* perinteisesti kaksi kertaa vuodessa. Opiskelijapaikkojen jonotuksesta on suurelta osin siirrytty puhelinilmoittautumiseen. Avoimuutta on lisätty muun muassa tarjoamalla mahdollisuuksia haakeutua yksilö-, verkko- ja monimuoto-opintoihin koko lukuvuoden ajan. Verkko-opintoihin ilmoittaudutaan luontevasti atk-verkon kautta. Avoimuutta ja opintomenestystä korostaa malli, jossa kaikki ilmoittautuneet saavat osallistua ensimmäiseen opintojaksoon, minkä jälkeen opiskelijat valitaan tarvittaessa jatkoon opintomenestyksen perusteella (TY).

Opiskelijavalintaa edeltävä *markkinointi* tähtää yleisesti avoimuuteen ja julkisuuteen. Tämä ei estä yliopistoja suuntaamasta markkinointia myös erityisille kohderyhmille. Markkinointi voi tyypillisesti rajautua esimerkiksi joillekin ammattiryhmille tai työelämän organisaatioille, joiden arvellaan olevan tiettyjen alojen opetuksesta kiinnostuneita. Toinen erityisryhmä ovat lukiolaiset ja muut keskiasteen opiskelijat. Jotkut yliopistot suuntaavat markkinointia maantieteellisille alueille, joilla arvioidaan olevan koulutuksen tarvetta. Tärkeinä pidetään myös markkinointikanavia, joilla tavoitettaisiin erilaisia opiskelijaryhmiä sosiaalisen ja alueellisen tasa-arvon toteutumiseksi.

Tavoitteena on ennemminkin saada *riittävästi opiskelijoita* opetusryhmien käynnistämiseksi kuin tiettyjen ryhmien suosiminen; opiskelijavalinnassa asianomaisia ryhmiä ei suosita. Aktiivisen markkinoinnin merkitys on vähäinen esimerkiksi kauppakorkeakouluissa, joissa hakijoita on enemmän kuin opintoi-keuksia voidaan myöntää. Markkinoinnissa internetin painoarvo on kasvanut:

esimerkiksi Tampereen yliopistossa syksyllä 2000 aloittaneista 37 % sai tiedon opetustarjonnasta [www-sivuilta](#).⁶⁸ Turun kauppakorkeakoulu on luopunut painetuista esitteistä ja käyttänyt vuodesta 1998 pelkästään SUVI- ja [www-sivuja](#) markkinoinnissaan.

Opetustarjonta

Yksi avoimuuden osatekijä on *opetuksen ajoitus*. Työssäkävyn väestön kannalta päiväsaikaan annettavaan opetukseen on usein vaikea osallistua, vaikka osaaikaisuus, epätyypilliset työsuhteet ja etätö ovatkin muuttaneet työssäkäynnin muotoja. Kokonaisuutena arvioiden avoin yliopisto-opetus järjestetään pääosin ilta-aikaan ja viikonloppuisin, noin 85 % koko tarjonnasta ajoittuu näihin aikoihin. Yliopistojen ja yliopistotyyppien välillä on kuitenkin selviä eroja ajoituksessa. Suhteellisesti eniten päiväsaikaan opetusta järjestävät teknilliset korkeakoulut (55 %), myös kauppakorkeakouluilla on jonkin verran päiväopetusta (16 %). Monialaisissa ja taideyliopistoissa tarjonta sijoittuu yli 90-prosenttisesti ilta-aikaan. Myös yliopistojen väliset erot ovat suuria.

Opintojen ulkopuolelle jäämistä selviteltiin välillisesti kysymällä yliopistoilta niiden kurssien osuutta, joille *kaikki ilmoittautuneet eivät mahtuneet*. Lisäksi selvitettiin sellaisten kurssien osuus, jotka olivat opetusohjelmassa, mutta jotka peruuntuivat vähäisen opiskelijamäärän vuoksi. Opetustarjonnan riittämättömyys on selvästi suurempi ongelma kuin liian pienet opiskelijaryhmät. Koko maassa noin 16 %:lle kurseista olisi ollut enemmän tulijoita kuin opiskelijapaikkoja oli tarjolla; vastaavasti noin 6 % tarjonnasta jäi toteutumatta ilmoittautuneiden vähyden vuoksi. Kysynnän ja tarjonnan epätasapaino oli suurin taideyliopistoissa, joissa yhtäältä kolmanneksella kurseista oli liian vähän opiskelijapaikkoja ja toisaalta joka kuudes kurssi peruuntui vähäisen hakeutumisen vuoksi. Vähiten vastaamattomuutta oli teknillisissä korkeakouluissa, joissa kytkentä perusopetukseen on tiivis ja tutkinto-opiskelijoiden osuus suuri.

Taulukko 6. Peruuntuneiden ja täysien kurssien osuus kurseista vuonna 2000⁶⁹

	Jonotus	Peruuntuneet
Monialaiset yliopistot	17 %	6 %
Teknilliset korkeakoulut	5 %	2 %
Kauppakorkeakoulut	14 %	6 %
Taideyliopistot	35 %	16 %
<i>Yhteensä</i>	16 %	6 %

⁶⁸ Otos 304 henkilöä. Tampereen yliopiston itsearviointiraportti.

⁶⁹ Itsearvioinnin tiedonkeruu, liite 4, kohta j.

Yliopistot korostavat, että opinto-oikeuksien tasapuolisen jakautumisen rinnalla on tärkeätä, että erilaisilla opiskelijoilla on todelliset mahdollisuudet osallistua opetukseen ja saada siitä konkreettinen hyöty. Tasa-arvokysymyksellä on myös *pedagoginen ulottuvuus*: oppiminen heterogeenisissä ryhmissä tarvitsee tuekseen monimuotoisia joustavia opetusratkaisuja. Niillä voidaan muun muassa vähentää opintojen keskeyttämistä.

Opintomaksut

Avoimen yliopisto-opetuksen periaatteisiin kuuluu *opintomaksujen kohtuullisuus*. Kuitenkin viime vuosina on usein esitetty huoli siitä, että maksut ovat kohonneet niin korkeiksi, että osa opintoihin halukkaista joutuu hintojen kalleuden vuoksi jäämään opintojen ulkopuolelle. Asia tuli toistuvasti esiin myös arvioinnin aikana. Osana itsearviointia selvitettiin maksujen määräytymisen perusteet ja vallitseva hintataso eri yliopistoissa. Monialaisissa yliopistoissa maksut määräytyvät sekä lukukausittain, opintokokonaisuuksittain että kurseittain. Yhdessä yliopistossa voi olla käytössä joko yksi, kaksi tai kaikki kolme maksuperustetta. Sama koskee taideyliopistoja. Teknillisissä ja kauppa- ja korkeakouluissa hinnat määritellään kurseittain.

Opintomaksujen *vaihteluvälit ovat varsin suuria* sekä yliopistojen että yksittäisissä yliopistoissa opintokokonaisuuksien ja kurssien välillä. Maksujen erilaisuus voi johtua sekä erilaisista toteutustavoista että erilaisista rahoitusrakenteista.⁷⁰ Yliopistot ilmoittivat raporteissaan perivänsä alla olevan taulukon mukaisia kurssimaksuja:

Taulukko 7. Avoimen yliopiston maksut vuonna 2000⁷¹

Maksu	Vähintään	Enintään
Lukukausimaksu	250 mk	600 mk
Lukuvuosimaksu	300 mk	1400 mk
15–20 ov perusopinnot lähiopetuksena	250 mk	2500 mk
15–20 ov perusopinnot monimuoto-opetuksena	500 mk	2600 mk
15–20 ov perusopinnot verkko-opetuksena	490 mk	2200 mk
Aineopinnot lähiopetuksena	250 mk	3000 mk
Aineopinnot monimuoto-opetuksena	500 mk	5000 mk
Aineopinnot verkko-opetuksena	1000 mk	3200 mk
Suppeat opintojaksot lähiopetuksena	50 mk	600 mk
Suppeat opintojaksot monimuoto-opetuksena	37 mk	450 mk
Suppeat opintojaksot verkko-opetuksena	75 mk	500 mk

⁷⁰ Katso myös Yliopistojen ja ... 1993 s. 152.

⁷¹ Itsearviointin tiedonkeruu, liite 4, kohta y.

Yhteistyöoppilaitokset päättävät hinnoistaan itse. Niiden hinnoittelussa vaihtelut ovat vähintään samaa luokkaa kuin yliopistoissa. Muun muassa Jyväskylän yliopisto arvioi, että enimmillään opiskelijoilta perittävä maksu voi olla jopa kolminkertainen yliopiston perimään maksuun verrattuna. Osa yliopistoista on selvittänyt oppilaitosten hintatasoa, mutta yleiskuvaksi jää, että yliopistoilla ei ole erityisen kattavaa tietoa yhteistyökumppanien hinnoittelusta.

Hintojen vaihtelu yliopistoittain ja kurseittain on luonnollista ja hyväksyttävää. Maksujärjestelyjen monimutkaisuus vaikeuttaa kuitenkin hintavertailua, ja opiskelijan on opetustarjontaa selvittäessään *varsin vaikea vertailla palvelujen hintaa ja laatua*. Monimuoto-opetuksen osalta yhteistyöoppilaitosten rehtorit toimivat tältä osin välittävässä roolissa. Opetustarjontaa laajennettaessa opintomaksujen osuus kokonaisrahoituksesta on kasvanut, mikä on vaikeuttanut hintojen säilyttämistä kohtuullisella tasolla. Joissakin tapauksissa hinnat ovat nykyisellään siinä määrin korkeita, että niiden voidaan olettaa heikentävän opetuksen avoimuutta. Ilmeisesti osa kalleimmista ammatillisesti painottuneista kurseista soveltuisi nykyistä luontevammin yliopistollisen täydennyskoulutuksen tehtäväalueelle.

”Avoimen yliopiston tasa-arvoperiaatteen toteutumista on pyritty varmistamaan pitämällä opiskelijamaksut kohtuullisina. Tavoitteena on pidetty sitä, että maksujen osuus ei nousisi kokonaisrahoituksessa yli nykyisen tason eli noin 1/3.” TäY

Mahdollisuus jatkaa tutkintoon

Avoimen yliopiston *tutkintoväylän* tarkoituksena on turvata erityisesti aikuisille mahdollisuus päästä korkeakoulutukseen. Opetusministeriön työryhmä⁷² esitti 1990-luvun puolivälissä, että avoimen yliopiston tutkintoväylä ja siinä noudatettavat periaatteet määritellään selkeästi ja että väylälle asetetaan määrälliset tavoitteet. Nykyisten tavoitteiden mukaan avoimen yliopiston väylää pitkin koulutukseen tulisi valita vuosittain 1000 opiskelijaa. Parlamentaarinen aikuiskoulutustyöryhmä esitti mietinnössään vuonna 2002, että avointa yliopistoa tulisi laajentaa ja kehittää edelleen myös yliopistotutkintoon johtavana väylänä.⁷³

Yliopistot ilmoittavat väylän kautta tutkinto-opintoihin siirtyneiksi vuonna 2000 yhteensä noin 600 opiskelijaa eli 60 % asetetusta tavoitteesta. Monialaisten yliopistojen osuus väylän käyttäjistä on lähes 90 %; muissa yliopistoissa tutkintoihin siirtyi väylää pitkin selvästi alle sata opiskelijaa. Suhteellisesti väylää hyödynnetään kuitenkin eniten teknillisissä korkeakouluissa niiden avoimen opetuksen pienen kokonaisvolyymin vuoksi. Taideyliopistoissa väylää ei käytetty. Yliopistojen erilaisten strategioiden toteutumista kuvaa, että Joensuun yliopistossa tutkinto-oikeuden sai 92 opiskelijaa eli 1,45 % tutkinto-opiskelijoiden kokonaismäärästä, kun Helsingin yliopiston vastaavat luvut olivat 88 ja

⁷² Avoin yliopisto-opetus ... 1996 s. 32.

⁷³ Parlamentaarisen ... 2002 s. 44.

0,24 %. Suurin väylän hyödyntäjien suhteellinen osuus avoimen yliopiston opiskelijoista oli Lappeenrannan teknillisessä korkeakoulussa (4,29 %).

Avoimen yliopiston kaikista opiskelijoista väylää pitkin tutkinto-opintoihin siirtyi 0,7 %. Kaikista tutkinto-opiskelijoista vastaava osuus oli alle 0,4 %. Kaikissa yliopistotyypeissä taideyliopistoja lukuun ottamatta runsas 40 % tutkintoväylän käyttäjistä hyödynsi valtakunnallisesti määriteltyä 60 opintoviikon väylää ja lähes 60 % muulla tavoin määriteltyä väylää. Teknillisissä ja kauppa- ja kauppakorkeakouluissa väylät on rakennettu yliopistokohtaisten ratkaisujen varaan, mutta monialaisissa yliopistoissa kuusi kymmenestä väylää käyttäneestä opiskelijasta sai tutkinnonsuoritusoikeuden tiedekunta- tai oppiainekohtaisesti määritellyllä tavalla.

Suurin osa yliopistoista on tehnyt *erityisjärjestelyjä joissakin tiedekunnissa tai koulutusohjelmissa*. Noin puolet niistä on tehty luonnontieteellisellä koulutus- ja tutkimusalalla, tyypillisesti fysiikassa, matematiikassa, tietojenkäsittely- ja tilastotieteissä. Kuopion yliopisto on tehnyt erityisratkaisuja lähinnä terveystieteiden alueella. Muut tapaukset koskevat avoimessa yliopisto-opetuksessa yleisiä humanistisia, kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden alueita. Kokonaisuutta tarkastellen järjestelyjen motiivina näyttävät olevan ennemminkin opiskelijarekrytoinnin kuin avoimen yliopiston opiskelijoiden tarpeet.

Opiskelijoilta edellytetään eri yliopistoissa hyvin erilaisia suorituksia. Tyypillisimpiä minimivaatimuksia ovat 15 tai 35 opintoviikon opinnot, mutta vaihteluväli on *12 opintoviikosta 64 opintoviikkoon*. Yleisesti edellytetään myös tiettyä opintojen suoritustasoa. Teknillisissä korkeakouluissa on koottu tähän tarkoitukseen erityiset väyläopinnot (TKK 21 ov, LTKK 13 ov). Joissakin ratkaisuisa tutkinto-oikeuden myöntäminen on lisäksi sidottu pääsykokeisiin ja niissä saavutettuihin minimipistemääriin (esimerkiksi TY matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta).

Vaikka tutkintotavoitteisten opiskelijoiden osuus kaikista opiskelijoista on kokonaisuudessaankin vähäinen, väylää käyttäneiden määrän pienuus johtuu myös opetustarjonnan ongelmista. Olennainen este tutkinto-oikeuden hankkimiselle on *riittämätön aineopintojen tarjonta*. Aineopintojen tarjontaa säätelemällä yliopistot vaikuttavat suoraan väylän käyttömahdollisuuteen. Esimerkiksi Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta teki vuonna 1994 periaatepäätöksen, jonka mukaan ”25–30 opintoviikkoa laajempien opintojen järjestäminen avoimena yliopisto-opetuksena toteutetaan myöntämällä erillisten opintojen suoritusoikeuksia”.⁷⁴ Silloin kun aineopintoja on tarjolla, niihin pääsee osallistumaan varsin suuri osa perusopinnot suorittaneista.⁷⁵

⁷⁴ Avoimen ... 1994, kohta 2.

⁷⁵ Tutkinto-oikeuden saaneiden aikaisemmista opintosuorituksista katso luku 3.6.

Yliopistojen käsitykset avoimuuden ja tasa-arvon toteutumisesta

Yliopistojen mielestä eri opiskelijaryhmien tasa-arvoinen kohtelu toteutuu avoimessa yliopistossa *tietyyn rajaan asti hyvin*. Periaatteellisia mahdollisuuksia avoimiin opintoihin tarjotaan suhteessa resursseihin laajasti ja monipuolisesti. Kysyntä kuitenkin ylittää tarjonnan tietyissä oppiaineissa eikä opiskelupaikkaa löydy kaikille halukkaille. Toisaalla opintoryhmien kokoon saaminen on tavallisempi avoimuuden este. Avoimuuden arviointi on riippuvaista myös tarkasteltavasta. Jos opintojen keskeyttäminen otetaan huomioon, kokonaiskuva on pelkkien mahdollisuuksien tarjoamisen näkökulmaa synkempi.

Voidaan myös kysyä Lapin yliopiston tapaan ”onko koulutustarjonta todellisuudessa suunnattu siten, että se tavoittaisi kaikki opinnoista kiinnostuneet tasa-arvoisesti.” *Tasa-arvon esteinä* ovat yliopistojen mielestä muun muassa kurssimaksujen suuruus, riippuvuus ajasta ja paikasta, työttömien rajattu mahdollisuus opiskella, puutteellinen ainevalikoima erityisesti aineopinnoissa ja opintojen liian vähäinen sovittaminen työssäkäyvien tarpeisiin. OECD:n aikuiskoulutuksen katsauksessa kaikkein tärkeimpänä kysymyksenä pidetään syrjäytyneimpien ryhmien saamista mukaan opintoihin.⁷⁶ Useimmin mainittu kehittämisen kohde on niiden toimintojen kehittäminen, joilla tuetaan avoimeen opetukseen osallistuneiden siirtymistä tutkinto-opintoihin.

”Avointa yliopisto-opetusta voisi markkinoida selkeämminkin mahdollisuutena siirtyä joustavasti tutkinto-opiskelijaksi. Toistaiseksi erityisryhmien haussa sisäänotto on suhteellisen pientä, joten opiskelijoille on kerrottava, ettei avoimen opintojen perusteella ole kovinkaan helppoa päästä tutkinto-opiskelijaksi. Erityisryhmien haun kiinnostavuutta voisi lisätä myös 60 ov:n vaatimuksen madaltaminen.” KuY

Avoimia yliopisto-opintoja jo harjoittavien keskinäisen tasa-arvon kannalta tärkeä kysymys on *yliopistoon pyrkivien, tutkinto-opiskelijoiden ja perinteisten aikuisopiskelijoiden välisen tasapainon löytäminen*. Muun muassa OECD:n raportissa esitetään, että työvoimatarpeiden ja elinikäisen oppimisen periaatteen vuoksi yliopistojen opiskelijarakenteen pitäisi olla paljon nykyistä monipuolisempi.⁷⁷

Tarkoituksenmukainen resurssien käyttö puolestaan vaatii tutkinto- ja avoimen opetuksen tarjonnan mielekäästä *koordinointia*. Nämä seikat eivät kuitenkaan saa muodostua esteeksi avoimen opetuksen tasa-arvotavoitteen tai elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumiselle. Volyymiltaan vähäisempiä yhteistyömahdollisuuksia yliopistollisen täydennyskoulutuksen, maisteri- ja pätevytämishjelmien sekä avoimen opetuksen kesken ei niitäkään ole syytä unohtaa.

⁷⁶ Thematic ... 2001 s. 50.

⁷⁷ Thematic ... 2001 s. 50.

Esimerkki avoimuuden tukemisesta

Oulun yliopisto: VATTI (Akateemiset opiskelutaidot -verkkokurssi, 2 opintoviikkoa)

Poikkitieteellinen ja eri alojen asiantuntijuutta hyödyntävä kehittämishanke, Vatti-projekti toteutettiin vuonna 1998. Koulutus- ja tutkimuspalveluiden avoimen yliopiston koordinoimassa projektissa olivat mukana myös kasvatustieteiden tiedekunta, humanistinen tiedekunta, yliopiston pääkirjasto ja opetuksen kehittämissyksikkö. Projektin tuotoksena syntyi Akateemiset opiskelutaidot 2 ov -verkkokurssi.

Uudelle, yliopisto-opintoihin perehdyttävälle, opiskelutaitoihin ja -tietoihin keskittyvälle toteutettavalle opintojaksolle oli nähtävissä selkeä tarve opiskelijoiden puolelta. Opiskelija tarvitsee ohjausta ja apuvälineitä oppiakseen opiskelemaan tietotulvan värittämässä yhteiskunnassa. Samoin elinikäisen oppimisen periaate edellyttää itseohjautuvaa ja omatoimista, joustavaa ja jatkuvaa opiskelua. Samanaikaisesti Oulun yliopiston avoimen yliopistotoiminnan erääksi painopistealueeksi oli määritelty avoimien oppimisympäristöjen ja verkkokurssien kehittäminen. Akateemiset opiskelutaidot 2 ov -verkkokurssia toteutettiin ensiksi pilottina ja sen jälkeen hyvän palautteen saaneena varsinaisena kurssina, jolle on vastaavuus Oulun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa. Kurssi suoritetaan tietoverkon välityksellä Telsipro-oppimisympäristössä. Sen tavoitteena on kehittää opiskelijan akateemisten opintojen vaatimia henkilökohtaisia tietoja ja taitoja sekä näiden avulla lisätä itsetuntemusta ja itseohjautuvuutta opintojensa suhteen. Kurssi on suunniteltu antamaan valmiuksia ja tukemaan varsinaisen oppiaineen sisällöllisessä opiskelussa.

Kurssille on osallistunut 1565 opiskelijaa. Kurssi on avoimen yliopiston normaalissa opetustarjonnassa ja sen lisäksi osa Oulun yliopiston ja Vaasan yliopiston perusopiskelijoista sekä heidän pienryhmäohjaajistaan suorittavat kurssia.

3.4 Opetuksen vastaavuus ja laatu

Arviointiryhmän näkemys opetuksen laadusta avoimessa yliopistossa

Avoimen opetuksen laadun yliopistollinen ydinkysymys on vastaavuus perusopetukseen. Laadun varmistamiseksi yliopistot noudattavat vakiintuneita hyväksymismenettelyjä, ja laadun kehittämistyöhön on sitouduttu intensiivisesti. Aikuisopiskelijan näkökulma ohjaa uusien oppimisympäristöjen kehittämistä. Avoimessa opetuksessa taso vaihtelee niin kuin perusopetuksessakin, mutta arviointiryhmän käsityksen mukaan laadun varmistamiseksi ja kehittämiseksi tehdään erittäin määrätietoista työtä nykyaikaisin laatutyön menetelmin. Laatua edistetään selvästi useammin projektiluonteisesti kuin laatujärjestelmiä rakentamalla. Sekä kotimaisen että kansainvälisen kehittämistyön ongelmana on pitkäjännitteisyyden puute ja tulosten suppea hyödyntäminen.

Tutkinto-opetuksen ja avoimen opetuksen erot ovat suuremmat monimuoto- kuin lähiopetuksessa, jossa käytetään paljon samoja opettajia kuin perusopetuksessa. Uusien oppimisympäristöjen käyttö perusopetuksessa luo aikaisempaa paremmat edellytykset yhteistyölle opetuksen kehittämisessä, jossa avoin yliopisto on toiminut kokeilujen kenttänä. Se on edennyt nopeasti myös opinto-ohjauksessa, tuutoroinnissa ja yhteistoiminnallisuuden hyödyntämisessä.

Opettajien valinnassa on olennaista varmistaa sekä tieteellinen kelpoisuus että opetustaidot. Päätoimisia opettajia voidaan eri yliopistoissa sijoittaa organisatorisesti joko tieteellisiin laitoksiin tai avoimen yliopistoihin yksikköihin. Tärkeätä on mahdollistaa laitosyhteyksien avulla kosketus tieteelliseen tutkimukseen ja yhteydellä avoimeen yliopistoon kontakti aikuiskoulutukseen.

Itsearviointiraporttien perusteella aikaisempien opinto- ym. suoritusten korvaavuuksien käsittelyssä opiskelijat kohtaavat suuria vaikeuksia sekä avoimessa että perusopetuksessa. Tällaiset käytännöt ovat ilmeisessä ristiriidassa elinikäisen oppimisen periaatteen kanssa.

Vastaavuus tutkinto-opetukseen

Avoimen yliopisto-opetuksen määriteltyyn ominaislaatuun kuuluu vastaavuus yliopistojen perusopetukseen. Periaatteena on, että *oppiaineet ja laitokset vastaavat* avoimesta opetuksesta samaan tapaan kuin tutkinto-opetuksesta. Myös avoimen yliopiston yksiköiden piirissä asia on täysin riidaton, mitä myös korostetaan yliopistojen itsearviointiraporteissa:

”Yliopiston laitokset päättävät opetussuunnitelmistaan oman toimintamallinsa mukaisesti eikä avoin yliopisto osallistu tähän päätöksentekoon.” TaY

Vastaavuuden konkreettisia elementtejä ovat yhtäläiset tai asianomaisten tutkintohallintoelinten hyväksymät *opetussuunnitelmat*, samat tai yliopiston hyväksymällä tavalla valitut opettajat, samat oppisisällöt ja yhtäläinen vaatimustaso. Lähiopetuksessa opetus yleensä joko ”poimitaan” yliopiston opetustarjonnasta tai käytetään samaa tai lähes samaa opetussuunnitelmaa. Monimuoto-opetusta varten tiedekunnat tai vastaavat päätöksenteko-organit hyväksyvät myös olennaisesti erilaisia opetussuunnitelmia.

”Kaikki avoin opetus vastaa perusopetusta. Avoimen opetuksen sisällöt määritellään yhdessä perusopetuksen kanssa, eikä niistä päätetä erikseen. Perusopetustarjonnasta valitaan ne kurssit, joiden katsotaan soveltuvan myös avoimeen yliopistoon.” TTKK

”Avoimessa yliopistossa lähiopetuksena toteutetuissa opinnoissa ja perusopetuksessa opetussuunnitelmat ovat lähes samoja. Sen sijaan avoimen monimuoto-opinnoissa opetussuunnitelma voi poiketa huomattavastikin perusopetuksesta. Opintojen erilaisesta toteutustavasta huolimatta avoimessa yliopistossa suoritetuilla opintojaksoilla ja -kokonaisuuksilla on vastaavuus perusopetukseen.” TY

Useat yliopistot toteavat lisäksi, että laitokset ja avoimen yliopisto-opetuksen yksiköt tekevät vahvistamispäätöksen jälkeen yhdessä toteutussuunnitelman. Hyväksytyt opetussuunnitelmat on edellytyksenä markkinoinnin aloittamiselle.⁷⁸

”Päätös opetuksen järjestämisestä tehdään avoimen yliopiston esityksestä tiedekunta-neuvostoissa. Sen jälkeen yhdessä laitoksen kanssa suunnitellaan avoimen yliopiston opintojen toteutustapa, joka voi poiketa varsinaisen yliopiston toteutuksesta.” JY

Monet nykyaikaisen *opetuksen ja oppimisen arvot* ovat yhteisiä avoimen ja perusopetuksen julkilausuttuina tavoitteina: opiskelijälähtöisyys, prosessikeskeisyys, vuorovaikutteisuus ja opiskelutaitojen kehittäminen. Monissa yliopistoissa avoin yliopisto-opetus on edustettuna opetusneuvostossa tai vastaavassa yhteistyöelimessä (esimerkiksi KuY, TY, VY, TTKK, HKKK).

Useimmat yliopistot raportoivat, että lähiopetuksessa toimivat *suurelta osin samat opettajat* kuin tutkinto-opetuksessakin. Muiden opettajien käytöstä neuvotellaan oppiaineiden ja avoimen yliopisto-opetuksen yksikön kesken, mutta

⁷⁸ Quality Assurance Agency esitti saman asian välttämättömänä kehittämisen kohteena Englannin Open Universityn arvioinnissa vuonna 1999, katso Open University 1999 Points for further consideration (65). Katso myös ainekohtaiset arviointiraportit.

⁷⁹ Thematic ... 2001 s. 8.

päätösvalta opettajien valinnassa on tiedeyhteisöllä. Se joko valitsee itse opettajat tai määrittelee opettajavalinnan kriteerit ja periaatteet.

Opetuksellisten ja hallinnollisten rakenteiden ja prosessien kehittämiseksi avoimessa yliopisto-opetuksessa on tehty paljon työtä. Yliopiston sisäisen yhteistyön tiivistyminen on lisännyt tietoa avoimesta opetuksesta ja samalla parantanut *luottamusta* siihen. Tilanne vaihtelee sekä yliopistojen että koulutusalojen välillä, mutta myös lähiopetuksen ja monimuoto-opetuksen kesken. Lähiopetuksen toteutusmuodot ovat siinä määrin lähellä tutkinto-opetuksen vaikiintuneita käytäntöjä, että niiden keskinäinen vastaavuus on monimuoto-opetusta yksinkertaisempi kokonaisuus.

”Lähiopetuksessa avoimen yliopiston opetus on pääsääntöisesti samanlaista kuin perusopetuskin. Tuntimäärät, opetusmenetelmät ja suoritustavat ovat pääosin samoja sekä avoimen että perusopiskelijoille. Eroa on vain siinä, että opetus järjestetään avoimen opiskelijoille iltaisin ja/tai viikonloppuisin.” KuY

Tutkinto-opetuksen ja avoimen opetuksen eroavuudet

Yliopistojen arvion mukaan *opetuksen periaatteista* ei aina olla riittävän yksimielisiä. Näkemyseroja on esimerkiksi siitä, mitä on hyvä yliopistollinen aikuisopetus tai kuinka joustavasti opetussuunnitelmia voidaan aikuiskoulutuksessa soveltaa ilman, että vastaavuutta perusopetukseen ei enää ole. Osa opettajista kokee opiskelijaryhmien heterogeenisuuden ongelmalliseksi ”sopivan tason” löytämisen kannalta; osalle se tarjoaa mahdollisuuden hyödyntää aikuisopiskelijoiden rikkaita kokemuksia. OECD:n aikuiskoulutuksen katsauksessa eri ikäryhmien kohtaamista avoimessa yliopistossa pidetään hyvin tärkeänä.⁷⁹

Vaikka ajasta ja paikasta riippumaton opiskelumahdollisuus on kokonaisuutensa kannalta edelleen enemmän ideaali kuin todellisuutta, avoimen opetuksen ominaislaatuun kuuluu *ajallinen, paikallinen ja toiminnallinen jousto*. Myös opetuksen soveltuvuus aikuisille ja tutkintoväylän rajallisuus ovat toiminnan perusrealiteetteja.

Eroja aiheuttaa muun muassa *opiskelijaryhmien kokoeroista*. Joissakin yliopistoissa ja oppiaineissa avoimen opetuksen ryhmäkoot ovat suurempia kuin tutkinto-opetuksessa, mutta myös päinvastaisista tilanteista raportoidaan (esimerkiksi SHH, TKK). Opiskelijaryhmät ovat usein heterogeenisia, ja on esitetty olettaen, että osa opettajista tämän vuoksi automaattisesti pudottaisi opetuksen vaatimustasoa, vaikka opetussuunnitelmissa ei eroja olisikaan. Jo pitkään on ollut puheena myös kysymys siitä, kuinka paljon opiskelijoita tulisi ohjata ja tukea:

”Jännitteitä aiheuttava asia on opintoneuvonta ja ohjaus: millä resursseilla ja missä sitä hoidetaan.” LTKK

Avoimessa opetuksessa *keskitytään* yleensä yhden tai kahden oppiaineen opintoihin, kun taas tutkinto-opinnoissa usein opiskellaan monia oppiaineita. Laadunvarmistuksen yksi muoto on, että kaikkea tutkinto-opetusta ei yritetäkään muuntaa avoimeksi tilanteissa, joissa käytettävissä olevilla resursseilla vastaavuutta tutkinto-opetukseen ei voida taata.

”Teatterikorkeakoulun perusopetuksen sisällön ja laadun takaamiseksi sen avoimen yliopiston tarjonnassa hallitsevina ovat tieto- ja teoria-aineet. Tämä tapahtuu tilanteessa, jossa kysynnän tiedetään kohdistuvan Teatterikorkeakoulun omimpiin – ilmaisutaidon aineisiin. Vähäisten toimintaresurssien vuoksi näiden aineiden opetuksen järjestäminen kysynnän mukaisessa laajuudessa ei kuitenkaan ole mahdollista.” TeaK

Avoimen yliopiston opiskelukulttuurin aineksia ovat yhtäältä *yksilöllisyys ja valinnaisuus, toisaalta opintoryhmät ja vuorovaikutteisuus*. Itseopiskelu ja etätehtävien suorittaminen korostavat itsenäistä työskentelyä, mutta valtaosa opiskelijoista osallistuu edelleen työskentelyyn erilaisissa ryhmissä. Eroja perusopetukseen voi olla esimerkiksi oppimateriaaleissa, opintojen suoritustavoissa ja aika-tiloissa. Vieraskielisen kirjallisuuden osuutta on usein vähennetty. Kustannussäästöjen nimissä luentoja on korvattu kirjallisuuteen perehtymisellä sekä perus- että avoimessa opetuksessa. Oppimispäiväkirjojen ja oppimistehtävien käyttö on yleistynyt nopeasti. Opintokokonaisuuksien suoritusajatauluja on venytetty osa-aikaopiskelijoiden tarpeisiin; joskus osa opinnoista on periodisoitu.

”Avoimen yliopisto-opetuksen erona perusopetukseen verrattuna ovat joustavat opiskelumuodot ja aikuissovellutukset. Nämä puolestaan ovat vaatineet oppimisen ohjaus- ja tukijärjestelmiin panostamista ja myös sillä varmistetaan oppimisen laatua. Erialaisten opetusmenetelmien ja tapojen kehittäminen avoimessa opetuksessa on tarjonnut mahdollisuuden yliopiston opettajille opetuksen kehittämiseen ja sitä on hyödynnetty myös perusopetuksen puolella.” TaY

Opettajien valinnassa osapuolet painottavat tieteellisiä vaatimuksia ja aikuisopetuksen valmiuksia eri tavoin. Sivutoimisten opettajien osuus avoimessa opetuksessa on joissakin yliopistoissa erittäin suuri (esimerkiksi HKKK) ja joissakin kasvamassa.

”Koska yliopisto-opetuksen laatukriteerit painottuvat enemmän tutkimukseen pohjautuvaan asiantuntijuuteen kuin pedagogisiin valmiuksiin, monet laitokset edellyttävät sekä omilta opettajiltaan että avoimen opettajilta lisensiaatin tai tohtorin tutkintoa ... Avoin yliopisto pyrkii opetuksen ja oppimisen laadun varmistamiseen valitsemalla mahdollisuuksiensa mukaan asiantuntijuudeltaan sekä opetustaidoiltaan ja -kokemuksiltaan parhaita opettajia.” HY

”Opetushenkilökunta on yleensä laitoksen henkilökuntaa tai esim. laitoksen jatko-opiskelijoita ja sivutoimisia tuntiopettajia. Vakinaisen henkilökunnan osallistumista avoimen yliopiston opetukseen on viime aikoina kuitenkin rajoitettu, minkä vuoksi muiden opettajien tarve on lisääntynyt.” OY

Avoimen opetuksen laatua parantaa *opetustehtävän vapaaehtoisuus*: tehtäviin hakeutuu keskimääräistä enemmän opetuksesta ja sen kehittamisestä kiinnostuneita tiedeyhteisön jäseniä. Toisaalta suuren osan työpanoksestaan tällä tehtäväalueella antavilla opettajilla mahdollisuudet omaan tutkimustyöhön eivät ole erityisen hyvät. Tämä puolestaan vaikeuttaa yliopistollisuuden yhden peruseräaateen, tutkimuksen ja opetuksen yhteyden, toteutumista. Ongelma ei ole vieras tutkinto-opetuksessakaan. Joissakin yliopistoissa avoimeen yliopisto-opetukseen on palkattu omia opettajia. Erityistä strategista merkitystä ratkaisulla on ainakin Jyväskylän yliopistossa, jossa omien opettajien määrä on huomattavan suuri.

”Vaasan avoimessa yliopistossa opettajat ovat pääasiassa samoja kuin perusopetuksessakin. Parhaimman palautteen ovat saaneet ne opettajat, jotka osaavat kytkeä teoriaopetuksen käytäntöön tai jotka osaavat käyttää erilaisia opetusmetodeja, jolloin työelämässä olevien kokemukset voidaan saada osaksi oppimisprosessia. Useimmat avoimessa yliopistossa opettavat ovat kiinnostuneet opiskeluprosessista ja sen kehittamisestä.” VY

”Sibeliuksen Akatemian opettajat opettavat mielellään avoimessa yliopistossa. He kokevat pedagogisten taitojensa kehittyvän suunnitellessaan erilaisia avoimeen sopivia opetusmenetelmiä. Tästä hyötyy myös perusopetus.” SibA

Korvaavuudet

Niin kuin tutkinto-opetuksessakin, myös avoimia opintoja harjoittavat voivat hakea lähinnä aikaisempien opintojensa perusteella korvaavuuksia opintosuorituksiin. Menettelyn yleisyyttä ei arvioinnin yhteydessä selvitetty, mutta esimerkiksi Lapin yliopisto ilmoittaa, että noin viisi prosenttia kaikista avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijoista hakee korvaavuuksia.

”Korvaavuuksia ei juurikaan haeta koska opiskelijat maksavat opintomaksut ja he haluavat osallistua kaikkeen järjestettävään opetukseen. Tällöin opiskelijat saavat päivittää vanhentuneita tietojaan ja oppivat tuntemaan omaa opiskelijaryhmäänsä.” LY

Korvaavuuksista päätetään yleensä laitoksissa ja oppiaineissa *samalla tavalla kuin tutkinto-opetuksessa*. Konkreettisen päätöksen tekee useimmin opintojakson opettaja, ja jos päätösvaltaa siirretään, sen käytöstä annetaan yksityiskohtaiset ohjeet. Menettelyt vaihtelevat jossakin määrin sekä yliopistojen välillä että niiden sisällä. Henkilökohtaisten opiskelusuunnitelmien lisääntyvä käyttö ja opiskelijoiden oikeudenmukainen ja tasapuolinen kohtelu ovat perusteluja selkiyttämisen tarpeelle:

”Yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa korvaavuuspäätöksen tekee opintojakson vastaava opettaja, oppiaineen suunnittelija tai lehtori. Kasvatustieteiden tiedekunnassa korvaavuutta anotaan lomakkeella, opintos sihteeri esittelee ja dekaani tekee korvaavuuspäätöksen.” TY

”Yliopiston opetuksen arviointi- ja kehittämisneuvosto valmistelee laajaa ohjeistusta yliopiston opintojen korvaavuuskäytäntöjen havainnollistamiseksi siten, että yhteisen www-sivun kautta löytyisivät kaikkien yliopiston eri laitosten korvaavuuskäytännöt. Monet yliopiston pääaineet ja koulutusohjelmat ovat siirtymässä HOPS:ien käyttöön, jolloin opiskelijan aiemmat opintosuoritukset pystytään paremmin liittämään tutkinnon kokonaisuuteen.” KuY

Tyypillisimmin korvaavuus hyväksytään *yliopistollisten opintosuoritusten perusteella*. Jo ammattikorkeakoulutasoiset opinnot joutuvat yksityiskohtaisempaan tarkasteluun ja tulevat harvemmin hyväksytyiksi. Muiden oppilaitosten opinnot korvataan vielä harvemmin, ja muiden kuin formaalisten opintojen hyväksi lukeminen on perin harvinaista.

”Esim. kasvatustieteiden tiedekunnassa on määritelty, että ammattikorkeakoulun opintoviikkoja tulee olla 1,5-kertainen määrä. Tämän lisäksi edellytyksenä on, että ammattikorkeakoulun opintojen tulee oikein hyvin vastata korvattavia opintoja.” TY

”Työkokemuksella voi korvata määrättyjä yksittäisiä opintojaksoja harvoissa aineissa mm. kasvatustieteet ja sosiaalityö. Kovin laajalti ei toistaiseksi työkokemuksen perusteella saa opintoja korvattua. Myös niissä opinnoissa, joihin korvaavuuksia voi saada, työkokemuksen tulee olla pitkäaikaista toimimista kyseisen alan tehtävissä. Elinikäisen oppimisen periaatteen kannalta asiaa pidetään esillä.” TaY

”En ole saanut korvaavuutta kuin yhteen kurssiin yli 100 suorittamastani kurssista. Yleensä korvaavuusanomukset hylätään heti, jos haetaan korvaavuutta jollakin muulla kuin yliopisto-opinnoilla. Ammattikorkeakoulussa suoritettua kurssia ei arvosteta. Kokemuksella ei käsittääkseni korvaavuutta saa.” (Opiskelijakommentti)

Piesanen on selvittänyt avoimen opetuksen korvaavuutta tutkinto-oikeuden myöntämisen jälkeen. Hänen tutkimuksensa mukaan noin *joka toinen (51,2 %)* opiskelija sai täyden korvaavuuden suorituksilleen. Runsasta neljännestä (26,3 %) hyvitetiin osittain, mutta runsas viidennes (22,5 %) ei saanut korvaavuutta ollenkaan. Yliopistojen ja koulutusalojen välillä on eroja korvaavuuksien myöntämisessä.⁸⁰ Perussyynä sille, että vain puolet opiskelijoista hyötyi avoimista opinnoista täysimääräisesti, on suoritettujen opintojen ja tutkintojen sisältöjen vastaamattomuus.

Korvaavuuuskäytännöt ovat erittäin kaukana elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisista EU:n linjauksista ja APEL-periaatteista kansainvälisesti käytyyn keskusteluun⁸¹. Myös OECD:n katsausta varten tehdyssä raportissa todetaan kunnianhimoisen tavoite tunnustaa julkisesti oppiminen koulutuksen ulkopuolella.⁸² Ongelmia aiheutuu siitä, että opiskelijoiden mahdollisuudet selvittää hyväksilukemisen periaatteita etukäteen ovat varsin rajalliset. Niissäkin tilanteissa, joissa opinnot luetaan hyväksi, opiskelija joutuu hyvin usein raportoimaan opinnoista tai tekemään lisätehtäviä.

”Yleensä opiskelija vapautuu jostain opintojakson osiosta ja saa tehtäväkseen oppimistehtävän tai tentittäväkseen korvaavaa kirjallisuutta, jolla osoittaa hallitsevansa opintojakson tiedot.” HY

”Monimuoto-opetuksessa lähiopetuksen määrää on vähennetty ja itsenäisen opiskelun osuutta lisätty. Itsenäistä opiskelua varten on laadittu aikuisen työ- ym. muuhun elämään soveltuvia oppimistehtäviä, joiden työstäminen yhdessä muiden opiskelijoiden kanssa on tärkeää. Oppimisen arviointi tapahtuu opiskelijan omaa ajattelua aktivoivilla tavoilla kuten oppimistehtävillä, koti- ja ryhmätenteillä ym. Verkko-opintojen toteutustavat vaihtelevat varsin paljon. Joissakin oppiaineissa verkkoon on viety vain opiskeluun liittyviä ohjeita, joissakin oppiaineissa kaikki arvosanaan kuuluvat opinnot suoritetaan verkon kautta.” KuY

Monimuoto-opetus

Avoimessa yliopistossa on tehty intensiivistä kehitystyötä monimuoto- ja virtuaaliopetuksen alueilla jo aikana, jolloin nykyaikaisen tietotekniikan mahdollisuudet eivät olleet tiedossa. Käytössä ovat edelleen sekä perinteinen opinto-

⁸⁰ Piesanen 2001 s. 179.

⁸¹ APEL: Accreditation of Prior Experiential Learning. Katso esim. Towards ... 2001.

⁸² Suomen ... 2001 s. 127.

oppaita, monipuolisia opetusmateriaaleja ja aikuisoppilaitosten opintoryhmiä hyödyntävä malli, virtuaalisia oppimisympäristöjä hyödyntävät mallit että näiden erilaiset yhdistelmät.

Monimuoto-opetuksen erilaiset toteutustavat vaikeuttavat vastaavuuskysymyksen käsittelyä. Vaikka opetussuunnitelman tavoitteet ja sisällöt säilyttäisiinkin ennallaan, opiskelun ja oppimisen arvioinnin muotojen erilaisuus edellyttävät järjestelmällistä laadun ja tutkintovastaavuuden varmistamista. Niihin onkin kiinnitetty kehitystyössä paljon huomiota, mutta tieteellisen tason takaaminen ja tutkintovastaavuudesta kiinnipitäminen voivat myös vaikeuttaa vastaamista aikuisopiskelijan tarpeisiin.

”Monimuoto-opinnoissa opetusmuodot eroavat perusopetuksen toteutuksesta. Luento-opetusta ei ole juuri lainkaan, vaan opiskelussa on keskeistä opiskelijan itsenäinen työskentely, ohjaava oppimateriaali, tutorin ohjaus ja etätehtävien laatiminen. Monimuoto-opintojen puhelinopetuksissa ja lähipäivillä opettavat sekä avoimen yliopiston suunnittelijat että oppiaineiden opettajat, jotka myös antavat opintosuorituksista kirjalliset arviot ja palautteet. Jonkin verran käytetään yliopiston ulkopuolisia asiantuntijoita. Poikkeus perusopetukseen on lisäksi se, että monimuoto-opintojen toteutuksesta vastaavat opettajien lisäksi tutorit.” TY

”Integroidun opetuksen ja yhteisten opettajien käyttö on voinut toisaalta rajoittaa uusien opetuksen toteutusmuotojen käyttöönottoa. Uudet kehittelyt ovat olleet riippuvaisia ensisijaisesti opettajaresursseista, mutta myös opettajien kiinnostuksesta aikuiskoulutukseen ja laitoksella vallitsevasta opetuksen kehittämisen kulttuurista. Aikuisille sopivia oppimisen muotoja on voitu toteuttaa erityisesti monimuoto-opetuksessa ja verkko-opinnoissa.” KuY

Arvioinnin kuluessa internetissä käytiin vilkas keskustelu opetuksen vastaavuudesta.⁸³ Keskustelun ja itsearviointiraporttien perusteella muotoutuu sellainen käsitys, että epäilyksissä avoimen opetuksen laadusta, tasosta ja vastaavuudesta *sekoittuvat yhtäältä tutkinto-opetuksen ja avoimen opetuksen mahdolliset erot ja toisaalta lähi- ja monimuoto-opetuksen erot.* Laadunvarmistuksen kannalta on hyödyllistä erottaa selkeästi, kumpaa asiaa käsitellään. Tutkinto- ja avoimen opetuksen vastaavuuden teemoja ovat esimerkiksi kysymykset opettajista, ryhmien heterogeenisuudesta ja yhteistyöjärjestelyistä. Sen sijaan kysymykset oppimisen muodoista, etäopetuksen käytöstä tai uuden tietotekniikan hyödyntämisestä ovat yhteisiä yliopistollisuuden haasteita sekä perus- että avoimelle opetukselle.

Opintojen ohjaus

Opinto-ohjauksen painoarvo on yleisesti lisääntynyt yhteiskunnan, työelämän ja koulutusjärjestelmän monimutkaistuuksessa. Ohjausfunktiota korostavat myös opettajan roolin muutos ja opiskelijalähtöiset lähestymistavat. Monimuoto-opiskelun toteutusmallit ovat edelleen korostaneet opintojen ohjauksen kehittämisen tar-

⁸³ Keskustelu alkoi pedafoorumissa professori Timo Järvillehdon kysymyksellä psykologian etäopintojen vastaavuudesta 21.9.2001, johon erityisesti avoimen yliopiston piirissä toimivat vastasivat aktiivisesti.

vetta. Toisaalta jotkut yliopistot korostavat ohjauksen lisäämisen tarvetta myös lähiopetuksessa. Ohjauksella on erityinen roolinsa tieteellisyyden näkökulmasta, kun opiskelijan sidokset tiedeyhteisöön ovat löyhät.

”Viime vuosien aikana on sekä koulutuksessa että työelämässä tapahtunut suuria muutoksia. Koulutusjärjestelmään on tullut uusia toimijoita (erityisesti ammattikorkeakoulut), oppimiskäsitykset ovat uudistuneet, samoin opiskelumuodot (viimeisimpänä verkko-opinnot). Samanaikaisesti on syntynyt uusia ammatteja ja eri ammattien vaatimukset ovat muuttuneet. Tämän kehityksen rinnalle on luotu eri informaatiokanavia (erityisesti Internet) jakamaan tietoa ja antamaan ohjausta. Samalla kun koulutusinformaatio on lisääntynyt, on kilpailu oppilaitosten välillä kiristynyt. Opiskelijan näkökulmasta koulutuskenttä näyttää pirstaleiselta. Edellä kuvattu kehitys näkyy myös Suvin helpdeskin kautta. Kaikki tämä luo haasteita kokonaisvaltaiselle opinto-ohjaukselle.” TY

”Kysyttäessä aikuisopiskelijoilta kokemuksia ohjauksesta ja neuvonnasta tiedekuntien järjestämässä opetuksessa (ns. integroitu malli) saatiin vastaukseksi, että ohjausta ja neuvontaa kaipasi lisää yli kolmannes avoimen yliopiston opiskelijoista, vaikka lukukauden alussa heille järjestetään infotilaisuuksia. Lähiopetuksessa ei tuutoreita ole kuin joillakin laitoksilla. Aikuisopiskelijat kaipaavat tarkempaa ohjausta nimenomaan opintojen alussa ja mielellään henkilöltä, joka tuntee myös avoimen yliopiston toiminnan. Opiskelijoiden mielestä opintoihin liittyvistä asioista on helpointa kysyä avoimelta yliopistolta ja vasta sitten ainelaitokselta. (Suorsa 2001.)” JoY

Avoimen yliopisto-opetuksen ohjaus *kohdistuu* samantyyppisiin asioihin kuin muissakin opinnoissa: oppiaineiden valintaan, opinnollisiin kysymyksiin, käytännön järjestelyihin, jatko-opintoihin, opintojen hyödyntämiseen jne. Siirtyminen tutkinto-opiskelijaksi on yksi tärkeistä ohjauksen kohteista. Melko usein mainitaan myös ohjaus muuntokoulutukseen. Monimuoto-opetuksessa erityistä huomiota vaatii sisällöllisen ohjauksen rinnalla tekninen ohjaus ja verkkopalvelujen käytön opastus. Myös avoimessa yliopistossa erityishuomiota tarvitsee niiden ohjaus, jotka eivät vielä ole hakeutuneet opintojen pariin.⁸⁴

Myös *ohjausmuodot* ovat muusta koulutuksesta tuttuja: tiedottaminen, opinto-oppaat, ohjaavat materiaalit, ohjaustilaisuudet, pienryhmäohjaus, henkilökohtainen ohjaus, puhelinpalvelu jne. Monimuoto-opetuksessa kirjallinen henkilökohtainen palaute on tehokas, joskin työläs ohjausmuoto. Vertaisohjausta ei koeta uhkana tai organisoidun ohjauksen epäonnistumisena⁸⁵, vaan sitä käytetään määrätietoisesti hyväksi. Verkkopalvelu toimii monissa yliopistoissa tehokkaana tiedonvälittäjänä niille, jotka voivat sitä hyödyntää:

”Avoimen yliopiston opiskelija tai opinnoista kiinnostunut löytää nykyisin suuren osan tarvitsemastaan tiedosta avoimen yliopiston verkkosivuilta (www.avoin.helsinki.fi). Sivusto avattiin helmikuussa 1998 ja uudistettiin täydellisesti maaliskuussa 2001. Uudistamisen lähtökohdina olivat erilaiset opiskelijaryhmät erilaisine tarpeineen sekä sivuston käytettävyys. Sivustolla on vilkkaimpana aikana kuukaudessa yli 50.000 istuntoa ja 350.000 sivulatausta. Se sisältää runsaasti myös opiskelutaidollista ja -ohjauksellista materiaalia (www.avoin.helsinki.fi/materiaalit/yleiset.shtml).” HY

⁸⁴ Thematic ... 2001 s. 29.

⁸⁵ Vertaa Moitus ... 2001 s. 33.

Opinto-ohjauksen *tehtävät jakaantuvat* järjestelmän kaikille osapuolille. Vastuu opinnoista on lähtökohtaisesti opiskelijalla itsellään. Opettajat vastaavat ohjauksesta osana omaa opetustehtäväänsä. Avoimen yliopisto-opetuksen yksikön ohjausrooli näyttäisi korostuvan suurissa ja monimuoto-opintoja tarjoavissa yliopistoissa.

”Avoimessa yliopistossa käytännön opintoneuvontaa antaa koko henkilökunta ja opistoissa heidän nimeämänsä edustajat. Avoimessa yliopistossa amanuenssi toimii opintoneuvojana ja hän auttaa opintojen suunnittelussa ja oppimistaitojen parantamisessa. Oppiaineen sisällöllistä ohjausta antavat opettajat ja vastuusuunnittelijat. Ohjausta opintoihin saa myös tuutoreilta, tiedekuntien opintosihiteereiltä ja vertaisopiskelijoilta. Lisäksi avoimessa yliopistossa on kirjallista ohjausmateriaalia (opiskelijan opas, oppimistaidot materiaali ja verkkosivut). Sähköpostit ovat jokapäiväistä ohjausta ja neuvontaa. Myös yliopiston kirjasto ohjaa ja kouluttaa avoimen yliopiston opiskelijoita kriittiseen tiedonhankintaan opiskelun eri vaiheissa.” LY

Suunnittelijoiden, opinto-ohjaajien, opintosihiteerien ja koulutussihiteerien rinnalle on erityisesti ohjaustehtäviä varten organisoitu *tuutorointijärjestelmä*. Tutkinto-opiskelun tuutoroinnista olennaisesti poikkeava toimintamuoto kehittyi monin tavoin:

”Avoimen yliopiston Helsingin toimistossa on osa-aikaisia tuutoreita keskeisissä oppiaineissa. Tuutori on ”opiskelijan tukihenkilö”, joka määrittää tietyn oppiaineen sisällölliseksi asiantuntijaksi ja tiedolliseksi taitajaksi. Hän ohjaa avoimeen yliopisto-opetukseen osallistuvaa opiskelijaa erityisesti oppiaineen sisällöllisissä kysymyksissä. Tuutoroinnilla pyritään myös tasoittamaan heterogeenisen opiskelijajoukon erilaisia lähtökohtia ja tarjoamaan tarvittaessa tukea opiskelutaitojen kehittämässä. Sen avulla voidaan myös vahvistaa opiskelijoiden yhteisöllisyyttä ja kollegiaalisuutta, jolloin opiskelijoilla on myös vertaistuki opintojen aikana. Tuutorit pitävät oppiaineen orientointitilaisuudet ja ohjaavat opetusohjelmaan sisältyviä opintoryhmiä. Heillä on viikottaiset vastaanotot avoimen yliopiston tiloissa tai yliopiston ainelaitoksella.” HY

”Tutoreilla on monenlaisia rooleja aina organisatorisista tehtävistä sisällöllisiin tehtäviin saakka. Eri oppiaineissa ja eri kursseilla roolit voivat olla hyvin erilaisia ja tuutorointia hoitavien henkilöiden koulutustausta vaihtelee professoreista tutkinto-opiskelijoihin. Mitään yksimuotoisuutta ei ole heidän tehtävissään. Kukin tilanne vaatii omanlaisensa ratkaisun, joka tehdään yhteistyössä vastuuainelaitoksen kanssa. Tutorien koulutuksella varmistetaan oppimistulosten laatua ja heille on järjestetty vuosittain koulutuspäiviä, joiden ohjelmassa on ollut oppimisen ohjaamiseen liittyviä teemoja sekä oppiainekohtaista koulutusta. Tutoroinnin toteuttamisessa TYT tekee yhteistyötä yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan kanssa. Tutoreina toimivat opetusharjoittelua suorittavat opintojensa loppuvaiheessa olevat opiskelijat ja he voivat hyödyntää sitä opinnoissaan sekä tuovat samalla uusinta kasvatustieteellistä tietoa oppimaan oppimisesta ja ohjauksesta.” TaY

”Monimuoto-opinnoissa paikallinen tuutori, joka ohjeistetaan ja koulutetaan avoimen yliopiston toimesta, on aikuisopiskelijan lähin turva ja tuki. Kasvatustieteiden tuutorit näkevät itsensä selvityksen mukaan opiskelijoiden käytettävissä oleviksi tukihenkilöiksi, tehtävänä kontaktien ylläpitäminen ja kaikkien opiskelijoiden yksilöllinen huomioiminen. Opiskelijalla on aina mahdollisuus ottaa yhteyttä tuutoriin. (Viholainen 1999.)” JoY

Yhteistoiminnallisuus

Hyvän laadun yleisiin tunnusmerkkeihin kuuluu laadun ulottuminen järjestelmän ja palvelujen kaikkiin osiin. Avoimen yliopiston yhteistyöjärjestelmän monimuotoisuus asettaa laatutyölle omat erityisvaatimuksensa. Erityisesti monimuoto-opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnetään monipuolisesti yhteistoiminnallisuutta, mikä *poikkeaa perusopetuksessa yleisemmistä opettajakeskaisistä organisoitumisen malleista*. Projektiryhmien/tiimien tuottaman opetuksen laatu riippuu olennaisesti siitä, miten monipuolinen asiantuntemus saadaan toimimaan opiskelijan hyväksi.

”Opetuksen laadun varmistamiseksi on kiinnitetty huomiota henkilökunnan rekrytointiin ja yhteistoiminnallisen työskentelytavan kehittämiseen. Toimintatapoina ovat olleet mm. säännölliset osasto-, suunnittelija- ja sihteeripalaverit sekä vuosittaiset osaston kehittämispäivät. Kansainvälisiä kouluttajia on ollut mukana mm. oppimisen ohjaukseen liittyvissä teemoissa. Lisäksi koko täydennyskoulutuskeskuksessa on toteutettu laatuprojekti, jossa on kiinnitetty huomiota mm. opetuksen laadun arviointiin.” TY

Laadun ja vastaavuuden tulee toteutua *myös yliopistojen ulkopuolisten toimijoiden tuottamissa palveluissa*. Verkosto on kehittynyt erittäin moniulotteiseksi sekä yhteistyökumppanien tyyppien että erityisesti toimivien organisaatioiden tasolla⁸⁶. Laadun varmistuksessa hyödynnetään sekä opetussuunnitelmallisia ratkaisuja (monimuoto-opetus kokonaisuudessaan), yhteistyön kehittämisen työkaluja (perehdyttäminen, kontaktit, ohjeet) että arviointitoimintoja (oppimisen arviointi, toiminnan seuranta). Vuorovaikutteisen kehittämisen rinnalla dokumentoinnin ja ohjeistuksen painoarvo näyttäisi olevan nousussa. Keinovalikoimassa näyttää olevan selkeä ero suurten vakiintuneiden avoimen opetuksen tarjoajien ja kasvavien tulokkaiden välillä: suuret painottavat perusteellisia opetussuunnitelmallisia ratkaisuja; tulokkaat perinteisiä ratkaisuja täydentäviä tukitoimia.

Laatukäytännöt

Yhdelläkään yliopistolla ei ole käytössään nimenomaan avoimelle opetukselle rakennettua laatujärjestelmää. Oulun yliopisto hyödyntää jossakin määrin koulutus- ja tutkimuskeskuksen järjestelmää. Kauppakorkeakoulut ottavat esille yliopistonsa kansainvälisen akkreditoinnin (HKKK, SHH). Sen sijaan monet yliopistot ovat toteuttaneet mittaviakin *laatuprojekteja*, joilla tavoitellaan joko opetuksen laadun parantamista yleisesti tai tietyn erityisalueen tai teeman kehittämistä. Osassa kehitystyöstä hyödynnetään yliopiston tiedeyhteisön tutkimuksellista osaamista.⁸⁷

⁸⁶ Muun muassa kansanopistot ovat voimakkaasti erilaistuneet viime vuosina. Katso esimerkiksi Määttä ... 2001 s. 4.

⁸⁷ Luettelo tutkimusraporteista vuosilta 1996–2000 nähtävänä avoimen yliopiston www-sivuilla: <http://www.avoinyliopisto.fi/avoimet/tilastot.html>.

”Opetuksen laatujärjestelmää ei Joensuun yliopistossa ole mutta otetaan käyttöön lähitulevaisuudessa, koska Opetuksen ja opiskelun arviointi- ja laatutyöryhmä luovuttaa mietintönsä rehtorille kesäkuussa 2001.” JoY

”Avoimen yliopiston koko toiminnan kattava laatutyö on parhaillaan käynnissä ja liittyy Koulutus- ja kehittämiskeskukseen toimintajärjestelmähankkeeseen, joka valmistuu vuoden 2002 loppuun mennessä.” KuY

”Systemaattista koko toiminnan laatujärjestelmää ei ole. Kuitenkin avoimen yliopiston arviointikäytännöissä voidaan nähdä painopisteen muutos, jota voidaan kuvata siirtymisenä suullisesta kulttuurista kirjalliseen kulttuuriin – näkymättömistä ja epäsystemaattisista arviointikäytännöistä kohti näkyviä ja systemaattisia arviointikäytäntöjä, joiden tuottamaa tietoa voidaan käyttää oman koulutuksen, sisäisen toiminnan sekä eri tahojen kanssa käytävän yhteistyön kehittämisen pohjana.” TY

”FC har ett pågående ”Kvalitetsprojekt” i vilket ett flertal av FC:s anställda deltar. Projektet pågår ännu denna höst och efter det torde vi kunna börja arbeta planerligt för kvalitetssäkring på flera nivåer.” ÅA

”Opintoneuvonta ja opiskelijapalvelu on koettu erittäin toimiviksi Vaasan yliopiston avoimen yliopiston toiminnan laatu -selvityksessä (Vainio & Lindqvist 2001).” VY

”Opintokokonaisuuksien ja -jaksojen toteutusta kehitetään jatkuvasti opettajien ja opiskelijoiden antaman palautteen perusteella. Opettajien kanssa kokoonnutaan lukukausittain arvioimaan mennyttä ja innovoimaan opetuksen uusia toteutusmalleja. Opetuksen arviointistrategioihin on paneuduttu ja arvioinnista on toteutettu omia projekteja.” SibA

Arviointi on olennainen osa kaikkien yliopistojen avointa yliopisto-opetusta. Oppimisprosessin elimellisenä osana on opitun arviointi, jota toteutetaan sekä yliopistoille tyypillisin kuulusteluihin ja harjoitustöihin että monimuotoisin uusien menetelmin (oppimispäiväkirjat jne.).

”Opetukseen on sisäänrakennettu myös palautejärjestelmä yksilöllisestä oppimisesta: portfolio pedagogisissa perusopinnoissa, oppimispäiväkirjat, omat arvioinnit ja tehtäväkohtaiset palautteet opintosuoritteista, vuorovaikutteisuus opetustilanteissa jne. kertovat välittömästi opettajille oppimisen laadusta.” JY

Toiminnan arviointia toteutetaan sekä kurssien, opintokokonaisuuksien, oppiainneiden että koko tehtäväalueen tasolla. Tietoverkkojen välityksellä annettava palaute on yleistynyt. Yliopistojen raporteissa arviointia kuvataan ennemminkin perusprosessien luontevana osana kuin uutena avauksena.

”Nykyisin on käytössä Koulutuksen kehittämisen työryhmän laatimaan, yhtenäiseen lomakkeeseen perustuva järjestelmä, jossa annetun opetuksen laatua, ansioita ja puutteita arvioidaan systemaattisesti opiskelijanäkökulmasta koko korkeakoulussa.” TuKKK

Henkilöstön kehittäminen. Avoimen opetuksen jatkuva hyvä laatu perustuu olennaisesti ihmisten osaamiseen. Johdon tehtävänä on luoda edellytykset opettajien, suunnittelijoiden, verkostoasiantuntijoiden ja ohjaus- ja palvelutehtävissä toimivien oppimiselle ja osaamisen hyödyntämiselle. Avoin yliopisto on osa julkisen hallinnon työvoimavaltasta koulutusjärjestelmää ja se kohtaa nykyajalle tyypillisiä vaatimuksia niin kuin muutkin vastaavat tehtäväalueet. Ympäristön nopea muutos, korostettu asiakaslähtöisyys, markkinaperusteiset ohjausmallit, kirstyvä kilpailu, tulosjohtaminen ja resurssien niukkuus määrittävät henkilös-

tön kehittämisen yleisen taustan. Sisällöllisesti oppimistarpeet määrittävät erityisesti koulutusalan ajankohtaisista muutoksista, joiden ytimessä ovat uuden tekniikan mahdollistamat oppimisympäristöt.

”När en ny ämnesplanerare utses bör det finnas en uttaland mentor (”Handledning av planeraren i jobbet”)” ÅÅ

Pitkäjännitteistä kehittämistyötä on haitannut useissa yliopistoissa henkilöstön nimittäminen tehtäviinsä *määräajaksi*, vaikka osa tehtävistä on selvästi pysyväisluonteisia. Osa yliopistoista on vakinaistanut myös avoimen yliopiston henkilökuntaa, osa on ryhtynyt toimiin ongelman korjaamiseksi.

Avoimen yliopisto-opetuksen *kansainvälinen yhteistyö* keskittyy yksittäisiin, lähinnä suurin avoimen yliopiston yksiköihin. Monipuolisimmin kansainväliseen toimintaan ovat panostaneet Helsingin ja Turun yliopistot sekä Åbo Akademi. Turun kauppakorkeakoulu on ollut omalla alallaan aktiivisin. Teknillisissä korkeakouluissa ja taideyliopistoissa toiminnan pienimuotoisuus ja resurssien vähäisyys ovat suunnanneet mielenkiinnon kotimaiseen kehitystyöhön.

”Helsingin yliopiston avoin yliopisto on kehittänyt toimintaansa aina 1980-luvulta alkaen kansainvälisten asiantuntijoiden avulla. Erityisesti yhteistyötä on tehty etäopetuksen teoreettisten ja menetelmällisten ratkaisujen luomisessa (englantilaiset, amerikkalaiset, saksalaiset, kanadalaiset ja australialaiset konsultoinnit, kansainväliset kongressit ja jäsenyydet kansainvälisissä järjestöissä). Tärkeintä on kuitenkin ollut, että etäopetuksellisia malleja ei ole suoraan siirretty suomalaiseen opetuskulttuuriin, vaan on pyritty löytämään kansallinen tapa toteuttaa monimuotoinen opiskelu.” HY

Ylivoimaisesti tärkein kansainvälisen yhteistyön *kohde* on ollut *etä-, monimuotoja verkko-opetus*. Tärkeimpiä kansainvälisiä verkostoja ovat International Council for Open and Distance Education (ICDE), European Distance Education Network (EDEN) ja European Association for Distance Teaching Universities (EADTU). Kehittämisen painopiste on suunnannut yhteistyötä myös alueellisesti. Kumppanuuksia on rakennettu erityisesti Englantiin, Yhdysvaltoihin, Kanadaan ja Australiaan. Pohjoismainen yhteistyö toimii Åbo Akademiassa, Merenkurkun osalta Vaasan yliopistossa ja Pohjoiskalotin alueella Oulun ja Lapin yliopistoissa. Lisäksi Itämeren alue, erityisesti Viro, on yksi tutuimpia kansainvälisen toiminnan kenttiä.

”Saamenkielen arvosanaopetusta on järjestetty Pohjoiskalotin alueella.” OY

”Fortbildningscentralen i Åbo har följande internationella samarbete inom det öppna universitetet: ... Baltic University Programme. 13 universitet i Finland deltar, totalt 170 universitet; FC:s andel: kursproduktion samt nätverksutbildning. 3–5 kurser per år ...” ÅÅ

Kansainvälinen yhteistyö on yleensä alkanut pienimuotoisesti esimerkiksi asiantuntijavaihtoina, opettajavierailuina, osallistumisina kongresseihin ja kansainvälisten järjestöjen toimintaan. Kansainvälisyys näkyy myös ulkomaisten opiskelijoiden lisääntymisenä ja englanninkielisen opetuksen käynnistämisenä. Vähitellen on rakennettu tiiviimpiä yhteistyösuhteita esimerkiksi tutkimus-, kokei-

lu- ja kehittämisprojektien muodossa. Eurooppalaisten ohjelmien rahoitus on ollut luonteva väline niiden rahoitukseen. Projekteja on rakennettu muun muassa metodien kehittämisen ja opetusmateriaalituotannon ympärille.⁸⁸ Kansainvälisissä projekteissa yleinen vaikeus levittää tuloksia⁸⁹ koskee myös avointa yliopistoa. Avoin opetus on ollut ulkomaisen arvioinnin kohteena ja suomalaisia on puolestaan kutsuttu arvioitsijoiksi muiden koordinoimiin hankkeisiin. *Ulkomailla on mahdollisuus osallistua opetukseen* tai suorittaa kuulusteluja ainakin seitsemän yliopiston organisoimana (HY, JY, JoY, Oy, TY, ÅA, HKKK).

”CUBER-projekti on EU:n 5. tutkimuksen ja kehityksen puiteohjelman osaan ”käyttäjäväläinen tietoyhteiskunta” kuuluva hanke, jonka koordinaattori on Fern Universitit Saksasta. Hankkeessa Oulun yliopiston avoin yliopisto on ollut alihankkijana, jonka tehtävänä on arvioida CUBER-projektissa toteutetun eurooppalaisten virtuaaliyliopistojen yhteistä portaalia.” OY

”Ulkomaalaisten opiskelijoiden määrä on lisääntynyt, sillä englanninkielistä opetusta tarjotaan noin 50 kurssilla vuonna 2001. Avoimen yliopiston tenttejä voi suorittaa ulkomailla Suomen lähetystöissä tai yhteistyöyliopistoissa.” HKKK

Esimerkki opetuksen kehittämisestä

Kuopion yliopisto: Ergonetti (ergonomian 15 opintoviikkoa internetissä)

Ergonetillä tarkoitetaan Internetissä kokonaisuudessaan toimivaa ja sen kautta suoritettavaa ergonomian approbatur-opintokokonaisuutta (15 ov). Verkossa ovat luennot, tehtävät ja niiden ohjeet, tehtävien tekemisessä tarvittavat työvälineet sekä keskustelupalstoja. Yhteydenpito opiskelijoiden, tuutoreiden ja opettajien kesken tapahtuu sähköpostilla sekä verkkokeskustelujen kautta. Ergonetti-opiskelu on ongelmalähtöistä ja välittömästi työelämään sovellettavaa. Oppiminen tapahtuu itse tekemällä ja tutkimalla työpaikkojen todellisia työtilanteita. Koska opinnot suoritetaan pelkästään verkon välityksellä, on Ergonetissä panostettu erityisesti opiskelijoiden tuutorointiin sekä tuutoreiden tukeen ja ohjaukseen.

Ergonetin kehittämisen taustalla ovat useat yhtäaikaistapahtumat. Ensisijaisesti oli tarve muokata ergonomian monimuoto-opetusta joustavammaksi, jolloin aikaan ja paikkaan liittyvää sitovuutta pyrittiin vähentämään. Samanaikaisesti Koulutus- ja kehittämiskeskuksesta keskusteltiin erilaisten välineiden kuten Internetin sekä radion soveltamisesta opetuskäyttöön. Laaja-alaisen työelämään ja yritysten kehittämiseen sopivan sisältönsä ja toteutusmuotonsa puolesta Ergonetin kehittämiseen haettiin Euroopan sosiaalirahaston rahoitusta OPM:n kautta. Projekti käynnistyi 1997 ja kesti vuoteen 1999 saakka. Ergonetti-opinnot käynnistyivät helmikuussa 2000.

Ergonetti-opinnot ovat osa terveystieteiden maisterin tutkintoon johtavaa koulutusta ergonomian pääaineessa. Ergonomian opinnot organisoidaan siten, että opinnoista approbatur- ja cum laude approbatur -opinnot suoritetaan avoimessa yliopistossa, jonka jälkeen opiskelija voi hakeutua tutkinto-opiskelijaksi. Kuopion yliopisto on Suomessa ainoa yliopisto, jossa voi opiskella ergonomiaa pääaineena.

⁸⁸ Hankeluettelo vuosilta 1996–2000 nähtävänä avoimen yliopiston www-sivuilla <http://www.avoinyliopisto.fi/avoimet/tilastot.html>.

⁸⁹ Adult ... 1999 s. 73.

3.5 Organisointi ja päätöksenteko

Arviointiryhmän näkemys avoimen yliopiston organisoinnista

Uusien organisointimallien kokeiluista huolimatta avoimen yliopisto-opetuksen yleisin sijoituspaikka yliopistoissa on täydennyskoulutuskeskus. Arviointiryhmä pitää erityisesti aikuisopiskelijan kannalta välttämättömänä yhden yksikön määrittämistä toiminnan koordinaattoriksi yliopistossa. Organisoitumisessa ei kuitenkaan ole syytä tavoitella yhdenmukaista ratkaisua eri yliopistoissa, vaan organisaatio tulee sopeuttaa yliopiston toiminnalliseen kokonaisuuteen ja avoimen yliopisto-opetuksen strategiaan tavoitteisiin.

Avoimen yliopisto-opetuksen organisoinnin kokonaisuudistukselle on ilmeinen tarve esimerkiksi Helsingin yliopistossa. Yleisesti tärkeämpää on kuitenkin yhteistyön tiivistäminen ja työnjaon selkiyttäminen yhtäältä avoimen yliopiston ja opintoasiainhallinnon, toisaalta avoimen yliopiston ja oppiaineiden ja laitosten kesken. Kaikkineen avoimen yliopiston asema yliopistossa on ajankohtaisempi kysymys kuin sen sisäinen organisaatio.

Avoimen yliopisto-opetuksen päätöksenteko- ja toimivaltajärjestelyt ovat kohtuullisen selkeät, mutta sen asema yliopistojen tulossopimuksissa ja neuvotteluissa vaihtelee.

Useissa yliopistoissa avoimen opetuksen toteutus jakaantuu moniin alueyksikköihin. Uusia avoimen yliopiston sivutoimipaikkoja on perustettu viime vuosina, vaikka siihen ei ole ollut tarvetta valtakunnallisen kokonaisuuden kannalta.

Hallintomallit

Itsearviointiraporteissaan yliopistot kuvaavat avoimen yliopisto-opetuksen hallinnollisen organisoinnin selkeästi. Yleisin *organisaatiomalli* on edelleen toimintojen sijoittuminen täydennyskoulutuskeskuksen tai vastaavan yhteyteen. Osassa yliopistoista aikuiskoulutus ja palvelututkimus on organisoitu samaan yksikköön (esimerkiksi Vaasan yliopiston Levón-instituutti). Uusia ratkaisuja ovat toteuttaneet Jyväskylän yliopisto, jossa avoin yliopisto on erillinen laitos, ja Lapin yliopisto, jossa avoin opetus on sijoitettu yhteisen opetuksen yksikköön. Avoimen opetuksen yksikkö toimii hallintovirastossa kaikissa kauppakorkeakouluissa ja Tampereen teknillisessä korkeakoulussa.

Täydennyskoulutuskeskuksissa avoimen yliopisto-opetuksen strategiset ratkaisut tekee yleensä *johtokunta*. Avoin yliopisto-opetus toimii useimmiten omalla tulos- tai vastuualueenaan, jonka toiminnan ohjaamista ja kehittämistä varten on yksittäisiin yliopistoihin perustettu (TKK) tai perusteilla (OY) avoimen yliopisto-opetuksen oma johtokunta. Epävirallisia sisäisen organisoitumisen muotoja ovat muun muassa aluetoimistojen edustajista muodostuva työryhmä (HY), säännölliset laitoskokoukset (JY) sekä yliopiston eri osastojen edustajien yhteinen suunnitteluryhmä (LTKK). (Ks. kuvio 3.)

ERILLINEN KOULUTUSKESKUS TAI KOULUTUS- JA KEHITTÄMISKESKUS (Kolmeista yliopistoa)	AVOIN YLIOPISTO MUUTOIN ORGANISOITUNA (Kuusi yliopistoa)
Avoimien yliopistojen täydennyskoulutuskeskukset (Yksi toimintayksikkö)	Avoimien yliopistojen keskuksien toimintayksiköt (Yksi toimintayksikkö)
OULUN YLIOPISTO Koulutus- ja tutkimuspalvelut	LAPIN YLIOPISTO Yhteisen opetuksen yksikössä
KUOPION YLIOPISTO Koulutus- ja kehittämiskeskus	TAMPEREEN TEKNILLINEN KORKEAKOULU Hallintopalvelut ja opetusohjelmat -yksiköt
TURUN YLIOPISTO Täydennyskoulutuskeskus	TURUN KAUPPAKORKEAKOULU Hallintopalvelut-yksikkö
VAASAN YLIOPISTO Levón-instituutti	
SIBELIUS-AKATEMIA Koulutuskeskus	
TEATTERIKORKEAKOULU Aikaiskoulutusyksikkö	
Avoimien yliopistojen täydennyskoulutuskeskukset (Useita toimintayksiköitä)	Avoimien yliopistojen muutoin organisoituna (Useita toimintayksiköitä)
HELSINGIN YLIOPISTO Aikaiskoulutuskeskus Seitsemän toimintayksikköä	JWÄSKYLÄN YLIOPISTO Avoimien yliopiston erillislaitos Chydenius-instituutti
JOENSUUN YLIOPISTO Täydennyskoulutuskeskus Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskus	HELSINGIN KAUPPAKORKEAKOULU Aikaiskoulutus-yksikkö hallintovierastossa Pienyrityskeskus Mikkelissä
ÅBO AKADEMI Fortbildningscentralen vid Åbo Akademi Österbottens Högskola	SVENSKA HANDELSHÖGSKOLAN "under förvaltningsambetet" Vaasan yksikkö

Kuvio 3. Avoimien yliopisto-opetuksen organisointi yliopistoissa⁹⁰⁹⁰ Itsearviointin tiedonkeruu, liite 3, kysymys 24.

Koordinaatio

Kaikki yliopistot korostavat avoimen yliopiston *tiivistä yhteistyötä* opetusta tuottavien laitosten kanssa, joilla on vastuu sen tieteellisestä tasosta. Eri yliopistojen menettelyt vaihtelevat siten, että tiedekunnat, osastot ja laitokset voivat osallistua valmisteluun, antaa lausuntoja tai tehdä lopullisen päätöksen toimeenpanosuunnitelmasta tai opetusohjelmasta. Tyypillistä on, että kokonaissuunnitelman laadinta on pitkä prosessi, jonka eri vaiheissa käytyjen neuvottelujen luonne on usein ratkaisevampaa kuin virallinen päätöksenteko.

”Avoimen yliopiston toimintamuotojen monipuolistuessa on jouduttu miettimään myös uusia hallinnollisia käytäntöjä monimuoto-opetuksen yhteydessä. Ainelaitosten kanssa on päädytty ostopalvelumalliin, jossa täydennyskoulutuskeskuksen ja ainelaitosten kesken tehdään sopimus avoimen yliopiston opetuksen tuottamisesta. Sopimuksessa määritellään velvoitteet ja vastuut ja niiden resurssointi. Laitosten opettajien avoimen yliopiston opetukseen kohdistaman työpanoksen resurssointi perustuu opintoviikkosuorituksiin mutta opetuksen monimuotoistamisesta maksetaan erikseen. Sopimus sisältää myös ainelaitoksella tehtävän opintoasianhallinnollisen työn korvaamisen ja yleiskulujen kattamisen.” JoY

Useimmissa yliopistoissa avoimen yliopisto-opetuksen koordinointi on joko erikseen nimetty avoimen yliopisto-opetuksen yksikön tehtäväksi tai omaksutut päätöksentekotavat ovat johtaneet siihen, että todellisuudessa *toimintaa koordinoi tätä tehtävää varten perustettu erillinen yksikkö*. Suurissa yliopistoissa ja siellä, missä toiminta on laajaa tai vakiintunutta, johtoryhmä tai vastaava päätöksentekolin hyväksyy pääsääntöisesti lukuvuosittaisen toimintasuunnitelman. Vastavasti siellä, missä avointa opetusta ei järjestetä kovin laajasti, koordinaatiosta vastaa yleensä avoimen yliopiston toimisto. Kolmessa yliopistossa kokonaissuunnitelman hyväksyy opetus- ja tutkimusneuvosto.

”Kuopion yliopiston aikuiskoulutusstrategiassa on selkeästi linjattu, että avoimen yliopisto-opetuksen järjestää Koulutus ja kehittämiskeskus joko itse tai perusopetukseen integroituna tai sen järjestää yhteistyöoppilaitos. Tällainen selvä avoimen yliopisto-opetuksen hallinnollinen organisointi on käytännön toiminnan ja opetuksen kehittämisen kannalta erittäin hyvä asia.” KuY

Aluenäkökulma

Alueellisen saavutettavuuden tavoite sävyttää myös organisaation perusrakennetta useissa yliopistoissa. Ainakin kuudessa yliopistossa avoimen yliopisto-opetuksen järjestämiseen osallistuu vähintään kaksi toimintayksikköä. Tämä johtaa joissakin yliopistoissa kahden, lähinnä alueellisesti määräytyvän koordinaatiomenettelyn ylläpitoon. Erillisen yksikön hallinnollisesta asemasta riippumatta näissä yliopistoissa joudutaan tasapainottelemaan aikuiskoulutustehtävien (avoin yliopisto-opetus, täydennyskoulutus jne.) mukaisen sekä alueellisen organisoinnin välillä. Esimerkiksi Tampereen yliopistossa avoin yliopisto-opetus on oma vastuualueensa vaikka alueyksiköiden vastuualueilla toteutetaan muut aikuiskoulutustehtävät. Joensuun yliopistossa on puolestaan organisoiduttu aikuiskoulutustehtävien mukaisesti Joensuussa ja koulutuksen sisältöalueittain Savonlinnassa.

”Åbo Akademi har ett öppet universitet med fakultetsrelaterad ämnesfördelning d.v.s. Fortbildningscentralen vid Österbottens högskola administrerar ämnen som hänförs till Vasa fakulteterna medan Fortbildningscentralen vid Åbo Akademi handhar ämnen som hänförs till Åbo fakulteterna. Den fakultetsrelaterade ämnesfördelningen har varit en naturlig ämnesfördelning och har fungerat bra med tanke på närheten till ämnena och institutionerna samt även närvaron i olika regioner. Enheterna ”konkurrerar” dock i realiteten om budgetmedel, samarbetsparter, studerande och vissa likartade ämnen som finns företrädda på båda orterna. Dessa frågor har kunnat lösas tack vare ett gott samarbete mellan planerarna i Vasa och Åbo. De strukturella problemen inkluderande en viss dubbeladministration kvarstår dock.” ÅÅ

Päätöksenteko

Suurin osa avoimen yliopisto-opetuksen *tulossopimuksista* käsitellään täydennyskoulutuskeskusten tulossopimusten yhteydessä. Erillinen tulossopimus on Helsingin kauppakorkeakoululla ja Jyväskylän yliopistolla, jonka määrärahoista osa käsitellään Chydenius-instituutin tulossopimuksessa. Lapin yliopiston avoimen opetuksen rahoituksesta päätetään osana yhteisen opetuksen yksikön tulossopimusta. Kauppakorkeakouluissa ja Tampereen teknillisessä korkeakoulussa rahoituspäätökset tehdään osana hallintoviraston taloudellista kokonaisuutta.

”Tulossopimusneuvotteluissa sovitaan erillismäärärahan suuruudesta. Johtokunta vahvistaa erillismäärärahan käytön. Johtaja päättää talousarviosta, maksuista ja hyväksyy yksikköä koskevat laskut.” LY

Avoimen yliopisto-opetuksen *päätöksenteon* kuvaus ei tuota yliopistoille erityisiä ongelmia. Useat yliopistot ovat analysoineet päätöksentekojärjestelmän yksityiskohtiaan myöten, ja itsearviointiraporttien perusteella eri osapuolten rooleista ja toimivallasta sekä prosessin kulusta saa pohditun kuvan.

”Avoimesta yliopisto-opetuksesta laaditaan vuosittain toimeenpanosuunnitelma, jonka Aikuiskoulutuskeskuksen johtokunta hyväksyy. Tulevan kauden suunnitelma kootaan marras-joulukuussa ja se sisältää kaiken alkavan avoimen yliopisto-opetuksen. Kun toimeenpanosuunnitelman yleiset periaatteet on hyväksytty, avoin yliopisto neuvottelee tiedekuntien ja ainelaitosten kanssa opetuksen toteuttamisen yksityiskohdista. Opetuksessa noudatetaan yliopiston tutkintovaatimuksia, ja ainelaitokset osoittavat ne henkilöt, jotka voivat opettaa avoimessa yliopistossa. Avoimen yliopiston jokainen opetusohjelman (opintovaatimukset ja opettajat) sekä kauden aikana tulevat muutokset hyväksytään tiedekunnissa (avoimen yliopisto-opetuksen vastaavuus).” HY

”Avoimen yliopiston päätöksentekoprosessin ja suunnittelun kytkeminen LTKK:n normaaliin organisaatioon korostaa sitä, että aikuiskoulutus on osa LTKK:n perustehtävää, jolloin ainoa oikea päätöksentekopaikka on siellä, missä yliopiston asioista normaalistikin päätetään. Tämä on ilman muuta vahvuus ja integroi aikuiskoulutuksen ja perusopetuksen paremmin toisiinsa. ... Avoimen yliopiston hoitaminen osana koko yliopiston aikuiskoulutusta keskitetysti koulutus- ja kehittämiskeskuksen kautta on LTKK:n aikuiskoulutustehtävän hoitamisen kannalta järkevä ratkaisu. Toisaalta sillä on ollut yliopistossa aikuiskoulutuksen erillisyyttä korostava vaikutus.” LTKK

Esimerkki erilaisesta organisoitumisesta

Lapin yliopisto: Yhteisen opetuksen yksikkö

Avointa yliopisto-opetusta sääntelee yliopistossa johtosääntö ja aikuiskoulutusstrategia, jotka on vahvistettu yliopiston hallituksessa. Johtosäännön mukaan avoin yliopisto on osa yhteisen opetuksen yksikköä. Yksikköön kuuluvat avoimen yliopiston lisäksi kielikeskus, menetelmätieteiden laitos, opiskelupalvelut, maisterikoulu, tutkijakoulu ja kansainvälisen opetuksen yksikkö. Yhteinen tekijä yksiköille on tuottaa palveluita kaikille tiedekunnille ja yliopiston ulkopuolelle.

Avoimen yliopiston tehtävänä on johtosäännön mukaan koordinoida yliopiston omaa avointa yliopisto-opetusta, tukea tiedekuntaa avoimen yliopisto-opetuksen järjestämisessä keskitetyillä palveluilla, tuoda perusopiskelijoita palvelevia sivuaineita muista yliopistoista, järjestää monitieteisiä opintokokonaisuuksia sekä edistää opetusmenetelmien kehittämistä ja niiden käyttöönottoa sekä avoimessa yliopistossa että perusopetuksessa.

Yliopistomme asiakirjassa Aikuiskoulutusstrategia 2010 selvennetään, että avoimen yliopiston toimeenpanosuunnitelman mukaisen opetuksen suunnittelusta, markkinoinnista, asiakaspalvelusta (ml. opintoneuvonta), rekisteröinnistä ja tilastoinnista vastaa avoimen yliopiston yksikkö. Yksiköllä on lisäksi avoimen yliopisto-opetuksen koordinointi- ja kehittämisvastuu.

3.6 Yhteistyö yliopistossa

Arviointiryhmän näkemys yliopistojen sisäisestä yhteistyöstä avoimessa yliopisto-opetuksessa

Yliopistoissa oppiaineiden ja laitosten, opintoasiainhallinnon ja avoimen yliopiston toimintakäytännöt ja organisaatiokulttuurit ovat monin tavoin erilaisia. Toimivan yhteistyön aikaansaaaminen edellyttää eri osapuolten sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin ja luottamuksellista työskentelyilmapiiriä. Viime vuosina kehityksen yleinen suunta on ollut myönteinen, mutta yhteistyön edellytysten eteen tarvitaan jatkuvaa ponnistelua. Oppiaineiden ja laitosten aloitteellisuuden lisääntyminen avoimen yliopiston tarjonnan laajentamisessa ja erityisesti virtuaalisen opetuksen kehittämisessä ovat merkkejä suotuisasta muutoksesta.

Tutkinto-opiskelijoille ja avoimen yliopiston opiskelijoille järjestetään yhä enemmän yhteistä opetusta eri muodoissa. Resurssien tehokas hyödyntäminen ja yhteistyö opetuksen uudistamisessa ovat kaikille eduksi, mutta ne eivät saa vaarantaa opetuksen avoimuuden eivätkä elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumista.

Avoimessa yliopistossa on tuotettu runsaasti uusia opintokokonaisuuksia ja opetusmateriaaleja, jotka tuovat sisällöllistä rikkautta kaikille opiskelijoille. Uudet opintokokonaisuudet ovat ajanmukaisella tavalla ylittäneet perinteisten tieteenalojen rajoja ja opetusmateriaalit ovat lisänneet mahdollisuuksia ajasta ja paikasta riippumattomaan opiskeluun. Uusia opetussuunnitelmia ja materiaaleja valmistellaan kuitenkin ilman, että yliopistojen yhteistyön ja työnjaon mahdollisuuksia olisi laajasti hyödynnetty. Uusia opetussuunnitelmia tuottaessa erityisen tärkeätä on yliopistollisuuden varmistaminen.

Avoimen yliopiston merkitys tutkinto-opintojen aloituspaikkana on kasvanut. Vaikka tutkintoväylätavoitteita ei ole saavutettu, tutkinto-oikeuden saaneilla opiskelijoilla on nykyisin varsin paljon avoimen yliopiston opintoja. On ilmeistä, että tarkoituksenmukaisella suunnittelulla yliopistot voisivat nykyistä tehokkaammin säästää resursseja ottamalla tämän muutoksen huomioon. Opiskelijarekrytoinnissa avoin yliopisto on suunnitelmallinen osa toimintakokonaisuutta pienessä osassa yliopistoja.

Yliopistoissa opiskelee tutkinnon suoritusoikeuden saaneiden opiskelijoiden lisäksi joukko opiskelijoita erilaisilla statuksilla (mm. erillisopinnot ja täydennysopinnot). Näiden asema suhteessa avoimen yliopiston opiskelijoihin ei ole kaikilta osin selkeä.

Yhteistyöasetelma

Organisoinnin perusteet ja osapuolten roolit ovat eri yliopistoissa jokseenkin samanlaiset. Opettajien ja tutkijoiden yhteisöt vastaavat opetuksesta, avoimen yliopisto-opetuksen yksikkö palveluista ja hallinnosta, käytännön järjestelyistä ja suurelta osin toiminnan kehittämistä. Itsearviointiraporteissa oppiaineiden ja laitosten toiminnallinen osuus nousee esille painokkaammin kuin tiedekuntien hallinnollinen rooli. Myös atk-keskukset ja opetuksen kehittämissyksiköt ovat vakiintuneet verkoston osiksi. Sen sijaan virtuaaliyliopisto nähdään lähinnä tulevaisuuden yhteistyökumppanina.

Erillisyyksistä kurssikirjaston osuus on olennaisen tärkeä. Yliopiston keskushallinnossa opiskelijapalvelut ovat tärkein yhteistyöosapuoli, mutta erityisesti kauppakorkeakoulut, joissa avoin yliopisto-opetus toimii keskushallinnon sisällä, korostavat myös henkilöstö- ja taloushallinnon tärkeyttä. Yliopistot, joissa toiminta on sijoitettu täydennyskoulutuskeskuksiin, korostavat yhteyksiä täydennyskoulutuksen suunnittelijoihin. Muun muassa Kuopion yliopiston erityispiirteenä on yhteistyö tiede- ja opintoradion kanssa.

Opetustarjonnan määräytyminen. Yhteistyökohteet ovat perinteisesti valikoituneet kysynnän mukaan. Esimerkiksi opiskelijat ja aikuisoppilaitokset tekevät aloitteita, tai tieto saadaan markkinaselvityksistä. Tyypillistä on myös, että avoimen yliopisto-opetuksen yksikkö tekee aloitteita.

”Esitykset yhteistyökohteista ovat perinteisesti tulleet avoimesta yliopistosta ja niiden realisoituminen riippuu ainelaitoksen suhtautumisesta asiaan.” JY

Laitokset ja opettajat ovat tehneet aloitteita, mutta niiden osuus ei ole ollut kovin suuri. Oppiaineiden aloitteellisuuteen on hyvin vaihtelevia syitä. Nykyisin tavoitteena on varsin yleisesti niukkojen resurssien mielekäs yhteiskäyttö: opiskelijaryhmät voivat olla pieniä, opettajia vähän, määrärahaa sivutoimisen opetuksen hankkimiseen niukasti jne. Yhteistyöllä voidaan säästää kustannuksia ja laajentaa vaihtoehtoisten kurssien tarjontaa.

”Yhteistyö on erittäin tärkeää niiden laitosten kanssa, joiden oppiaineista (esim. fysiikka) tai arvosanoista (esim. sosiaalipsykologian ja tietojenkäsittelytieteen cl-opetus) vain suhteellisen harvat ovat kiinnostuneita.” KuY

Toisaalta myös suositut oppiaineet voivat tätä kautta laajentaa tarjontaansa (KuY) ja ylläpitää tarjontaa vähän kysytyissä opinnoissa (JoY). Motiivina voi olla myös yleinen kiinnostus vuorovaikutukseen yliopiston ympäristön kanssa esimerkiksi rekrytointipohjan vahvistamiseksi. (ÅÅ). Avoin yliopisto-opetus on myös mahdollistanut uusien, monitieteisten oppiaineiden kehittämisen yliopistoon.

”Esimerkiksi luovan kirjoittamisen opetusta kokeiltiin ensin avoimen yliopiston puolella ennen sen siirtymistä osaksi yliopiston omaa tarjontaa.” TY

Verkko-opinnot. Uusiin oppimisympäristöihin siirtyminen on tiivistänyt edelleen oppiaineiden ja avoimen yliopiston yhteistyötä. Uuden tekniikan hyödyntäminen on osaltaan edistänyt olennaista muutosta yliopistoyhteisön työtavoissa.

Opettajan perinteisen yksilökeskeisen työskentelyn sijasta organisoidutaan tiimeiksi, joihin eri osapuolet tuovat erilaisen asiantuntemuksensa ja tuotos saadaan aikaan projekteissa. Useat yliopistot raportoivat siitä, että viime vuosina tiedeyhteisöjen tekemien yhteistyöaloitteiden määrä on lisääntynyt (esimerkiksi TY, TaY, ÅA):

”Virtualisering av ämnen (ökande intresse från institutionernas sida): Virtualiseringen verkar bidra till att skillnaden mellan vuxenutbildning och ordinarie utbildning minskar – i.o.m. virtualiseringen verkar institutionerna se det som naturligt att kurserna erbjuds såväl inom det öppna universitetet som inom den ordinarie undervisningen.” ÅA

”Virtuaaliyliopiston synty ja verkko-opetuksen kehittäminen ainelaitoksilla ja tiedekunnissa ovat tuoneet mukanaan uusia yhteistyön muotoja. Meneillään olevissa yhteisissä verkkotuotantoprojekteissa yliopiston ainelaitos huolehtii aihealueen sisällöllisestä asiantuntemuksesta ja avoin yliopisto hoitaa projektien koordinoinnin ja www-toteutuksen sekä konsultoi laajasti verkkodidaktisissa ratkaisuissa.” HY

Verkko-opetuksen tuottamisessa erikoisasiantuntemuksen tarve laajenee erillislaitoksiin kuten kirjastoon, tietokonekeskukseen ja opetuksen kehittämisyksiköihin.

”Kirjaston mukanaolo verkko-opintojen suunnittelussa tulee tärkeäksi, jotta ei tarpeettomasti käynnistettäisi kalliita tuotantoprosesseja, jos aineistoa on saatavilla ja kirjasto voi sen hankkia.” TaY

Yhteistyösopimukset. Opintokokonaisuus- tai oppiainekohtaisten yhteishankkeiden rinnalle on useissa yliopistoissa suunniteltu rakenteita ja menettelyjä, joilla voidaan hallita laajoja kokonaisuuksia. Yleistymässä ovat järjestelyt, joissa avoimen yliopiston yksiköt solmivat sopimuksia tiedekuntien tai laitosten, ei pelkästään yksittäisten opettajien kanssa (JoY, OY, TY). Joensuun yliopiston ratkaisuna ovat sopimukset, joissa määritellään yhteistyön peruselementit:

”Monimuoto-opetuksen kehittäminen loi tarpeen sopia entistä yksityiskohtaisemmin tavoitteista, keskinäisistä vastuista ja velvollisuuksista sekä taloudellisista resursseista. Neuvottelujen jälkeen päädyttiin ostopalvelumalliin eikä päätoimisten etäopettajien palkkaamiseen täydennyskoulutuskeskukseen. Perusopetuksen periodittaminen tai opetuksen ajoittaminen joko iltapäivällä alkavaksi työpäivän loppuun tai viikonloppuihin ovat myös käytössä olevia järjestelyjä.” JoY

Osapuolten kesken voidaan sopia esimerkiksi tulostavoitteista, määrärahojen jaosta, virkojen perustamisesta ja opetuksen järjestämisestä. Tulostavoitteista sopimalla voidaan varmistaa resurssien käyttö avoimeen opetukseen. Ainakin joissakin tapauksissa laajoista kokonaisuuksista sopiminen on johtanut tapauskohtaisia menettelyjä suurempiin kustannuksiin. Esimerkiksi virkojen perustaminen on kallista ja tulee kysymykseen vain oppiaineissa, joiden kysynnän jatkuvuus on turvattu:

”Viime vuosina on päästy sopimukseen menettelystä, jossa avoin yliopisto rahoittaa kasvatustieteiden virkoja, joiden alaan kuuluu nimenomaan avoin yliopisto-opetus. Tämä menettely edellyttää luonnollisesti sitä, että k.o. oppiaineeseen kohdistuva kysyntä on jatkuvaa ja vakaata ja että opiskelijat suorittavat kokonaisia opintokokonaisuuksia, ei vain yksittäisiä opintojaksoja.” OY

Yhteistyömuodot opetuksen järjestämisessä

Tutkinto-opiskelijat avoimessa yliopistossa. Yliopistossa tutkintoa suorittaville opiskelijoille tarjotaan useissa yliopistoissa mahdollisuus osallistua avoimen yliopiston järjestämään opetukseen. Mahdollisuutta tarjotaan noin 18:lla % avoimen yliopisto-opetuksen kursseista, ja noin joka kuudes avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijoista on yliopiston tutkinto-opiskelija. 1990-luvun alkuun verrattuna tutkinto-opiskelijoiden osuus on vähän laskenut, kun vuonna 1992 osuus oli viidennes.⁹¹ Tutkinto-opiskelijoista puolestaan yli 8 % osallistuu avoimeen opetukseen. Teknillisissä korkeakouluissa tutkinto-opiskelijoiden osuus avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijoista on suurin (noin 26 %), taideyliopistoissa pienin (noin 4 %). Toisaalta monialaisten yliopistojen tutkinto-opiskelijat käyttävät suhteellisesti eniten hyväkseen avointa opetusta (noin 10 % tutkinto-opiskelijoista). Yliopistojen väliset erot ovat erittäin suuria (1–56 % avoimen yliopiston opiskelijoiden, 0,1–30 % tutkinto-opiskelijoiden määrästä), mikä saattaa osaltaan johtua erilaisista kirjaamiskäytännöistä.

”Sibelius-Akatemian avoimen opinnoilla voi korvata tai ne voi sisällyttää osaksi myös filosofian maisterin tutkintoa, kuten monet musiikkitieteen opiskelijat tekevätkin. Sibelius-Akatemian perusopiskelijat pitävät nykyisin avointa yliopistoa yhtenä toimivana vaihtoehtona täydentää tutkintoaan.” SibA

Taulukko 8. Yliopiston tutkinto-opiskelijat avoimessa yliopistossa vuonna 2000⁹²

Tutkinto-opiskelijoita yhteensä	13023
Tutkinto-opiskelijoiden osuus avoimen yliopiston opiskelijoista	16 %
Avoimessa yliopistossa opiskelevien osuus tutkinto-opiskelijoista	8 %

Joissakin yliopistoissa tutkinto-opiskelijat ilmoittautuvat samassa jonossa kuin avoimen yliopiston opiskelijat (esimerkiksi HKKK); toisissa heillä on rajoittamaton osallistumisoikeus kustannusvastaavuudella (esimerkiksi VY); eräissä yliopistoissa he voivat osallistua jos tilaa on (esimerkiksi JoY). Joissakin tapauksissa osa opetuksesta on tarjolla vain avoimen yliopiston kautta:

”Koska Teatteri- ja tanssipedagogiikan laitoksella on vain maisterikoulutusohjelma, laitoksen kanssa on sovittu, että avoin järjestää aineen perus- ja laajentavat opinnot (15 ov + 20 ov).” TeaK

Avoimen yliopiston opiskelijat perusopetuksessa. Opetuksen avaamisen yksinkertaisin muoto, perusopetuksen avaaminen muille kuin tutkinto-opiskelijoille, on kokonaisuuden kannalta varsin rajallisesti käytetty toimintamalli. Joissakin yliopistoissa tarjontaa on kurssimäärillä mitattuna kohtalaisen paljon (JoY, KuY, LY, TTKK, HKKK), mutta opiskelijamäärät eivät yleensä kasva kovin suuriksi. Vajaa puolet yliopistoista ei avaa tutkinto-opetuksen kursseja muille opiskelijoille lainkaan.

⁹¹ Seppälä A. 1994, 41.

⁹² KOTA-tietokanta ja itsearviointin tiedonkeruu, liite 4, kohta d.

Yhteisessä opetuksessa avoimen yliopiston opiskelijat osallistuvat perusopetuksen luennoille. Opiskelijamäärä voidaan sopia kiintiön mukaiseksi tai rajoittamattomaksi. Opetusta annetaan sekä päivällä että illalla.

”Lähes kaikki arvosanaopetus on tarjolla avoimen yliopiston kautta aikuisopiskelijalle, Rehtorin päätöksellä myös erillisiä arvosanoja suorittavat aikuisopiskelijat ja tutkinnon jälkeisiä opintoja suorittavat ohjattu tiedekunnista avoimeen yliopistoon.” JoY

Yhteisesti suunniteltu opetus. Tarjolla olevan opetuksen avaamisen lisäksi opetusta suunnitellaan ja toteutetaan myös sovitusti yhteisenä. Keskimäärin kahdeksan prosenttia avoimen yliopiston kursseista toteutettiin suunnitellusti yhteistyössä perusopetuksen kanssa. Vain muutamat yliopistot eivät käyttäneet tätä mahdollisuutta lainkaan hyväkseen; tiiveintä yhteistoiminta oli Lappeenrannan teknillisessä korkeakoulussa, jossa koko tarjonta oli sekä tutkinto-opiskelijoille että avoimen yliopiston opiskelijoille tarkoitettu. Myös Lapin yliopistossa enemmistö kursseista (63 %) toteutettiin integroidusti.

Yhteisopetuksena voidaan järjestää koko opintokokonaisuus tai yksittäisiä opintojaksoja. Työn ja kustannusten jaosta sovitaan tapauskohtaisesti. Myös tällaisessa opetuksessa noudatetaan avoimen yliopisto-opetuksen toimintaperiaatteita esimerkiksi opetuksen ajoituksen suhteen. Jyväskylän yliopistossa koordinaatio on pitkälle toteutettu:

”Eräissä oppiaineissa avoimen ja varsinaiset opiskelijat voivat valita kurseja sekä avoimen että laitoksen ohjelmasta, ja tällöin avoimen ja laitoksen opetusohjelmat suunnitellaan niin, että opiskelijalla on mahdollisimman monipuolinen kurssivalikoima ja että vältetään samojen kurssien tarjoaminen päällekkäin.” JY

Tutkinto-opiskelijoiden henkilökohtaiset opetussuunnitelmat, työssä käynti ja kansainväliset opiskelijavaihdot lisäävät tällaisten järjestelyjen tarvetta. Eri yliopistoissa pohditaan sitä mahdollisuutta, että avoin yliopisto toteuttaisi perustutkintojen opetuksesta entistä suuremman osan (esimerkiksi TaY). Asian selvittämistä tukee myös parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän ehdotus siitä, ”että yliopistojen perustutkintokoulutusta kehitettäessä selvitetään tarve erityisesti aikuisille suunnatun osapäiväiseen opiskeluun tarkoitettun koulutuksen tehokkaaseen järjestämiseen”.⁹³

Avoin yliopisto tutkinto-opintojen aloituspaikkana

Edellä luvussa 3.2 on kuvattu opiskelijoiden siirtymistä väylää pitkin tutkinto-opintoihin. Avoimen yliopiston merkitys tutkinto-opintojen edeltäjänä on kuitenkin huomattavasti suurempi kuin pelkät tutkintoväyliä käyttäneiden volyymit ilmaisevat. Yliopistoissa tutkinto-opinnot aloittaneet ovat *suorittaneet paljon avoimia opintoja*, vaikka tutkinnon suoritusoikeus lähes aina hankitaankin pääsykokeen kautta. Niillä on erityinen painoarvo yksittäisissä oppiaineissa ja koulutusohjelmissa, mutta myös suoritusten valtakunnallinen kokonaisvolyyymi on huomattava.

⁹³ Parlamentaarisen ... 2002 s. 37.

Taulukko 9. Vuonna 2000 aloittaneiden tutkinto-opiskelijoiden ilmoittamat aiemmat suoritukset avoimessa yliopistossa⁹⁴

Suoritettuja opintoviikkoja	75568
Tutkinnoiksi muutettuna (/160)	472
Opintoviikkoja/ilmoittanut	24
Opintoviikkoja/kaikki uudet opiskelijat	4
Ilmoittaneita/kaikki uudet opiskelijat	15 %

Aiemmistä avoimen yliopiston opinnoista ilmoittaneiden osuus uusista opiskelijoista ja aiempien suoritusten volyyymi uusista opiskelijoita kohti on suurin yliopistoissa, jotka ovat tehneet tietoisien strategialinnan avoimen yliopiston käytöstä opiskelijarekrytoinnissa (JoY ja LTKK). Myös Tampereen yliopistossa, jossa yliopiston avoimuudella on erityinen kehityshistoriansa, ja Lapin yliopistossa tutkinto-opintonsa aloittavilla on paljon avoimen yliopiston opintoja. Monialaisissa yliopistoissa joka kuudes tutkinto-opinnot aloittanut on ilmoittanut opiskelleensa avoimessa yliopistossa. Helsingin yliopistossa avoimen yliopisto-opetuksen opintoja ilmoittaneet olivat opiskelleet keskimäärin 18 opintoviikkoa, mikä oli yliopistojen välisessä vertailussa pienin määrä. Vaasan ja Kuopion yliopistoissa luku oli noin kaksinkertainen. Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun tilanne on samantyyppinen, mutta yleisesti teknillisissä, kauppa- ja taideyliopistoissa aiempia opintoja kuvaavat tunnusluvut ovat perinteisiä yliopistoja pienemmät.

Itsearviointissa yliopistoilta pyydettiin kuvauksia niistä *oppiaineista*, joissa avoimessa yliopistossa suoritettuja opintoja on eniten. Kasvatustieteen tutkinto-opinnot aloittavilla on tunnetusti runsaasti suorituksia valmiina. Myös psykologian opinnot on usein aloitettu avoimen opetuksen parissa. Raporteissa nousi kuitenkin esiin monia muita vastaavanlaisia oppiaineita, esimerkkeinä ergonomia (KuY), historian koulutusohjelma (TY), johtaminen ja organisaatiot (VY), julkisoikeus (JoY), liikuntalääketiede (KuY), tiedotusoppi (TaY), yleinen teologia (ÅA) ja yleinen valtio-oppi (HY). Tällaisissa oppiaineissa aiempia opintoja on keskimäärin noin puolella tutkinto-opinnot aloittavista. Opintoviikkoja heille on kertynyt tyypillisesti kolmisenkymmentä, mutta ainakin kolmessa tapauksessa keskimääräinen opintoviikkomäärä opiskelijaa kohti on noin viisikymmentä.

Avoim yliopisto-opetus osana opiskelijarekrytointia. Tietoisien strategisen ratkaisun avoimen yliopisto-opetuksen käytöstä opiskelijahankinnassa ovat tehneet ainakin Joensuun yliopisto ja Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu.

”Joensuun yliopiston toiminta- ja taloussuunnitelmassa vv. 2002–2005 todetaan, että yliopisto pitää avoimen väylää yhtenä keskeisistä opiskelijarekrytoinnin välineistä ... Väylää on kehitetty yliopiston opiskelijarekrytointia ajatellen.” JoY

”Avoimen yliopiston kautta voi päästä kaikkiin koulutusohjelmiin ja opiskelijarekrytoinnin tuki on ollut keskeinen avoimen yliopiston tehtävä.” LTKK

⁹⁴ KOTA-tietokanta ja itsearvioinnin tiedonkeruu, liite 4, kohta 1.

Erityistapauksena voidaan mainita Kuopion yliopisto, jossa terveystieteiden maisterin tutkintoon johtaviin ergonomian, kansanterveystieteen ja liikuntalääketieteen pääaineisiin voi hakea ainoastaan avoimen yliopiston opintojen perusteella. Näissä pääaineissa ei järjestetä pääsykokeita.

Suurimmassa osassa yliopistoista *avoimen yliopisto-opetuksen hyödyntäminen opiskelijarekrytinnin osana* ei ole vielä edennyt kovin pitkälle. Useissa monialaisissa yliopistoissa on vähitellen alettu selvittää avautuvia mahdollisuuksia samaan aikaan, kun yksittäiset oppiaineet tai tiedekunnat ovat avaamassa uusia väyliä tutkinto-opintoihin. Avauksia tehdään erityisesti siellä, missä halutaan varmistaa riittävä hakeutuminen tutkinto-opintoihin. Ongelmana voi olla puutteellinen kiinnostus johonkin oppiaineeseen (esimerkiksi luonnontieteellisellä ja humanistisella alalla) tai se, että potentiaalisia opiskelijoita on jo kerätty erilaisilla järjestelyillä (esimerkiksi tietojenkäsittelytiede/tietoteollisuuden muun- tokoulutus).

”Avointa yliopistotoimintaa käytetään tarkoituksellisesti yliopiston opiskelijahankinnan välineenä esimerkiksi lukioyhteistyössä. Erityisesti luonnontieteellisellä koulutus- alalla on viime vuosina panostettu juuri lukiotoimintaan osana avoimen yliopiston toimintaa ... Myös humanistisessa tiedekunnassa on oma haku (ilman koetta) avoimen väylän kriteerit täyttävälle. Tiedekunta yleensä ottaa avoimessa yliopistossa vaadittavat opinnot suorittaneen ... Avoimen väylästä tiedottaminen on ollut vähäistä. Monille opiskelijoille avoin yliopisto näyttäisi toimineen ns. preppauskurssien vaihtoehtona.” OY

Uudet opintokokonaisuudet ja opetusmateriaalit

Uudet opintokokonaisuudet. Avointa opetusta varten on tuotettu runsaasti sel- laista opetusta, jota ei ole aiemmin ollut tarjolla yliopistossa. Aktiivisimpia tällä saralla ovat olleet Turun kauppakorkeakoulu (39 kurssia), Lapin yliopisto (17) ja Åbo Akademi (15). Toimintaa perustellaan sekä aikuisopiskelijoiden ja yhteiskunnan tarpeilla että tutkinto-opiskelijoiden opintomahdollisuuksien moni- puolistamisella. Näissäkin tapauksissa toimivaltaiset tutkintohallintoelimet hy- väksyvät opetussuunnitelmat ja niiden vastaavuuden tutkinto-opetukseen.

”Avoimen yliopiston puolella on myös toteutettu joitakin yhdistelmäopintoja mm. au- diovisuaalisen mediakulttuurin perusopinnot, jonka opetussuunnitelma on laadittu avoimen yliopiston sekä kahden laitoksen opettajien yhteistyössä ja laitokset ja tiede- kunnat ovat sen vahvistaneet.” TaY

Taulukko 10. Uudet opetussuunnitelmat avoimessa yliopistossa vuosina 1996–2000⁹⁵

Opintokokonaisuuksia yhteensä	134
Opintoviikkoja yhteensä	1 270
Opintoviikkoja keskimäärin	9,5

⁹⁵ Itsearviointin tiedonkeruu. Kysymyksenasettelu liite 4 kohta p. Luettelo uusista opintoko- konaisuuksista 1996–2000 nähtävänä avoimen yliopiston www-sivuilla: <http://www.avoinyliopisto.fi/avoimet/tilastot.html>.

Uusia opetussuunnitelmia tuotetaan erilaisissa tilanteissa, mutta normaalisti hyödynnetään yliopiston erikoisosaamista. Toisaalta uusilla opintokokonaisuuksilla *monipuolistetaan sekä avoimen yliopisto-opetuksen että tutkinto-opiskelijoiden opintomahdollisuuksia*. Usein opetuksessa käsitellään yhteiskunnassa uusia tai muuten ajankohtaisia teemoja, esimerkiksi kurssit Luonnonmukainen maatalous (HY), Kolmas sektori (JY), Globaalietiikka (JoY), Gerontologia (KuY), Johdatus mediakasvatukseen (LY), Interkulturell kommunikation (ÅA), Tulevaisuudentutkimuksen perusteet (TuKKK) ja Musiikkivideoiden tutkimus ja analyysi (SibA).

”Yhteistyön hyviä puolia on uusien oppiaineiden tuominen yliopistoon lisäämään oppiainevalikoimaa.” LY

Uudet opetusmateriaalit. Avointa yliopisto-opetusta varten on tuotettu opetusmateriaalia alunperin korvaamaan vieraskielistä kirjallisuutta ja nykyisin erityisesti monimuoto-opetuksen tarpeisiin. Aikuisopiskelijoiden käyttöön on tuotettu eri tyyppisiä aineistoja opintomonisteista videoihin ja opiskeluoppaista verkkoaineistoihin, mikä on luonnollista, kun useat yliopistot ovat määritelleet tehtäväkseen opetusmenetelmien kehittämisen. Suurin osa materiaaleista on laadittu käytettäväksi opintojen yhteydessä, mutta osalla aineistosta on yleisempääkin käyttöä. Yhä useammin aineistot on suunniteltu käytettäväksi sekä tutkinto- että avoimessa opetuksessa.

Taulukko 11. Avoimeen yliopistoon tuotetut opetusmateriaalit vuosina 1996–2000⁹⁶

Kirjoja yhteensä (TY 36, HY 27, ÅA 13)	yli 100
Videokasetteja (JY 65, ÅA 16, TKK 10)	yli 100
Äänikasetteja (HY 96, KuY 34, ÅA 31)	lähes 200
Verkkoaineistoja ja CD-romeja (TY 58, HY 35, KuY 19)	noin 150
Opintomonisteita	yli 600 ⁹⁷
Opiskeluoppaita	noin 400 ⁹⁸
Lisäksi diasarjoja, radio-ohjelmia ym.	

Oppimateriaaleja on tarjolla erityisesti aloilla, joilla toiminta on laajaa, esimerkiksi humanistisella, yhteiskuntatieteellisellä, psykologian ja kasvatusalalla. Toisaalta *sisällöllinen kirjo* on erittäin monipuolinen. Yliopistojen materiaaliuutannon pääaloja ovat muun muassa taulukossa 12 esitetyt (ks. seuraava sivu).

Materiaaliuutanto on keskittynyt paljolti monialaisiin yliopistoihin, joissa toiminnan kokonaisvolyymi on suurin ja joissa monimuoto-opetuksesta on pitkä kokemus. Niiden osuus nimikkeistä on noin 93 %, mikä ylittää jonkin

⁹⁶ Itsearviointin tiedonkeruu, liite 4, kohta q.

⁹⁷ Erilaisten määrittely- ja tulkintavaikkeuksien vuoksi kappalemääriä voidaan pitää suuntaa antavina.

⁹⁸ Ks. ed.

verran niiden opiskelijaosuuden. Teknillisessä korkeakoulussa on laadittu toiminnan laajuuteen nähden runsaasti opintomonisteita, minkä lisäksi siellä on tehty opetusta tukevia videokasetteja.

”Oppiaineissa, joissa yhteistyötä on tehty kauan, yhteistyömuodot ovat jo vakiintuneet osaksi kokonaistoimintaa. Esimerkiksi kulttuurihistorian tutkinto-opetuksen ja avoimen yliopisto-opetuksen yhteiset tavoitteet ovat konkretisoituneet laajana oppimateriaalituotantona, joka on ollut oppiaineelle vaikuttavin kansallista näkyvyyttä ja imagoa luova tekijä.” TY

Taulukko 12. Avoimen yliopiston materiaaliuotannon pääalat yliopistoittain⁹⁹

HY	Yhteiskunta-, kasvatustieteet ja humanistiset tieteet
JY	Kasvatustieteet, (opintojen ohjaaminen, opintoneuvonta ja tutorointi, erityispedagogiikka, korkeakoulutuksen tutkimus), talous- ja yhteiskuntatieteet, psykologia ja informaatioteknologia, matemaattis-luonnontieteellinen ala, kirjoittajakoulutus
OY	Kasvatustiede
JoY	Yleinen teologia, ortodoksinen teologia, globaali etiikka, tietojenkäsittelytiede, kasvatustiede, aikuiskasvatus, erityispedagogiikka, psykologia, työ- ja organisaatiopsykologia, sosiologia, filosofia
KuY	Ergonomia, Eurooppa-opinnot, hoitotiede, liikuntalääketiede, ravitsemustiede, tuotantotalous, ympäristötiede, sosiaalipedagogiikka, terveys sosiologia, ympäristöterveys
TY	Kasvatusala, humanistinen ala, yhteiskuntatieteellinen ala, terveysala, ympäristöala
TaY	Viestintä-, media- ja informaatioalat (digitaalinen sisällöntuotanto) Opintojen ohjaaminen, tutorointi ja oppimaan ohjaamisen tukeminen
ÅÅ	Ekonomi, Europakunskap, konstvetenskap, litteraturvetenskap, miljökonskap, religionsvetenskap, rättsvetenskap, psykologi, barnpedagogik
VY	Markkinointi, johtaminen, julkisjohtaminen, tuotantotalous, aluetiede
TKK	Työpsykologia, yritysstrategia, matematiikka, fysiikka, yritys juridiikka, kielet
HKKK	Kauppätieteellisen alan peruskurssit
TeaK	Teatterin ja tanssin historiaan liittyvät aineet

Muut opiskelijaryhmät ja yhteistyömuodot

Avoimen yliopisto-opetuksen lisäksi yliopistoissa on muita opiskelijaryhmiä, joilla ei ole tutkinnon suoritusoikeutta. *Erillisopiskelijoita* on koko maassa noin 11 % avoimen yliopiston opiskelijoiden kokonaismäärästä, *tutkintoa täydentäviä opiskelijoita* noin 5 %. Opetusministeriön ohjeiden mukaisesti nämä ryhmät eivät ole avoimen yliopiston opiskelijoita eikä heitä ole sellaisina tarkoitettu tilastoida. Opetusta ja opiskelijapalveluja tuottavien yksiköiden kannalta heitä varten tarvitaan kuitenkin samantyyppisiä palveluja kuin avoimen yliopiston opiskelijoille.

Yliopistot ovat tehneet erilaisia ratkaisuja erillisopiskelijoiden ja tutkintoa täydentävien opiskelijoiden opintojen hallinnoinnista. Yleensä palvelut on organisoitu erikseen, mutta joissakin yliopistoissa avoimen yliopiston yksikkö tuot-

⁹⁹ Itsearvioinnin tiedonkeruu, liite 4, kohta q.

taa osan näille opiskelijoille tarkoitetuista palveluista (KuY, LY, ÅA). Joissakin yliopistoissa heidät rinnastetaan avoimen yliopiston opiskelijoihin opintomaksuja määriteltäessä (esimerkiksi HY).

Muuntokoulutus ja maisteriohjelmat sekä täydennyskoulutus. Varsinaisen tutkinto-opetuksen lisäksi avoin yliopisto-opetus on löytänyt yhteistyömahdollisuuksia yliopistoissa viime vuosina yleistyneistä uusista ohjelmatyypeistä. Esimerkkejä uusista avauksista raportoidaan muun muassa tietoteollisuuden muuntokoulutuksessa (OY), luokanopettajien aikuiskoulutuksessa (JY Chydenius-Instituutti) ja BBA-ohjelmissa (HKKK). Toteutusmuotoja ovat esimerkiksi mahdollisuus osallistua opetukseen vastavuoroisesti tai maksamalla osuuden kustannuksista ja ohjaaminen suorittamaan hakijoilta edellytettävät opinnot avoimessa opetuksessa.

”Joskus esim. muunto- tai täydennyskoulutuksessa mukana olevat opiskelijat ovat voineet hyödyntää avoimessa yliopistossa järjestettäviä kursseja. Tällöin opiskelijat on ohjattu suorittamaan tietty osa opinnoistaan avoimessa yliopistossa.” OY

Vastaavasti pitkien täydennyskoulutusohjelmien, esimerkiksi PD-ohjelmien, opiskelijat ovat osallistuneet avoimeen opetukseen erityisesti valinnaisia opintoja suorittaessaan. (esimerkiksi TaY, VY). Näiden opiskelijoiden osuus on kuitenkin valtakunnallisesti pieni (noin 1 % avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijoista). Vastaavasti avointa yliopisto-opetusta järjestävät yksiköt ovat myyneet täydennyskoulutuksena erittäin vähän opintokokonaisuuksia, joilla on vastavuus perusopetukseen. Yksittäisissä yliopistoissa muut yliopiston yksiköt ovat olleet tässä toiminnassa aktiivisia.¹⁰⁰

Muita yhteistyömuotoja. Opetuksen suunnittelun ja tuottamisen lisäksi yliopistojen sisäisenä yhteistyönä kehitetään opetusmenetelmiä ja tehdään tutkimusta avoimen yliopisto-opetuksen kannalta relevanteista aiheista.¹⁰¹ Joissakin yliopistoissa opiskelijoille on järjestetty mahdollisuus tutkintoihin kuuluvan harjoitteluun suorittamiseen avoimessa yliopistossa (esimerkiksi TY).

Taloudelliset kytkennät

Avoin yliopisto-opetus on osa yliopistojen toimintaa, ja sen talouden perusratkaisut tehdään yliopistoissa hyväksytyjen periaatteiden mukaisesti.¹⁰² Rahoituksen perustana ovat opetusministeriön mitoittama avoimen yliopisto-opetuksen määräraha ja opiskelijamaksut. Yliopistot osoittavat näiden lisäksi avoimeen opetukseen jossakin määrin määrärahoja ja muita resursseja. Toisaalta avoimen yliopiston määrärahasta maksetaan yliopistoille tuloutettavia kustannuseriä, ja jotkut yliopistot ovat perineet tulo-rahoituksesta yleiskustannusosuuksia.

¹⁰⁰ Itsearviointin tiedonkeruu, liite 4, kohta i.

¹⁰¹ Tutkimusluettelo nähtävänä avoimen yliopiston www-sivuilla <http://www.avoinyliopisto.fi/avoimet/tilastot.html>.

¹⁰² Näitä on käsitelty luvussa 3.5 Organisointi ja päätöksenteko.

Tyypillisimmin *yliopistot ovat tukeneet avoimen yliopiston taloudellista asemaa* perustamalla virkoja ja osoittamalla toimintaa varten tilat, joista ei peritä täysimääräistä vuokraa. Yliopistojen itsearviointiraporteissa ilmoittamien erien yhteissumma oli vuonna 2000 noin 10 miljoonaa markkaa, mikä on vähän alle 10 % toiminnan kokonaiskustannuksista. Vuonna 2001 yliopistot pienensivät tukeaan yhteensä 10 %:lla noin yhdeksään miljoonaan markkaan. Lisäksi kustannuksia jätetään jonkin verran perimättä (esimerkiksi toimisto- ja postikuluja, vahtimestaripalveluja, työterveyshuollon kuluja).

Vuonna 2000 avoimen yliopiston määrärahasta tuloutettiin yliopiston muille yksiköille yhteensä noin seitsemän miljoonaa markkaa. Tyypillisiä kustannuseriä olivat kirjaston käyttö, opetus ja sen oheiskustannukset. Opetuksesta aiheutuneita kustannuksia korvataan sekä maksamalla suoraan opetuspalkkioita ja palkkoja että erilaisin laskennallisin järjestelyin. Palvelut tuottaville yksiköille tuloutettavien erien määrä on vuosien mittaan kasvanut.

Yliopistojen kokonaistalouden heikennyttyä jotkut yliopistot perivät *yleiskustannuseriä* myös opetusministeriön määrärahasta, mutta tästä on joko luovuttu tai ollaan luopumassa vuonna 2002. Sen sijaan vastaavaa perintää opiskelijamaksuista jotkut yliopistot jatkavat edelleen. Budjettitietojen perusteella arvioituna näiden erien yhteissumma vuonna 2001 oli noin 2,5 miljoonaa markkaa. Asianomaisten yliopistojen kokonaisrahoituksesta ne leikkaavat noin viiden prosentin osuuden.

Sekä avoimeen opetukseen kohdennetuissa resursseissa ja perityissä kustannuserissä että talousseurannan menettelyissä on ollut yliopistojen välillä varsin suuria eroja. Muun muassa jakamattomien menojen kohdentamisessa yksiköille yliopistot ovat edenneet erilaista vauhtia. Itsearvioinneissa kerättyjen tietojen perusteella ei ole syytä lähteä tekemään yliopistokohtaisia arvioita niiden epätarkkuuden vuoksi. Mahdollisten myöhempien yliopistokohtaisten vertailujen tekemisessä on erittäin tärkeitä, että kaikki tulo- ja menoerät voidaan ottaa huomioon.

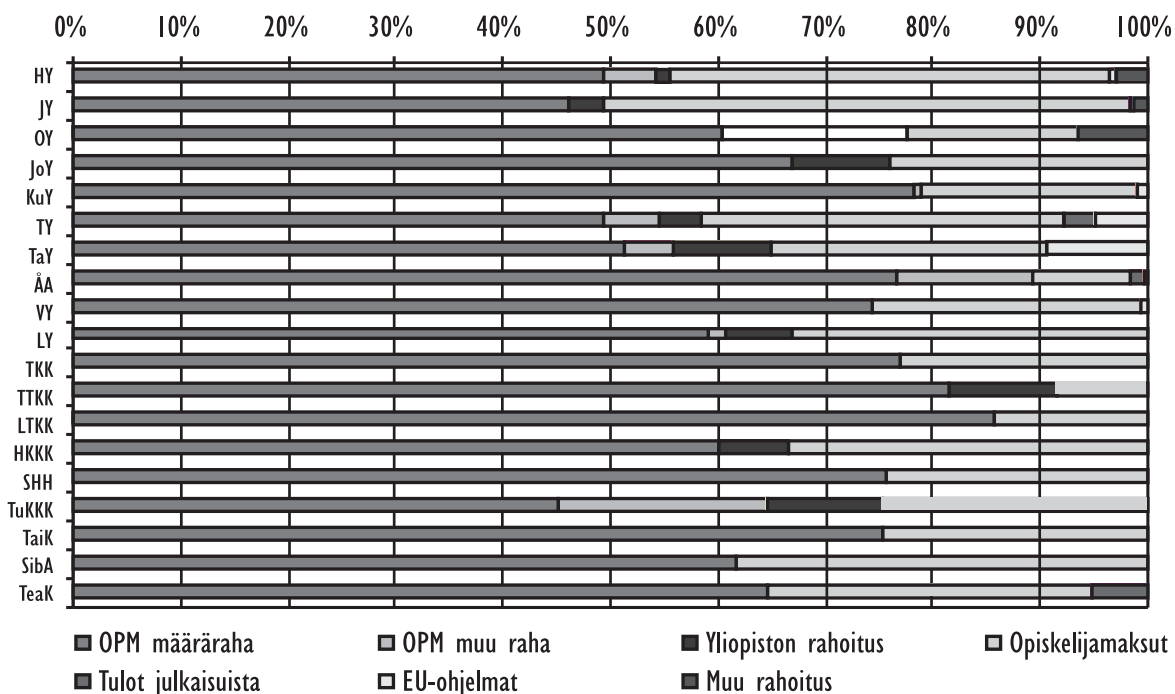
Käytettävän aineiston perusteella on kuitenkin selvää, että *yliopistojen omat rahoituspäätökset vaikuttavat olennaisesti kilpailuedellytyksiin*. Suurimmillaan yliopistojen oma rahoitusosuus on noin kolmannes avoimen yliopiston kokonaisbudjetista samalla kun osa yliopistoista ei ohjaa toimintaan muuta rahoitusta kuin opetusministeriön osoittaman määrärahan. Vastaavasti enimmillään lähes neljännes avoimen yliopiston kokonaisrahoituksesta tuloutuu muille kuin avoimen yliopisto-opetuksen yksiköille, kun toisaalla siirtymää ei ole lainkaan. Lisäksi yleiskustannusten kustannusvaikutus aiheuttaa noin viiden prosentin eron avointen yliopistojen kokonaisbudjetteihin. Avoimesta yliopistosta yliopistolle ja päinvastoin siirtyvät erät eivät kokonaan tasapainota tilannetta korvaamalla toistensa kustannusvaikutuksia. Rahavirtojen kokonaisvaikutuksia tarkasteltaessa voidaan todeta, että osa yliopistoista on rahoittanut avointa opetusta, osa on hyötynyt avoimesta opetuksesta taloudellisesti. Valtakunnallinen kokonaisvaikutus on koko avoimen yliopiston rahoituksen kannalta jokseenkin vähäinen.

Resurssi- ja palkkiokysymykset. Itsearviointiraporteissaan yliopistot esittävät, että tilanteissa, joissa laitosten voimavarat ovat riittämättömät tutkinto-opetuksen hoitamiseen, kaikkia ylimääräisiä tehtäviä pidetään rasitteina. Pahimpana ongelmana koetaan laitoksilla, joissa annettavan opetuksen määrä on muutenkin suuri. Vaikka resursseja löydettäisiin, toiminnasta saatava hyöty voidaan kokea liian vähäiseksi. Muiden opetustehtävien ohella kiinnostus tutkimustyöhön saattaa osoittautua liian suureksi houkutukseksi. Edelleen opetuspalkkioita pidetään joillakin aloilla liian pieninä.

”Laboratorion näkökulmasta yhteistyö Avoimen yliopiston kanssa ei kannata.” TKK

”Avoimen toiminnasta ei ole erityistä (mitattavaa) hyötyä osastoille.” TaiK

”Tuntipalkkiot ovat liian pienet ... Opettaminen Avoimessa yliopistossa ei meriti mitenkään.” TuKKK



Kaavio 8. Avoimen yliopiston rahoitusrakenne yliopistoittain vuonna 2000¹⁰³

Yliopistojen käsitykset sisäisestä yhteistyöstä

Yliopistot raportoivat yhteistyön avoimen yliopisto-opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa sujuvan *pääosin hyvin*, mikä on vaatinut paljon pitkäjännitteistä työtä. Yliopistoissa kaikki eivät kuitenkaan tunne avoimen yliopiston periaatteita kovin hyvin, minkä lisäksi edelleen esiintyy ennakkoluuloja avoimen opetuk-

¹⁰³ Itsearvioinnin tiedonkeruu, liite 4, kohta u.

sen tarpeellisuudesta ja laadusta. Varsin yleisesti kuitenkin arvioidaan, että kehityksen suunta on ollut viime vuosina myönteinen. Tähän ovat vaikuttaneet muun muassa työnjaon ja toimintamallien selkiytyminen sekä avoimen yliopiston pedagogisen kehittämistyön hyödyntäminen. Yliopiston johdon tuella on myös ratkaiseva vaikutus.

Avoimen yliopisto-opetuksen erityisluonteen vuoksi on nähtävissä myös *jännitteitä* yliopiston sisäisessä yhteistyössä. Jotkut tiedekunnat ja laitokset kokevat avoimen yliopisto-opetuksen yksiköiden aseman toiminnan koordinaattoreina olevan ristiriidassa sen kanssa, että viime kädessä ne ovat vastuussa opetuksen yliopistollisesta laadusta. Myös opetuksen ja tutkimuksen yhteyttä korostetaan. Avoimen yliopiston yksiköissä taas ollaan huolissaan laitosten irtiotosta avoimen opetuksen tarjoamisessa. Jonkin verran näkökulmaeroja syntyy myös siitä, että avoimessa yliopistossa tarjotaan aikuisopiskelijoille samoja palveluja, joista opintoasiainhallinto huolehtii tutkinto-opiskelijoiden osalta.

”Laitosten piirissä herättää myös jonkin verran kritiikkiä se, miksi erillinen organisaatio hoitaa niin voimakkaasti avoimen yliopiston toimintaa. On esitetty myös ajatus, että laitokset voisivat yksinkin järjestää toiminnan. Tosiasia kuitenkin lienee, että ilman erityistä organisaatiota avoimen yliopiston tyyppistä toimintaa ei juurikaan olisi. Niissä tapauksissa, joissa laitos on ryhtynyt aktiivisesti toimimaan ohi avoimen yliopiston organisaation, on syntynyt konflikteja. Muun muassa oppiaineiden välinen, paikkakuntien välinen, maksuihin ja hintatasoon liittyvä ym. koordinaatio on kadonnut ja yhteistyötahot ovat olleet hämmentyneitä.” OY

Yhteistyön kehittämisen ytimessä on avoimen yliopiston, tiedekuntien ja laitosten välisten sidosten kaikinpuolinen tiivistäminen. Strategista keskustelua toiminnan periaatteista ja suuntaamisesta tulisi terävöittää, tiedotusta ja tiedonkulkua tehostaa, hallinnoinnissa etsiä sujuvimpia menettelyjä. Yksiköiden välisen pitkäjännitteisten sopimusten rinnalla yhteisten kehittämishankkeiden uskotaan rakentavan luottamusta.

Esimerkki yhteistyöstä yliopistossa

Turun kaupparokkeakoulu: Avoimen yliopiston kolme lukukautta

Kun uusi Avoimen yliopiston järjestelmä aloitti vuonna 1994, päätettiin, että toiminta on ympärivuotista. Kolmen lukukauden malli, jossa on yhteensä kuusi lähiopetusperiodia, erosi selkeästi KTM -tutkinnon lukuvuoden aikataulusta, jossa on kaksi lukukautta ja neljä lähiopetusperiodia.

Niukat resurssit kuten yhtäältä opetushenkilökunta ja toisaalta luokkatilat, erityisesti atk-luokat ja kieliopetuksen studiot, voivat näin mahdollisimman hyvin palvella eri aikoina eri ryhmiä. Näin voidaan tasata luentosalien ja resurssien käyttöä.

Opiskelijalle merkittävää on, että opetusohjelma julkaistaan kolme kertaa vuodessa. Uusille kursseille voi ilmoittautua kuudelle periodille, joissa lähiopetus kestää keskim. 7 kalenteriviikkoa.

Kurssikohtainen opiskelijavalinta lisää joustavuutta sekä opiskelijan että järjestäjän kannalta. Aikataulun suunnittelu ja tehokkuus ovat hyvin hallittavissa, kun toiminta on periodisoitua. Tämä palvelee hyvin dynaamisessa liike-elämässä toimivia aikuisopiskelijoita.

3.7 Toteutusympäristö

Arviointiryhmän näkemys avoimen yliopiston toteutusympäristöstä

Avoimen yliopiston toteutusjärjestelmä on sekä hyödyllisellä että haitallisella tavalla moniulotteinen. Yhtäältä opetusta voidaan tarjota eri elämäntilanteissa oleville monin eri tavoin alueellisesti kattavasti. Toisaalta monimutkaisuus tekee järjestelmän vaikeasti hahmotettavaksi sekä aikuisopiskelijan että toiminnan kehittämisen kannalta.

Yhteistyö kansalais- ja kansanopistojen kanssa koetaan yliopistoissa erityisen arvokkaaksi. Myös kesäyliopistoilla on ollut perinteinen asema avoimen yliopiston järjestelmässä, mutta niiden rooli on muuttunut eikä kesäyliopistojen asema avoimessa yliopistossa ole kaikilta osin selkeä. Muun muassa opetuksen toteuttaminen kesäaikana ja muiden yliopistojen kurssien tuominen omalle paikkakunnalle toimivat hyvin. Kesäyliopistot eivät kuitenkaan ole kokonaan luopuneet koordinaattoriroolistaan, mikä aiheuttaa jännitteitä suhteessa yliopistojen avoimen yliopiston yksiköihin.

Yliopistojen keskinäisiä suhteita on värittänyt selvästi enemmän kilpailu kuin yhteistyö. Kaikkia mahdollisuuksia aikuisopiskelijan kannalta laadukkaan ja monipuolisen opetustarjonnan sekä valtakunnallisesti tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden aikaansaamiseksi ei siten ole hyödynnetty. Rahoitusmallissa yhteistyötä tukevien elementtien osuus on vähäinen.

Kilpailun kiristyminen aikuiskoulutuksessa ja avoimessa yliopisto-opetuksessa näyttää jatkuvan muun muassa avoimen ammattikorkeakouluopetuksen ja kansainvälisen tarjonnan myötä. Opiskelijoista kilpailtaessa on erilainen mielikuviin vetoava markkinointi lisääntynyt asiallisen opintoinformaation kustannuksella eikä ylilyöntejä ole voitu kokonaan välttää. Muun muassa opetuksesta vastaavaa yliopistoa ei ole aina ilmoituksissa mainittu.

Moniulotteinen yhteistyöjärjestelmä

Avoimen yliopisto-opetuksen toteutus perustuu *laaja-alaiseen yhteistyöhön* lukuisten organisaatioiden kanssa. Vuonna 2000 koko maassa myönnettyistä opinto-oikeuksista perustui opetukseen kesäyliopistoissa 12 %, kansalaisopistoissa 9 %, kansanopistoissa 8 % ja muissa oppilaitoksissa 4 %.¹⁰⁴ Muita oppilaitoskumppaneita olivat ainakin ammattikorkeakoulut, aikuiskoulutuskeskukset, ammatti-instituutit ja musiikkiopistot. Yhteistyö opintokeskusten, kirjastojen ja Yleisradion kanssa on jatkunut vuosien ajan. Myös museoiden kanssa on toteutettu yhteishankkeita. Ikäihmisten yliopisto on hakeutunut yhteistyöhön vanhainkotien ja vanhusten palvelutalojen kanssa. Aluekehityksen voimistuminen on suunnannut yliopistojen mielenkiintoa maakuntaliittoihin ja seutukuntiin. Sen sijaan yhteistyö yliopistojen kesken on ollut jokseenkin sattumanvaraista joitakin kehittämishankkeita lukuun ottamatta.

¹⁰⁴ KOTA-tietokanta.

Lähes kaikki yliopistot järjestävät vähintään puolet opetuksesta itse; keskimäärin 67 % opiskelijoista opiskelee *yliopistojen itse järjestämässä opetuksessa*. Teknilliset korkeakoulut järjestävät lähes kaiken opetuksen itse. Kauppakorkeakouluista ainoastaan Svenska Handelshögskolan toteuttaa jonkin verran opetusta yhteistyössä kansanopistojen kanssa. Monialaisista yliopistoista suurin oman opetuksen osuus oli vuonna 2000 Tampereen yliopistossa (83 %) ja pienin Joensuun yliopistossa (45 %). Erityisesti 1990-luvulla yliopistojen itse järjestämän opetuksen osuus on lisääntynyt. Se ei välttämättä tarkoita alueellisen saatavuuden heikentymistä, koska näihin lukuihin on tilastoitu yliopistojen sivutoimipaikoissa ja tietoverkkojen kautta järjestetty opetus.

Yliopistot ovat tehneet *erilaisia strategisia ratkaisuja* avoimen yliopisto-opetuksensa yhteistyöjärjestelyistä. Erityisesti kansalaisopistojen varaan ovat verkostonsa rakentaneet muun muassa Turun (23 %) ja Helsingin (16 %) yliopistot sekä Taideteollinen korkeakoulu (16 %). Yhteistyö kansanopistojen kanssa on Jyväskylän yliopiston (21 %) erityispiirteenä; ne ovat näkyvästi esillä myös Turun yliopiston (17 %) ja Svenska Handelshögskolanin (14 %) toiminnassa. Jotkut yliopistot kertovat aikuisoppilaitosten merkityksen vähentyneen viime vuosina.

”Tämä johtuu toisaalta yliopistojen avoimen yliopiston ohjeistetuista toimintamalleista ja rahoitusjärjestelyistä. Toisaalta tähän vaikuttaa myös kuntatalouden heikkeneminen. Näistä syistä johtuen on jouduttu rakentamaan alueellista toimintamallia uudelta pohjalta. Tällöin keskeisinä yhteistyöosapuolina ovat kesäyliopistojen sivutoimipisteet ja eräät sopivat alueelliset toimijat, lähinnä alueelliset koulutusinstituutit ja osittain seutukuntien erilaiset elimet.” OY

Kesäyliopistoyhteistyön rooli on selvästi suurin Joensuun yliopistossa (38 %). Muiden yhteistyökumppanien osuus on suurin Åbo Akademiassa (18 %), jonka verkostoon kuuluvat esimerkiksi ruotsinkieliset ammattikorkeakoulut sekä Sibelius-akatemiassa (13 %), jonka kumppaneita ovat muun muassa musiikkiopistot.

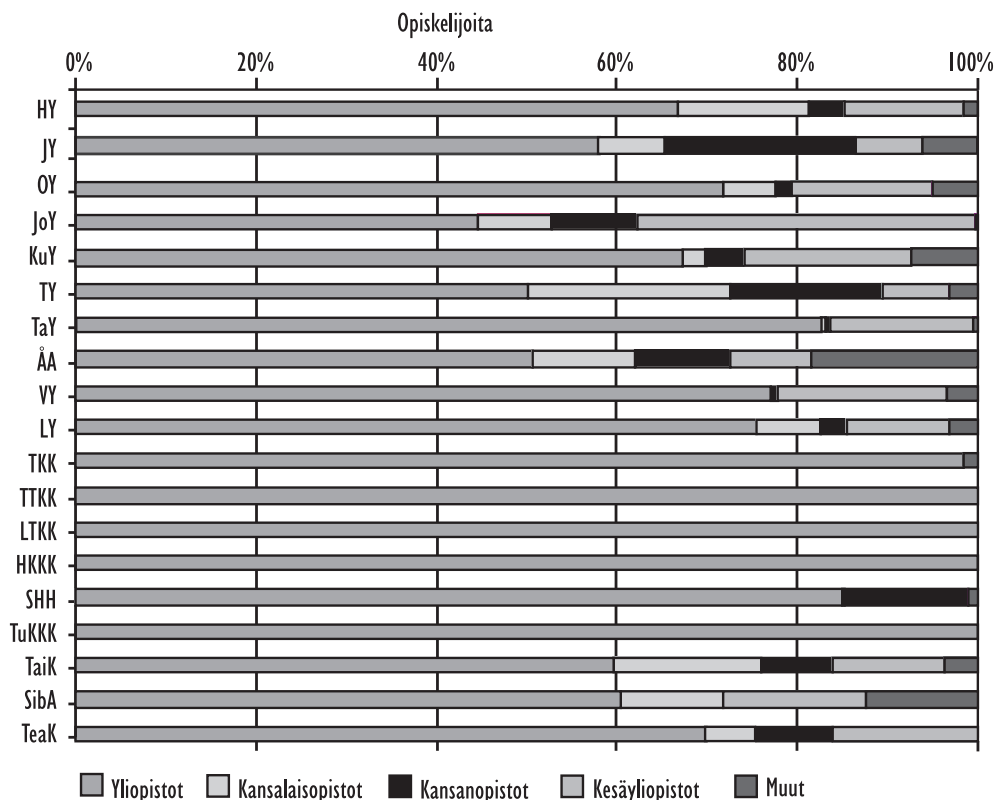
Tekniikan alalla yliopistojen ulkoisia yhteistyökumppaneita on käytetty varsin vähän. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu on lähinnä rahoituspohjan laajentamiseksi aloittanut yhteistyön alueensa kesäyliopiston kanssa. Samalla selvitetään, tuoko uusi järjestäjätaho uusia opiskelijaryhmiä mukanaan. Jatkossa yhteistyötä laajennetaan saavutettavuuden parantamiseksi muille paikkakunnille, jos kokemukset osoittautuvat hyväksi. Kauppätieteellisellä alalla yhteistyömallia on hyödynnetty myös varsin vähän, lähinnä Svenska Handelshögskolan on toteuttanut jossakin määrin yhteistyökursseja. Helsingin kauppakorkeakoulu selittää menettelyä sillä, että

”alan koulutuksen kysyntä on niin suurta, että niukoista opetusresursseista saadaan suurin hyöty pääkaupunkiseudulla, missä opetusta voidaan järjestää suurille ryhmille.” HKKK

Osa taideyliopistojen opetuksesta on organisoitu yhteistyöoppilaitosten kautta. Taideteollinen korkeakoulu ja Sibelius-Akatemia ovat laajentaneet yhteistyötä eri puolille maata, kun taas Teatterikorkeakoulun yhteistyö painottuu pääkaupunkiseudulle.

Tutkinto-opiskelijoiden rekrytointimahdollisuuksien vuoksi yliopistot ovat suunnanneet mielenkiintoaan lisääntyvästi *lukioihin*. Yliopistojen vastausten perusteella lukioissa erikseen järjestetyn opetuksen määrä on kuitenkin erittäin pieni, vain runsas sata opiskelijaa eli puolentoista promillen osuus kaikista opiskelijoista. Osaselityksenä lienee toiminnan organisoituminen ainelaitoksiin.

Yhteistyöverkosto on vuosien mittaan kehittynyt varsin *monimutkaiseksi*, mikä vaikeuttaa selkeän kokonaiskuvan muodostamista. Opintoihin hakeutuneissa olevien kannalta mahdollisuus saada opetusta erilaisten koulutusyksiköiden kautta yhtäältä parantaa erilaisissa elämäntilanteissa ja elinympäristöissä olevien ihmisten todellisia opintoedellytyksiä, toisaalta vaikeuttaa tiedon hankkimista tarjolla olevista opintomahdollisuuksista. Koulutuksesta tiedottaminen on viime vuosina saanut yhä värikkäämpiä muotoja.



Kaavio 9. Avoin yliopisto yliopistoittain ja yhteistyötahoittain vuonna 2000¹⁰⁵

Kansalais- ja kansanopistot

Yhteistyö kansalais- ja kansanopistojen kanssa on suomalaiselle avoimelle yliopisto-opetukselle leimallinen piirre erityisesti monialaisissa yliopistoissa. Valtaosa opetuksesta on perusopintoja, mutta myös aineopintoja on tarjolla. *Työnja-*

¹⁰⁵ KOTA-tietokanta.

on muodot vaihtelevat yliopistoittain sekä lähi- ja monimuoto-opetuksena toteuttavassa koulutuksessa. Muun muassa opettajien hankinnan järjestelyt vaihtelevat yliopistoittain, vaikka lopullinen vastuu onkin yliopistoilla. Myös kustannusvastuun jakamisessa on yliopistokohtaisia erityispiirteitä, esimerkiksi Lapin yliopistossa yhteistyöopintomaksu voi olla puolet normaalista maksusta, jos suunnittelutyötä tehdään opistossa.

Yleensä *yliopisto* (lähinnä avoimen yliopisto-opetuksen yksikkö) vastaa avoimen yliopisto-opetuksen vuotuisen toimeenpanosuunnitelman valmistelusta, opetuksen suunnittelusta ja opetussuunnitelman hyväksymisestä. Sen tehtäviin kuuluu myös ylläpitää opiskelija- ja opintosuoritusrekisteriä ja antaa todistukset. Yliopisto myös vastaa koko toiminnan laadusta ja osaamisen kehittämisestä sekä toiminnan ohjeistuksesta ja sopimusjärjestelmästä. Sillä on kokonaisvastuu tiedottamisesta. Monimuoto-opetuksen erityistehtäviä ovat opetusmateriaalien tuottaminen ja jakelu, uusien oppimisympäristöjen rakentaminen ja ylläpito sekä tuutorien kouluttaminen.

Opistot selvittävät koulutuksen kysyntää alueellaan, tiedottavat kurssitarjonnasta ja markkinoivat opintoja. Ne myös huolehtivat käytännön järjestelyistä (muun muassa aikataulut, opetustilat ja -välineet). Opistot vastaanottavat ilmoittautumiset ja suorittavat osan rekisteröinnistä. Myös palkkioiden maksaminen kuuluu niiden tehtäviin. Opistot voivat halutessaan tehdä ehdotuksia tuutoreiksi. Monimuoto-opetuksessa ne välittävät opetusmateriaalit ja järjestävät opintoryhmien kokoontumisia. Yhteistyön muodot ovat vuosien mittaan kehittyneet, mutta aikuisoppilaitokset ovat avoimen yliopiston opiskelijoille edelleen erittäin tärkeitä.

”käytäntö, että yliopiston opettaja matkustaa opettamaan yhteistyöopistoon, on etäopetuksen laajentuessa väistynyt. Kesäyliopistojen osalta se on edelleenkin käytäntö.”
TaY

”... paikallisen oppilaitoksen toimintakäytänteet ovat ehkä opiskelijan kannalta merkityksellisempiä toteutuvassa opetuksessa kuin avoimen yliopiston toiminta”. JY

Kaikissa yliopistoissa, joissa opistoyhteistyö on vakiintunutta, opistojen kanssa tehdään *yhteistoimintasopimus*. Joissakin yliopistoissa tehdään pysyväisluonteinen sopimus, jota täydennetään vuosittain (esimerkiksi LY ja ÅA).

Avoimet yliopistot arvostavat korkealle *aikuisoppilaitosten verkoston kanssa aikaansaadut tulokset*. Opistomalli tuottaa tasa-arvotavoitteen ja elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisia palveluja avoimesti ja alueellisesti saavutettavalla tavalla. Opistojen kriittiset arviot kohdistuvat ensisijaisesti yliopistojen tähänastisiin saavutuksiin valtakunnallisesti yhtenäisen palvelujen minimitason aikaansaamiseksi. Niiden mielestä osapuolten tulisi yhdessä tuottaa menettelyjä, jotka yhdenmukaistavat yliopistojen palveluja siellä, missä se on tarkoituksenmukaista (esimerkiksi sopimusmallit). Toisaalta opistojen olisi sitouduttava yliopistojen johdolla määriteltäviin toimintaperiaatteisiin esimerkiksi markkinoinnissa ja hinnoittelussa. Katkelma Joensuun yliopiston raportista:

”Opistoyhteistyö on vuosien mittaan vakiintunut ja nykyinen sopimuskäytäntö on toimiva. Avoimen yliopiston henkilökunnan kokemusten mukaan yliopistojen erilaiset

hallinnolliset käytänteet sekä yliopistojen ja kesäyliopistojen toiminnan erilainen ryhti aiheuttavat eniten ongelmia yhteistyöopistoissa. Yhteistyöopistoissa uudet lähiopettajat kaipaavat pedagogista valmennusta ja konsultointia opetuksen substanssista yliopiston opettajien kanssa.” JoY

Kesäyliopistot

Kesäyliopistojen rooli avoimen yliopisto-opetuksen järjestelmässä on historiallisen kehityksen pohjalta *erityislaatuinen*. Kysymys koskee lähinnä yhteistyötä monialaisten yliopistojen kanssa; teknillisissä ja kauppar korkeakouluissa sekä taideyliopistoissa niiden rooli on kohtuullisen yksiselitteinen. Varsinkin yliopistojen sijaintipaikkakunnilla toimivien kesäyliopistojen kanssa on sovittu erityisjärjestelyistä, useimmissa monialaisissa yliopistoissa on laadittu kirjallinen periaate-/puitesopimus. Ainakin Kuopion yliopisto tekee lisäksi vuosittaisen sopimuksen yhteistyöstä:

”Yhteistyöstä avoin yliopisto ja kesäyliopisto tekevät lukuvuosittain erillisen sopimuksen, jossa sovitaan kustannusten jakamisesta, opiskelijoilta perittävistä maksuista ja käytännön järjestelyistä. Tällainen yhteistyö, vaikka se onkin melko vähäistä, tuo kustannussäästöjä molemmille osapuolille.” KuY

Kesäyliopistojen rooliksi on useilla paikkakunnilla vakiintunut *muiden kuin paikkakunnalla toimivan yliopiston opetuksen välittäminen*, kun taas avoimen yliopiston yksikkö huolehtii oman yliopiston avoimesta opetuksesta (esimerkiksi JY, JoY, KuY, TY). Joensuun yliopiston itsearviointiraportin mukaan:

”Pohjois-Karjalan kesäyliopiston ja Savonlinnan kesäyliopiston kanssa sovittiin, että ne vastaavat muiden yliopistojen arvosanaopetuksen tuomisesta korkeakoulupaikkakunnalle. Kun yliopistojen täydennyskoulutuskeskukset ovat ottaneet avoimessa yliopistossa ”opetuksen kehittäjän roolin” on kesäyliopistolle katsottu sopivan hyvin ”opetuksen välittäjän rooli”. JoY

Joillakin paikkakunnilla kesäyliopisto huolehtii *kesän aikana* toteutettavasta opetuksesta (esimerkiksi OY, TaY, VY). Esimerkiksi

”Oulussa toimivan Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopiston toimipisteen rooli on merkittävästi poikkeava muitten yhteistyöosapuolten roolista. Täällä kesäyliopisto toteuttaa puolivirallisesti myös (Oulun) yliopiston kolmatta lukukautta. Tämä on osittain päällekkäinen, osittain rinnakkainen rooli verrattuna varsinaisen avoimen yliopisto-opetuksen toteuttamiseen.” OY

Yliopistopaikkakuntien ulkopuolella kesäyliopistot ovat hakeutuneet *alueelliseen rooliin* muun muassa yhteistyössä Oulun ja Tampereen yliopistojen kanssa.

”Seinäjoella tämä rooli on ollut erittäin selkeä jo pitkään. Korkeakouluyhdistys ja kesäyliopisto ovat keskeiset vaikuttajat yliopistokoulutusta hankittaessa Seinäjoelle. Uusimpana hankkeena on EPANET -projekti, jossa luodaan Etelä-Pohjanmaan verkostokatemian konseptia ja tutkijaprofessoreiden verkostoa. Yhteistoiminta on kasvanut avoimen yliopiston toimintaa laajemmaksi. Täydennyskoulutuskeskus on korkeakouluyhdistyksen jäsen. Parhailtaan selvitetään, miten EPANETin opetusvoimavarjo voidaan hyödyntää avoimessa yliopistossa.” TaY

Useat yliopistot mainitsevat ongelmallisena sen, että toisin kuin muut yhteistyöosapuolet, kesäyliopistot *neuvottelevat suoraan* oppiaineiden edustajien kanssa avoimen opetuksen järjestelyistä (HY, OY, TaY, TY). Esimerkiksi Helsingin yliopistossa

”... pääosalla kesäyliopistoista on sopimus Helsingin yliopiston kanssa ja ne toimivat avoimeen yliopistoon nähden varsin itsenäisesti suorassa yhteistyössä yliopiston ainelaitosten kanssa. Tästä syntyy käytännössä kilpailutilanne yliopiston oman toimipisteen ja kesäyliopiston välille.” HY

Muu yhteistyö

Yliopistojen keskinäinen yhteistyö. Opetuksen suunnittelussa ja tuottamisessa yliopistot tekevät verrattain vähän yhteistyötä. Yleisradion opetusohjelmien kanssa tuotetut opintokokonaisuudet ovat esimerkkejä usean yliopiston yhteistyöstä. Viime aikoina yliopistojen yhteistyön muodoksi kehittynyt ”avoimen yliopiston foorumi” järjestää tapaamisia, joissa avoimen yliopisto-opetuksen vastuuhenkilöt käsittelevät erityisesti valtakunnallisia kehittämishaasteita (esimerkiksi arviointihanketta).

Alueellinen luonne ja alueyksiköt. Alueellinen näkökulma on olennainen toimintaa ohjaava tekijä useissa yliopistoissa, esimerkiksi Oulun yliopisto luonnehtii, että ”avoin yliopisto-opetus on maakunnassa perustunut alueelliseen yhteistyöhön ja verkostoitumiseen”. Tampereen yliopisto on usean vuoden ajan kehittänyt ”radanvarsiyliopistoa”. Raporttien mukaan kuudella yliopistolla on avoimen opetuksen järjestämistä varten yhteensä neljätoista yliopistopaikkakunnan ulkopuolista alueyksikköä. Esimerkiksi Helsingin yliopiston avoimella yliopistolla on yhdeksän toimipistettä eri paikkakunnilla. Näistä seitsemällä (Helsinki, Imatra, Kotka, Kouvola, Lahti, Mikkeli, Seinäjoki) toimii myös kesäyliopisto. Lapin yliopisto kuvaa osallistumistaan aluekehitykseen.¹⁰⁶

”Lapin yliopisto teki kesäkuussa 2001 maakuntakierroksen Lapin kaikissa kuudessa seutukunnassa. Korkea-asteisen koulutuksen tarve kaikilla seutukunnilla on ilmeinen. Yliopistotasoisia opintoja toivotaan alueille parantamaan alhaista koulutustasoa ja motivoimaan alueiden asukkaita kehittämään omia seutukuntiaan. Yliopisto-opintojen etä- ja verkko-opetusmahdollisuudet kiinnostavat alueita erityisesti. Kilpailu eri aikuiskoulutusorganisaatioiden kesken on käännettävä yhteistyöksi, jossa kaikki koulutuksen tarjoavat palvelevat koko maakuntaa ja pyrkivät löytämään oman haasteellisen tehtävän koulutuskentässä.”LY

Korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmä esittää muistiossaan, että ”korkeakoulut kehittävät maakuntien/maakuntaryhmien sisällä yhteistyötään aikuiskoulutuksen koulutustarjonnan kehittämiseksi ja päällekkäisyyksien poistamiseksi.”¹⁰⁷ Yhtenä alueellisen toiminnan kehittämismallina on joissakin yliopistoissa koottu tietyn maantieteellisen alueen opistoja pitkäjännitteiseen yhteistyöhön yliopiston kanssa (esimerkiksi TaY:n ”opistorinki” ja TY:n ”alueopis-

¹⁰⁶ Lapin yliopisto on julkistanut uuden aluehankkeen tammikuussa 2002.

¹⁰⁷ Korkeakoulujen alueellisen ... 2001 s. 77.

tot”). Tavoitteena on muun muassa antaa opiskelijoille mahdollisuus suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen opiskeluun sekä tuoda heidän kehittämispanoksensa toiminnan suunnitteluun. Tällä tavoin on voitu ratkoa muun muassa liian pienistä opiskelijaryhmistä aiheutuneita ongelmia. Vaasan yliopisto on rakentanut EU-ohjelmien tuella Pohjanmaalle pohjoismaista oppimiskeskusverkostoa sekä seutukuntakohtaista avoimen yliopiston väylämallia. Toisaalta Jyväskylän yliopisto on perustanut arvioinnin kuluessa uuden toimipaikan Helsinkiin.

Yleisradio on ollut mukana avoimen yliopiston toiminnassa alusta alkaen. Sen lakisääteinen perustehtävä on ”tuoda täyden palvelun yleisradio-ohjelmisto jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin” ja yhtenä erityisenä tehtävänä ”edistää ohjelmiston sivistävää luonnetta ja tukea kansalaisten opiskelua”.¹⁰⁸ Yleisradion rooli julkisen palvelun tuottajana niveltyy hyvin avoimen yliopiston tavoitteisiin, ja sen erityinen merkitys on siinä, että se kattaa ohjelmillaan koko maan. Sisällöntuotannossa ja viestintäteknologiassa uusia yhteistyöasetelmia, toimijoita ja teknisiä ratkaisuja syntyy kuitenkin nopeasti.

Tiedottamisen ja rekrytoinnin lisäksi Ylen avoimessa yliopistossa on tarjolla varsinaisia opetusohjelmia sekä opintoja ohjaavia ja tukevia elementtejä, uusimpana verkkopalvelu Opinportti. Yliopistollisessa opiskelussa opetusohjelmat ovat käyttökelpoisia osana monimuoto-opetuksen kokonaisuutta. Tekijänoikeudet ovat kuitenkin edelleen iso ongelma: ohjelmia on erittäin vaikea saada yksittäisten opiskelijoiden käyttöön.

Kilpailijat ja kilpailutilanne

Yliopistot kokevat avoimen yliopisto-opetuksen *tärkeimmäksi kilpailijaksi täysin yksiselitteisesti muiden yliopistojen avoimen opetuksen*. Lähes kaikki yliopistot vastaavat itsearviointiraporteissaan yhdenmukaisesti.

”Keskeisimmät kilpailijat avoimessa yliopistotoiminnassa ovat muiden yliopistojen vastaavat yksiköt. Tämä johtuu rahoitustavasta ja tuloksellisuuslaskennan kriteereistä. Jokainen yliopisto pyrkii rahoituksen ja tuloksellisuuden turvaamiseksi lisäämään vain omaa opetusta ja suorastaan vähentämään muiden antamaa opetusta omalla alueellaan.” OY

Åbo Akademiassa vastaava tilanne toteutuu Ahvenanmaalla, jonne opetusta hankitaan Ruotsin yliopistoista. Ammattikorkeakoulujen tarjonta mainitaan vastauksissa usein, mutta suurimmassa osassa lähinnä tulevaisuuden uhkatekijänä; tosin jotkut yliopistot olivat jo ehtineet kokea kilpailua (muun muassa JoY, VY, LY, SibA ja TeaK). Lähinnä tulevaisuuden mahdollisina kilpailijoina koetaan myös virtuaaliyliopisto ja ulkomaiset yliopistot. Useissa vastauksissa kuvataan tilannetta kilpailuna ihmisten vapaa-ajasta.

”Vapaa-ajan käytön eri muodot kilpailevat modernin ihmisen koulutukseen käyttämästä ajasta ja rahasta.” TuKKK

¹⁰⁸ Laki Yleisradio Oy:stä (1380/1993), 7 §.

Muita yksittäisiä kilpailijoita nimettiin vaihtelevasti. Mielenkiintoista on muun muassa, että avointen yliopistojen oma tarjonta eri toimintamuotoineen (monimuoto- ja verkko-opetus) nimettiin kilpailijaksi yhtä usein kuin aikuisoppilaitokset. Myös yliopiston laitosten suora tarjonta ja yliopiston täydennyskoulutus nimettiin kilpailijoiksi, mutta lopulta varsin harvoissa vastauksissa.

Monimuoto-opetuksessa kilpailu konkretisoituu, kun aikuisoppilaitokset ratkaisevat mistä yliopistosta seuraavan lukuvuoden opetus hankitaan. Näin käy erityisesti silloin, kun sama oppiaine on tarjolla useasta yliopistosta. Ratkaisun perusteina ovat sekä opetuksen sisällöt, opetusmuodot ja -materiaalit, jatko-opintomahdollisuudet, hinnan ja laadun suhde, aikaisemmat kokemukset palvelujen toimivuudesta että pyrkimys pitkäjänteiseen yhteistyöhön. Myös alueellisilla näkökohdilla on vaikutusta. Helsingin yliopisto analysoi raportissaan kilpailuasetelmaa:

”Avointen yliopistojen tuote on valtakunnallisesti samanlainen: oppiaineiden opintojaksot ja -kokonaisuudet. Kilpailuvaltina on avoimen yliopiston mahdollisuus suunnitella, muokata ja tuottaa oppiaines sellaisella tavalla tai sellaiseen muotoon, että se antaa tuotteelle lisäarvoa (mm. materiaalit) ja palvelee opiskelijan oppimista sekä luoda asiakkaalle (erityisesti opistoille ja tuutoreille) palvelukonsepti, joka helpottaa asiakkaan työtä.” HY

Kilpailutilanteessa yliopistot analysoivat strategisia voimavarojaan, joihin luetaan sekä yliopistollisuus että opiskelijakeskeisyys:

”Kilpailuetuja ovat akateemisuus ja Joensuun yliopiston vaikutus asiantuntijaorganisaationa ja rahoittajana. Lisäksi kilpailuetuja ovat yhteistyöhalukkuus, kehittämishalu, maakunnallisuus, ajasta ja paikasta riippumattomuus, verkkokurssit, monimuotoistaminen ja avoin väylä.” JoY

Yliopistot osaavat myös tehdä strategisia päätöksiä kilpailuedellytysten parantamiseksi:

”I Rektorsbeslut (1997) har undervisningen i samarbete med yrkeshögskolorna inom det öppna universitetet huvudsakligen begränsats till kurser på grundstudienivå (approbatur).” ÅA

Kilpailu koetaan voimakkaampana monialaisissa yliopistoissa kuin teknillisissä ja kauppakorkeakouluissa tai taideyliopistoissa.

”Koulutuksen tarjoajien välinen kilpailu opiskelijoista ei ole keskeinen tekijä toiminnassamme... Pääkaupunkiseudulla opiskelijoita on niin paljon, että hyvin monien kurssien kysyntä ylittää huomattavasti tarjonnan ... Keskeinen niukka resurssi toiminnassamme on opetushenkilökunta, jonka työpanoksesta kilpailemme lukuisten muiden potentiaalisten työnantajien kanssa.” HKKK

Kilpailuasetelman konkretisoituminen yliopistojen keskinäiseksi kilvoitteluksi opiskelijoiden ja yhteistyöoppilaitosten kysynnästä kuvastaa omalla tavallaan opetuksen yliopistollisuutta. Tilanteen kääntöpuoli on siinä, että muiden yliopistojen kokeminen selkeästi kilpailijoiksi antaa melko heikot edellytykset yliopistojen yhteistyölle. Toisaalta nykyajalle tyypillisesti myös avoimen yliopisto-opetuksen verkostossa samat osapuolet koetaan *sekä yhteistyökumppaneiksi että kilpailijoiksi*.

Mielenkiintoista on, että vielä 1990-luvun alussa täydennyskoulutuskeskusten johtajat pitivät kilpailua avoimessa korkeakouluopetuksessa melko vähäisenä, vähäisempänä kuin millään muulla keskusten tehtävääalueella.¹⁰⁹ Yliopistojen yleinen arvio 2000-luvun alussa on, että nykyisin *kilpailulla on liian hallitseva asema* ja että yhteistyö tuottaisi paremman tuloksen sekä yliopistojen, avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijoiden että yhteistyökumppanien kannalta. Erityisteemana kiinnitettiin huomiota avoimen yliopisto-opetuksen ja kirjastolaitoksen yhteistyön tiivistämiseen. Hyviä kokemuksia valtakunnallisesta yhteistyöstä on saatu muun muassa SUVI-palvelun suunnittelussa ja toteutuksessa sekä ”avoimen yliopiston foorumin” toiminnassa.

Opetusministeriön rooli

Yliopistoissa arvostetaan toimia, joilla opetusministeriö on *vakiinnuttanut* avoimen yliopisto-opetuksen asemaa ja parantanut sen arvostusta suomalaisessa yhteiskunnassa. Erityisesti avoimen opetuksen sisällyttäminen uudistettuun rahoitusmalliin asettaa toiminnan samaan järjestelmään muun opetuksen kanssa. Rahoituksen kokonaismäärä on vuosien mittaan oleellisesti kasvanut, ja korvausmerkintä on varmistanut sen kohdentumisen avoimeen yliopisto-opetukseen.

Opetusministeriön ansioina pidetään perusrahoituksen jatkuvuuden turvaamista ja rahoituksen kasvua. Lisäksi ministeriö on suunnannut avoimen yliopisto-opetuksen *kehittämistyötä* tärkeisiin osa-alueisiin käynnistämällä ja rahoittamalla valtakunnallisia kehittämishankkeita, joista näkyvin on ollut SUVI-palvelun aikaansaaminen. Myös aikuiskoulutuksen laatuylipistojen palkitseminen on saanut myönteisen vastaanoton.

Yliopistot esittävät opetusministeriön ohjaustavoista myös *kritiikkiä*, joka ei eroa tulosohjauksen yleisestä arvostelusta. Erityisesti kritisoidaan ohjauksen painottumista määrällisiin tekijöihin. Yliopistot kokevat, että niitä ohjataan toteuttamaan massaluentoja, taloudellisesti edullista lähiopetusta ja riskittömästi samoja opintoja kuin ennenkin. Joustavien ja opiskelijälähtöisten opintokokonaisuuksien järjestäminen ei tuota käytetyillä kriteereillä parasta tulosta. Viime kädessä tällainen tulkinta johtaa ristiriitaan elinikäisen oppimisen periaatteen ja avoimen yliopisto-opetuksen ajallisen ja alueellisen saavutettavuuden kanssa.

Laskennallinen rahoitusmalli vahvistaa kysyntäperusteisen markkinaohjauksen painoarvoa, jolloin julkisen rahoituksen koulutuspoliittinen kapasiteetti jää käyttämättä. Markkinamekanismit eivät voi yksin taata tasa-arvon ja elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumista. OECD:n aikuiskoulutuksen katsauksessa kritisoidaan sitä, että alueellisesti aikuiskoulutuksen tarjoajien edellytetään koordinoivan palvelujaan yhteistyössä samalla, kun koulutuksen halutaan ohjautuvan markkinoiden mukaan. Raportin mukaan ”ei ole selvää, että alueellinen yhteistyö ja lisääntyvä kilpailu kulkevat käsi kädessä.”¹¹⁰ Parlamentaarinen ai-

¹⁰⁹ Seppälä B 1994 s. 103.

¹¹⁰ Thematic ... 2001 s. 23.

kuiskoulutustyöryhmä puolestaan esittää, että tulohajauksen ja rahoituksen määrätymisperusteisiin sisällytetään muun muassa avoimen yliopiston osalta ”riittävät menettelyt” tavoitteiden määrittämiseksi ja tulosten seuraamiseksi.¹¹¹

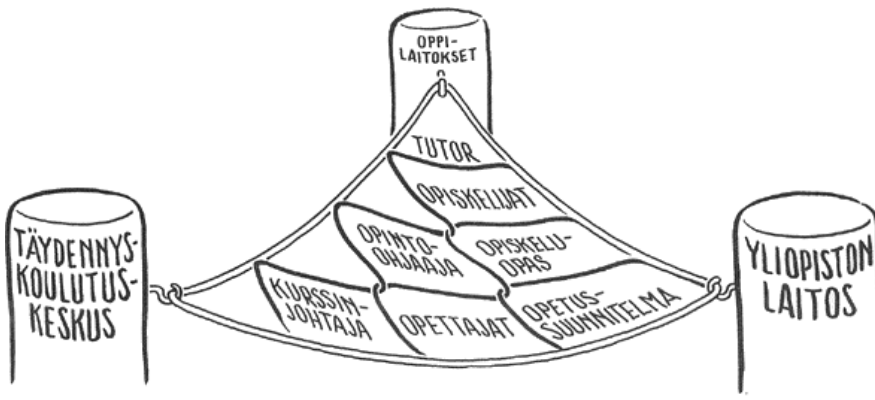
Tulohajauksen kaudella avoimesta yliopisto-opetuksesta annetun ohjeituksen määrä on oleellisesti vähentynyt. Kun toimintavolyymi, -käytännöt ja -ympäristö ovat kuitenkin monin tavoin muuttuneet, yliopistot pitävät voimassa olevia ohjeita sillä tavoin vanhentuneina, että ne johtavat erilaisiin ja keskenään ristiriitaisiin tulkintoihin. Tulohajauksen ei koeta ottavan riittävästi huomioon *yliopistojen erityispiirteitä*, erityisesti taideyliopistot kritisoivat sitä, että avoimelta opetukselta edellytetään vastaavuutta perusopetukseen pienemmin yksikkökustannuksin.

Esimerkki yhteistyöstä opiskelijan ohjaamisessa

Turun yliopisto: Aikuisopiskelijan tukiverkko

Tukiverkon ”rakentamisen” taustalla on yhteistyö etenkin Englannin Open Universityn kanssa. Se perustuu monipuoliseen tutkimukseen, jonka tärkeä havainto on opintojen ohjauksen keskeinen merkitys kaikessa aikuisopiskelussa. Mallin kehittämiseen on liittynyt myös omaa tutkimusta. Opetusministeriön tukeman AINO-projektin englanninkielisessä loppuraportissa (Access to Open Learning, 1995) on kaksi turkulaista tutkimusraporttia.

Turun avoimen yliopiston järjestämä monimuoto-opiskelu toteutuu verkostossa, jossa ovat mukana yliopiston tiedekunnat oppiainelaitoksineen, avoin yliopisto henkilökuntineen sekä aikuisoppilaitokset omine hallintoineen ja opettajineen/tutoreineen. Opiskelijan tukiverkon lähtökohtana on aina yliopiston oppiaineen opetussuunnitelma, jonka pohjalta muokataan opiskelijakeskeinen oppimisympäristö. Tukiverkostossa opiskelijan näkökulmasta keskeistä on erilaisten organisaatioiden ja niissä toimivien henkilöiden saumaton yhteistyö.



Kuvio 4. Opiskelijan tukiverkko

Avoimessa yliopistossa toimiva **kurssinjohtaja/suunnittelija** vastaa opintojen suunnittelusta ja toimintaverkoston koordinoimisesta sekä opiskelijoiden ohjauksesta ja neuvonnasta. Avoimen yliopiston **opinto-ohjaaja** neuvoo opiskelijoita opiskelun yleisissä asioissa ja ohjaa henkilökohtaisten opiskelusuunnitelmien laadinnassa ja opiskelutaitojen kehittämisessä. Oppiaineen **opettajat** osallistuvat opetustehtävien (=luennot, harjoitukset,

¹¹¹ Parlamentaarisen ... 2002 s. 44.

puhelinopetus, verkko-ohjaus jne.) lisäksi oppimateriaalien laadintaan. Opettajien ohjaavassa opetustyössä on keskeistä opintosuorituksista annettava kirjallinen palaute. **Aikuisoppilaitokset** vastaavat kurssien markkinoinnista ja opintoryhmätoiminnan käytännön toteutuksesta. Opintoryhmien vetäjänä toimii **tutor**, joka työskentelee tiiviissä yhteistyössä kurssinjohtajan, opettajien, kurssisihteerin ja muiden tutoreiden kanssa.

Esimerkki alueellisesta yhteistyöstä

Vaasan yliopisto: AKKU – Akatemia Kuusiokunnissa

Avoimessa yliopistossa on eri EU-hankkeiden avulla kehitetty lähialueiden yhteistyö- ja oppimiskeskusverkostoa (Virtual Educational Environment Kvarken, ks. luku 21). Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevan Kuusiokunta-nimisen seutukunnan alueelle rakennettiin AKKU – Akatemia Kuusiokunnissa -hankkeen avulla avoimen yliopiston väylää, jossa kokeiltiin erilaisia lähi- ja monimuoto-opetuksen malleja hyödyntämällä alueen pk-yrityksiä niin opetusesimerkeissä kuin tehtäväsovelluksissa. Tavoitteisiin kuului lisäksi yritysten ja yliopiston ja yhteistyön lisääminen (tutkimusaiheet, opetusesimerkit), opiskelijarekrytoinnin laajentaminen ja yliopistotasoisien koulutuspaikkojen tarjoaminen alueen väestölle. Hankkeelle suunnitellaan jatkoa.

4

Suosituksset

Avoimen yliopisto-opetuksen arviointi on toteutettu hankkeen johtoryhmän laatiman projektisuunnitelman mukaisesti. Arviointihankkeen tulokset perustuvat monipuoliseen valmiiseen ja yliopistojen keräämään tilastoaineistoon, yliopistojen itsearviointiraportteihin, yliopistojen keskinäisten arvioinnin raportteihin sekä valtakunnallisissa kuulemistilaisuuksissa käsiteltyihin asiakokonaisuuksiin. Kerätyn tietoaineiston ja arvioinnin tulosten perusteella arviointiryhmä esittää avoimen yliopisto-opetuksen osapuolille suosituksina huomioonotettavaksi seuraavan toimenpidekokonaisuuden.

AVOIMEN YLIOPISTON STRATEGIA

I OSAPUOLET LAATIVAT YHTEISTYÖSSÄ VALTAKUNNALLISEN STRATEGIAN.

SUOMEN AVOIN YLIOPISTO

II TOIMINTA VERKOTETAAN SUOMEN AVOIMEKSI YLIOPISTOKSI.

III YLIOPISTOISSA ORGANISOIDUTAAN AIKUISOPISKELIJAA VARTEN.

AVOIN YLIOPISTO KAIKILLE

IV TASA-ARVOTAVOITE OHJAA KOKO TOIMINTAA.

V SIIRTYMISTÄ TUTKINTO-OPINTOIHIN HELPOTETAAN.

YLIOPISTOLLINEN LAATU TAATAAN

VI LAATUTYÖTÄ SYSTEMATISOIDAAN JA VERKOTETAAN.

VII RAHOITUKSELLE TUETAAN LAATUA JA OSAAMISKESKITYMIÄ.

4.1 Avoimen yliopiston strategia

I Osapuolet laativat yhteistyössä valtakunnallisen strategian

Lähes kaikki yliopistot ovat dokumentoineet avoimen yliopisto-opetuksen strategiset periaatteet. Vaikka yliopistot toteuttavat avointa yliopisto-opetusta hyväksytyjä toimintaperiaatteita noudattaen, arviointihankkeen eri vaiheissa tuli toistuvasti esille tarve selkiyttää käsitystä siitä, mitä avoin yliopisto-opetus perimmiltään on ja mitkä ovat sen nykyiset päämäärät ja tavoitteet.

- Avoimen yliopiston osapuolet laativat yhteistyössä strategian, jonka koulutuspoliittisena vastuuyksikkönä on opetusministeriö, koordinoijana perustettava valtakunnallinen neuvottelukunta, keskeisinä vastuunkantajina yliopistot ja osallistujina yhteistyösapuolten edustajat. Strategiatyön tulokset kootaan valtakunnalliseen strategia-asiakirjaan, ja sen periaatteiden edellyttämät muutokset toteutetaan koko avoimen yliopiston järjestelmässä.
- Valtakunnallisella strategialla kirkastetaan avoimen yliopiston perusarvoja, selkiytetään koko järjestelmän yhteistä tehtävää, kehitetään tavoitteellista yhteistyötä ja järkevää työnjakoa sekä parannetaan toiminnan tehokkuutta. Strategiassa saatetaan ajan tasalle, täsmennetään ja tarvittavilta osin määritellään uudelleen avoimen yliopiston päämäärät ja tavoitteet, asiakasryhmät, perustoimintamallit, suhde yliopiston ja aikuiskoulutuksen muihin toimintoihin, alueellisen ja valtakunnallisen yhteistyön ja työnjaon perusteet, kehittämisen painopisteet sekä yhteistyösapuolten erikseen määrittelemät asiakokonaisuudet.
- Valtakunnallisen kokonaisuuden osana yliopistokohtaiset strategiat saatetaan ajan tasalle. Yliopistojen linjauksissa konkretisoidaan toiminnan yliopistollisuuden perusluonne ja määritellään yliopiston avoimen yliopisto-opetuksen leimalliset piirteet. Strategiatyötä täydennetään tarpeen mukaan alueellisilla strategiaprosesseilla ja toimintalinjauksilla.

On tärkeitä, että avoimen yliopiston strategian sisältö muotoutuu vuorovaikutuksessa siten, että kaikki osapuolet osallistuvat yhteisten peruslinjausten määrittelyyn. Tämän vuoksi arviointiryhmä ei esitä yksityiskohtaisia kannanottoja strategian painotuksista. Käydyn laajan keskustelun ja yliopistojen perusteellisten raporttien perusteella voidaan kuitenkin nostaa esille teemoja, joita prosessin kuluessa on syytä ottaa käsiteltäväksi.¹¹²

¹¹² Katso erityisesti raportin luvut 3.1 ja 3.7.

Strategiakeskustelun teemoja

Päämäärät ja tavoitteet. Eduskunta ja opetusministeriö ovat hyväksyneet avoimen yliopiston koulutuspoliittiset peruslinjaukset. Strategiatyössä määritellään konkreettiset päämäärät, tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi. Linjaukset perustuvat analysoituihin käsityksiin elinikäisen oppimisen tulevaisuudesta ja ne määrittelevät avoimen yliopiston suhteen ympäristöönsä sekä yliopistollisessa aikuiskoulutuksessa, koko yliopistolaitoksessa että osana aikuiskoulutuksen kokonaisuutta.

Asiakasryhmät. Avoin yliopisto on kehittynyt aikuisopintojärjestelmästä kohti avointa opintojärjestelmää, jota erilaiset opiskelijaryhmät käyttävät hyväkseen. Peruslähtökohtana on edelleen, että yliopistojen opetustarjontaa käytetään hyväksi ilman ennakkorajoituksia. Tärkeätä on, että selvitetään opiskelijakunnan rakenne ja määritellään sekä opiskelijaryhmät että suhtautuminen tehtäväalueella lähellä oleviin erityisryhmiin. Opiskelija-analyysi tukee sekä tarkoituksenmukaista toiminnan suuntaamista että toimivien oppimisympäristöjen rakentamista.

Perustoimintamallit. Kuvataan avoimessa yliopistossa käytettävät toimintamallit, ja rajataan tarvittaessa niiden ulkopuolelle jäävät alueet. Selvitetään millainen rooli avoimella yliopistolla voisi olla sivutoimisen ja osa-aikaisen tutkinto-opiskelun organisoinnissa. Yliopistot hyödyntävät avoimen yliopiston erikoisosaamista opintojen ohjauksessa, uusien opiskelijaryhmien tavoittamisessa ja virtuaalisten oppimisympäristöjen rakentamisessa.

Valtakunnallisen ja alueellisen yhteistyön ja työnjaon perusteet. Strategia tiivistää sekä yliopistojen keskinäistä että muiden osapuolten yhteistyötä. Tavoitetta tuetaan tekemällä peruslinjaukset yhteistyön ja työnjaon toteutumisesta. Yhteistyön ja kilpailun pelisääntöjä selkiytetään.

Kehittämisen painopisteet. Määritellään tärkeimmät ja ajankohtaisimmat kehittämisalueet. Sovitaan käytettävistä lähestymistavoista ja työnjaosta.

4.2 Suomen avoin yliopisto

II Toiminta verkotetaan Suomen avoimeksi yliopistoksi

Avointa yliopisto-opetusta toteutetaan yhteistyöverkostossa, joka on sekä laaja-alainen että monimutkainen. Monipuolinen tarjontaverkosto mahdollistaa opintoihin hakeutumisen erilaisten oppilaitosten kautta. Järjestelmän muotoutumisella on myös historialliset selityksensä ja toimintaan osallistuvilla organisaatioilla omat osallistumisperusteensa ja asiakaspintansa. Lopputulokseksi jää silti, että monimutkaisuus vaikeuttaa yksittäisen aikuisopiskelijan hakeutumista opintojen pariin.

Monimutkainen yhteistyöverkosto on lisäksi johtanut kilpailutilanteeseen jossa yliopisto kilpailee kumppaneittensa kanssa ja joissakin tapauksissa yliopiston eri yksiköt toistensa kanssa. Arviointiaineisto osoittaa kiistattomasti, että yliopistot pitävät toimintaympäristöä ennemminkin kilpailun kuin yhteistyön kenttänä, jossa muiden yliopistojen avoin opetus on tärkein kilpailija.¹¹³

Yksittäisistä yhteistyökysymyksistä ajankohtaisin on avoimen yliopiston ja virtuaaliyliopiston välisen yhteistyön määrittely ja tiivistäminen. Virtuaaliyliopisto on uusi tulokas tehtäväalueella, jossa aiemmin ovat toimineet ainelaitokset, avoin yliopisto ja ammatillinen täydennyskoulutus. Avoimen yliopisto-opetuksen kehitystyötä (mm SUVI-palvelu) on syytä hyödyntää virtuaaliyliopistoa ra-

¹¹³ Katso erityisesti raportin luku 3.7.

kennettaessa. Toisaalta virtuaaliyliopiston asiantuntemus ja verkostot vahvistavat avoimen opetuksen kehittämistä.

Kysymystä yliopistojen yhteistyöstä Yleisradion kanssa ei tulisi tarkastella yksinomaan opetuksen vaan laajasti tieteen popularisoinnin näkökulmasta. Perinteisten opetusradio- ja nykyisten televisio-ohjelmien rinnalle on nousemassa digitaalinen televisio monine mahdollisuuksineen. Digi-TV:n ongelmana on kuitenkin, että laitteistot yleistyvät hitaasti. Yhteistyö perustuu Yleisradion joukkoviestinnän ja tiedonvälityksen erityisosaamiseen sekä yliopistojen tieteelliseen asiantuntemukseen ja avoimen yliopiston uusien oppimisympäristöjen hallintaan.

- Valtakunnallista ja alueellista työnjakoa selkiytetään ja yhteistyötä tehostetaan. Yliopistoilla on päävastuu järjestelmän yksinkertaistamisessa ja selkiyttämisessä. Tavoitteena on osapuolten tehtävien, toimintamuotojen ja asiakasvastuitten terävöittäminen. Suomen ainutlaatuista aikuisoppilaitosten verkostoa hyödynnetään tehokkaasti ja monipuolisesti.
- Suunnitelmallisuuden parantamiseksi ja yhteistyön vahvistamiseksi yhteistyösopuolten verkostoa tiivistetään. Opetusministeriö asettaa valtakunnalliseksi asiantuntijaelimeksi avoimen yliopiston neuvottelukunnan ja kutsuu siihen eri toteutustahojen edustajat (yliopistot, vapaa sivistystyö, yleisradio, opiskelijat jne.). Neuvottelukunta toimii tiiviissä yhteistyössä eri yliopistojen avainhenkilöiden muodostaman ”avoimen yliopiston foorumin” kanssa. Toiminnan rahoitukseen osallistuvat opetusministeriö ja yliopistot. Neuvottelukunnalle palkataan päätoiminen sihteeri. Neuvottelukunnan tehtävänä on:
 - koordinoida valtakunnallisen strategian laadintaa
 - seurata tasa-arvon ja elinikäisen oppimisen edistymistä
 - tukea ainevalikoiman monipuolistamista
 - tukea yhteisten opetussuunnitelmien aikaansaamista
 - myötävaikuttaa tehokkaaseen opintoneuvontaan ja tiedottamiseen
 - edistää uusien sähköisten opiskelumenetelmien käyttöä
 - edistää aiempien opintojen ja muun osaamisen hyväksi lukemista
 - seurata opintomaksujen tasoa ja tukea kohtuullista hinnoittelua
 - seurata tilastoinnin luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä
 - edistää kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä
 - raportoida avoimen yliopiston kehityksestä opetusministeriölle
- Voimakkaan keskinäisen kilpailun säilyttämistä toiminnasta suuntaudutaan järjestelmään, jossa yhteistyölle luodaan nykyistä selvästi paremmat edellytykset muun muassa toimintaperiaatteita selkiyttämällä ja rahoitusjärjestelmää uudistamalla. Selkiyttämällä yliopistojen yhteistyötä ja työnjakoa opetuksen suunnittelussa, välittämisessä, palvelujen ylläpidossa ja toiminnan kehittämisessä eritellen nykyistä paremmat toiminnot, joissa tehdään yhteistyötä ja toiminnot, joissa kilpaillaan tiedossa olevin pelisäännöin.
- Avoimen yliopiston ja virtuaaliyliopiston yhteistyön periaatteet määritellään ja yhteistyötä tiivistetään sekä valtakunnallisesti että eri yliopistoissa.

- Yleisradion ja avoimen yliopiston yhteistyön edellytyksiä parannetaan kehittämällä avoimen yliopiston valtakunnallista koordinaatiota. Avoimen yliopiston SUVI-palvelu ja Yleisradion Opinportti tiivistävät yhteistyötään. Sisällöntuotannon ja viestintäteknologian kehittyessä avoin yliopisto on valmis tuotantoprojekteihin myös muiden soveltuvien partnerien kanssa.

Valtakunnallisella yhteistyöllä voidaan vahvistaa avoimen yliopiston toimintaedellytyksiä, mutta lisäksi tarvitaan yliopistojen keskinäistä yhteistyötä opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tehokkaan yhteistyön edellytyksenä on, että yliopistot profiloituvat siten, että ne strategisesti liittoutumalla voivat yhdistää monipuolista asiantuntemusta.

Yliopistojen keskinäistä kilpailua voidaan vähentää kiinteällä, pitkäjänteisellä ja sopimusperusteisella yhteistyöllä. Alueellisessa kehittämistyössä näkökulmaa ei ole syytä rajata avoimen yliopiston sisäiseksi, koska yliopiston aktiivisuus tukee alueen kehittämistä monin tavoin.¹¹⁴

- Rakentamalla strategisia liittoutumia yliopistot edistävät opetuspalvelujen tuotantoa ja kehittämistä, laatu- ja arviointityötä, henkilöstön osaamista ja kansainvälisessä kehityksessä pysymistä. Käynnistetään henkilöstön kehittämishankkeita, jotka välittömien oppimistavoitteiden lisäksi edistävät yliopistojen välistä yhteistyötä opetuksen tuotantoprojekteissa. Verkko-opintojen tarkoituksenmukaista tuottamista varten perustetaan laajapohjaisia tuotantoryhmiä.
- Yliopistot ottavat määrätietoisesti otteen avoimen yliopisto-opetuksen suunnitteluun, toteutukseen ja markkinointiin yhteistyöjärjestelmän kaikissa osissa. Ydinteemoja ovat yliopistollisuus, asiakaslähtöisyys ja opiskelijan oikeusturva. Osapuolet valmistelevat yhteistyössä yliopistojen toimeenpanosuunnitelmien rinnalle suunnitelmia alueellisen tarjonnan kokonaisuudesta tarpeen mukaan. Avoimen yliopiston profiilia osana yliopistojen aluekehityksen kokonaisuutta kirkastetaan olennaisesti.
- Alueellista tarjontaa kehittäessään yliopistot selvittävät mahdollisuudet hyödyntää olemassa olevia organisaatorakenteita. Alueyksiköiden olemassaololle ja erityisesti uusien perustamiselle täytyy olla tasa-arvotavoitteen toteutumiseksi välttämättömät syyt.

III Yliopistoissa organisoidutaan aikuisopiskelijaa varten

Avoimen yliopisto-opetuksen organisointi eri yliopistoissa on varsin monimuotoista. Kussakin yliopistossa on toisistaan poikkeavia piirteitä. Lisäksi yksittäisessä yliopistossa saattaa olla erilaisia tapoja organisoida avointa opetusta tieteenalasta, maantieteellisestä sijainnista, yhteistyökumppaneista, rahoitusjärjestelyistä ja opiskelijan statuksesta riippuen. Kaikille yliopistoille yhteisen organi-

¹¹⁴ Katso erityisesti raportin luvut 3.1. ja 3.7.

soitumismallin tavoittelu ei ole mielekästä, vaan yliopistot tekevät jatkossakin itsenäiset ratkaisut tarkoituksenmukaisista järjestelyistä. Nykyisessä kehitysvaiheessa tarvitaan tutkimustietoa siitä, mihin avointa yliopistoa koskevat erilaiset organisoitumisen mallit yliopistoissa ovat perustuneet ja miten eri mallit ovat vaikuttaneet toimintaan.

Päätöksentekojärjestelmät eri yliopistoissa ovat kohtuullisen selkeät sekä toimivallan että prosessien osalta. Yhteistyön parantamiseksi tarvitaan säännöllisiä neuvotteluprosesseja tiedekuntien kanssa. Esimerkiksi yhteisen opetuksen järjestelmillä voidaan saada aikaan hyvä vuorovaikutussuhde erilaisten opiskelijaryhmien välille (työelämäkokemusta omaavat ja ylioppilaat).

Avoimen opetuksen luonteva suhde perusopetukseen on koordinaation ydinkysymys. Tarvetta on myös yliopiston muiden toimintamuotojen ja avoimen opetuksen välisten yhteyksien selkiyttämiseen. Arvioinnin eri vaiheissa todettiin tiettyjä päällekkäisyyksiä tai yhteistyömahdollisuuksia muun muassa muuntokoulutuksen, maisteriohjelmien, täydennyskoulutuksen, erillis- ja täydennysopintojen sekä virtuaaliyliopiston kanssa.¹¹⁵

- Yliopistojen sisäistä organisaatiota kehitettäessä otetaan tasapainoisesti huomioon sekä aikuisopiskelijan että yliopistokokonaisuuden tarpeet.
- Avoimen yliopiston ja muun yliopiston välistä yhteistyötä tiivistetään. Avoimen yliopisto-opetuksen asemaa päätöksenteossa selkiytetään vahvistamalla sen asemaa tulossopimusmenettelyssä, pidentämällä avoimen opetuksen suunnitelmajännettä, siirtymällä henkilöiden välisistä sopimusjärjestelyistä yksiköiden välisiin sopimuksiin ja vakiinnuttamalla sopimuskäytäntöjä.
- Yliopistollisena opetuksena avoimeen yliopisto-opetukseen kuuluu perusvaatimuksena yhteys tutkimukseen. Sen vuoksi järjestelyt, joissa avoimeen yliopistoon perustetaan omia opettajavirkoja, jotka eivät ole yhteydessä ainelaitoksiin ja joihin ei liity tutkimusvelvoitetta, ovat ongelmallisia. Vastavasti opettajien riittämättömät yhteydet avoimeen yliopistoon heikentävät opetuksen laatua aikuisopiskelijoiden kannalta.
- Yliopistoissa, joissa on erilliset organisaatioyksiköt avoimen yliopisto-opetuksen ja täydennyskoulutuksen järjestämiseen, yliopiston johto varmistaa, että yksiköiden tehtävänasettelut ovat selkeät ja niiden välinen työnjako toimii.
- Avoin yliopisto-opetus ja muut koulutusmuodot toteutetaan ja niistä tiedotetaan selvästi erottuvina kokonaisuuksina. Erilaisten opiskelijaryhmien (opiskelijat avoimessa yliopistossa, täydennyskoulutuksessa, erillis- ja täydennysopinnoissa sekä maisteriohjelmissä) asema selkiytetään sekä opintoihin hakeutumisen, koordinoitun toteutuksen että rahoitusjärjestelmien kannalta.

¹¹⁵ Katso erityisesti raportin luvut 3.5 ja 3.6.

4.3 Avoin yliopisto kaikille

IV Tasa-arvotavoite ohjaa koko toimintaa

Avoin yliopisto toimii yliopiston avoimena opintojärjestelmänä, jossa osa-aikainen ja sivutoiminen opiskelu on mahdollista. Toisaalta se on yliopiston kokonaisuudessa leimallisesti koulutuksellista tasa-arvoa edistävä toimintamuoto. Opetuksen avoimuuden ja tasa-arvon edistäminen eivät kuitenkaan välttämättä kulje käsi kädessä. Viime vuosina tasa-arvonäkökohta on säilynyt osana toiminnan perusuunnetta, mutta kehittämistyön painopisteenä on ollut avoimen opintojärjestelmän rakentaminen. Opintojärjestelmän avaamista on syytä jatkaa, mutta avoimen yliopiston tarkoituksen toteuttamiseksi tarvitaan koko järjestelmässä ratkaisuja, joiden tavoitteena on opetuksen tasa-arvoinen saavutettavuus.

Toiminnan laajentuessa eri opiskelijaryhmien osuudet ovat muuttuneet samalla, kun tulosohjaus on antanut kohtalaisen vapaan toimintaympäristön. Muutosten yhteisvaikutuksena tasa-arvotavoitteen suhteellinen painoarvo on pienentynyt. Konkreettisia muutoksen merkkejä on nähtävissä eri yliopistoissa eriasteisesti: tutkinto-opiskelijoiden osuus yliopiston opiskelijoista on joissakin yliopistoissa kasvanut suureksi. Perusopetuksen kanssa yhteisen opetuksen määrä on lisääntynyt. Markkinoinnissa koulutuksesta syrjäytyneitä ei tavoitella erikseen. Hintataso on muodostunut varsin korkeaksi. Työttömien mahdollisuuksia opiskella avoimessa yliopistossa rajoitetaan eri työvoimatoimistojen alueilla vaihtelevin tavoin.¹¹⁶

- Koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen otetaan kaikilta osin keskeiseksi arvoksi kehitettäessä avoimen yliopiston toimintaa. Tasa-arvoa edistetään erilaisin keinoin: kirkastetaan asetettuja tavoitteita, monipuolistetaan oppiainevalikoimaa, kutsutaan opiskelijat suunnittelutyöhön, muokataan organisaatorakenteita asiakaslähtöisiksi, suunnataan opinnoista tiedottamista tasa-arvoa edistävällä tavalla, käytetään hyödykkäästi uusia oppimisympäristöjä sekä sovelletaan nykyistä vivahteikkaampaa rahoitusmallia ja tasa-arvotavoitteen mukaisia arviointikriteerejä.
- Opetuksen avoimuuden ja saavutettavuuden arvioinnissa ratkaisevaa on yliopiston tarjonnan ja opintoihin hakeutumisen kokonaisuus. Jos avoimiin opintoihin voi yleensä hakeutua avoimesti ja tarjonta suuntautuu monipuolisesti eri ryhmille, ei etusijan asettaminen jollekin opiskelijaryhmälle yksittäisellä kurssilla vaaranna avoimuuden toteutumista. Arviointiryhmä suosittelee yliopistoille erityisesti tasa-arvotavoitetta tukevia innovatiivisia ratkaisuja markkinoinnissa.

¹¹⁶ Katso erityisesti raportin luvut 3.1–3.4.

Tasa-arvotemoja

Opetustarjontaa kehitetään houkuttelemaan nykyistä laajemmin *aliedustettuja väestöryhmiä*. Yliopistot monipuolistavat avoimen yliopiston ainevalikoimaa muun muassa eri ikäryhmiä ja erityisesti miehiä kiinnostavilla opintoalueilla.

Aineopintojen tarjontaa lisätään. Hankitaan tietoa koulutuksesta syrjäytyneiden koulutushalukkuudesta ja -tarpeista tutkimus- ja kehittämishankkein.

Opiskelu tehdään joustavasti mahdolliseksi kaikissa elämäntilanteissa, myös *työttömänä*. Opetusministeriö kiinnittää huomiota työttömien opiskeluoikeuteen ja huolehtii siitä, että avoimen yliopiston opiskelijat saavat opintososiaalisia etuuksia samoin perustein kuin muutkin opiskelijaryhmät.

Alueellista tasa-arvoa edistetään alueellisesti profiloituvien avoimen yliopisto-opetuksen suunnitelmien avulla sekä hyödyntämällä joustavia opiskelumuotoja ja aikuisoppilaitosverkostoa nykyistä tehokkaammin. Työ kytetään yliopistojen aluevaikutuksiin tähtäävien toimintojen kokonaisuuteen.

Opintomaksut pidetään kohtuullisina. Eri oppilaitosten hinnoittelutapoja ja hintatasoa yhtenäistetään. Hinnanmuodostus on johdonmukaista riippumatta siitä, missä, millä tavalla ja minkä organisaation kautta opiskellaan. Maksujen kohtuullisena pitäminen edellyttää, että toiminnan laajuus yliopistoissa ja rahoitus sopeutetaan siten, että julkisen rahoituksen osuus ei alita tiettyä minimitasoa.

Opetuksen saavutettavuutta edistetään *joustavia opiskelumahdollisuuksia* kehittämällä. Verkko-opinnot ovat yksi opintojen mahdollistamisen väline, mutta ne eivät ole yksinomainen ratkaisu tasa-arvon varmistamiseen.

Opinto-ohjausta tehostetaan edelleen. Avointen ja perusopintojen ohjauksen yhteistyötä tiivistetään. Tarkoituksena on onnistuneiden menettelyjen levittäminen ja erilaisten toimintakulttuurien välisten raja-aitojen madaltaminen.

Opintojen *vastaavuuksien ja korvaavuuksien* arvioinnissa noudatetaan yliopistojen yleisiä menettelyjä. Elinikäisen oppimisen periaatteen kannalta olennaista on, että yksittäinen opiskelija voi nykyistä selvästi monipuolisemmin ja joustavammin lukea hyväkseen aikaisempia opintoja ja eri tavoin hankittua osaamista.

V Siirtymistä tutkinto-opintoihin helpotetaan

Avoimen yliopiston tutkintoväylä ei ole todellinen mahdollisuus useimmilla koulutusaloilla. Tutkintotavoitteinen opiskelija on huonossa asemassa sekä opinnot aloittaessaan että pitkien ja laajojen opintojen jälkeen. Opiskelijan vaikeudet koskevat yhtä lailla todellista mahdollisuutta saada tutkinnon suoritusoikeus kuin mahdollisuutta saada tietoa opintojen jatkamisen eri vaihtoehtoista. Tutkinto-oikeuden hankkimisen vaikeus ja tarve yksittäisen opiskelijan aseman parantamiseen tuli esille arvioinnin kaikissa vaiheissa.¹¹⁷

Toisaalta laaja osallistuminen avoimeen opetukseen ennen tutkinto-oikeuden saamista osoittaa kiistattomasti, että yliopistolaitoksen kannalta avoin yliopisto toimii reittinä tutkinto-opetukseen yhä useammilla koulutusaloilla. Tutkinto-opiskeluun siirtymisen mahdollisuudet vaihtelevat erittäin paljon yliopistoittain, koulutusaloittain ja oppiaineittain. Monimuotoisuus näyttää usein perustuvan yksittäisten koulutusohjelmien rekrytointitarpeisiin.

Sekä kotimaisten että kansainvälisten opiskeluvaihtoehtojen lisääntyminen ja ikäluokkien pientyminen kiristävät oppilaitosten kilpailua opiskelijoista. Elinikäisen oppimisen periaate tarjoaa tältä osin yliopistoille todellisen mahdol-

¹¹⁷ Katso erityisesti raportin luku 3.3.

lisuuden opiskelijapohjan monipuolistamiseen. Elinikäisen oppimisen periaatteen toteutuminen Bolognan prosessin mukaisessa tutkintorakenteen uudistustyössä edellyttää avoimen yliopiston ja muiden vastaavien opiskelijaryhmien selkeää huomioonottamista.¹¹⁸

- Tavoitteeksi asetetaan, että yliopiston perustutkinnon suoritusoikeus annetaan hakijalle aina, kun määritelty osa opinnoista on suoritettu. Opiskelijan tulee voida saattaa tutkielmansa ja kypsyysnäytteensä asianomaisessa tiedekunnassa tarkastettavaksi ja saada mahdollisuus suorittaa tutkinto. Avointa yliopistoa varten ei perusteta uusia tutkintoja, vaan tutkinnonanto-oikeus säilytetään yksinomaan tiedekunnilla. Kelpoisuus jatkaa ylempään tutkintoon määräytyy samalla tavoin kuin vastaavan opinto-oikeuden saaneilla. Jatkosuunnittelussa otetaan huomioon Bolognan prosessin vaikutukset.
- Opiskelijalla tulee opinnot tai viimeistään aineopinnot aloittaessaan olla aina mahdollisuus tietää, mitkä opinnot suoritettuaan hän voi siirtyä tutkinto-opiskelijaksi. Tämä edellyttää, että yliopistot tiedottavat avointa yliopistopetusta markkinoidessaan oppiainekohtaisesti, mitkä opinnot suoritettuaan (sisältö, laajuus ja muut mahdolliset vaatimukset) opiskelija voi siirtyä tutkinto-opiskelijaksi. Opiskelijalta vaadittavat opinnot eivät vaihtele vuosittain, ja ne ovat osa pysyvää opetustarjontaa.
- Yhdenmukaisuutta ei aseteta tavoitteeksi, mutta järjestelmää selkiytetään siten, että se on eri osapuolten kannalta ymmärrettävä ja johdonmukainen ja että noudatettavat menettelyt takaavat hakijoiden oikeusturvan. Väylän sovellusala laajennetaan eri oppiaineisiin ja koulutusaloille niiden perusluonteen mukaisin rajoituksin. Tämä edellyttää aineopintojen tarjonnan laajentamista, mitä tuetaan myös rahoitusmallia kehittämällä. Yliopistot arvioivat avoimen yliopiston aseman oman opiskelijahankintansa kokonaisuudessa.

4.4 Yliopistollinen laatu taataan

VI Laatutyötä systematisoidaan ja verkotetaan

Käsitykset avoimen opetuksen yliopistollisesta laadusta vaihtelevat samaan tapaan kuin perusopetuksessakin. Arvioinnin perusteella ei kuitenkaan ole syytä asettaa avoimen yliopisto-opetuksen laatua ja vastaavuutta yleisesti kysymyksenalaiseksi. Arviointiaineistossa tuli esille runsaasti näyttöä toiminnallisista periaatteista ja järjestelyistä, joilla yliopistollisuus turvataan. Laadunvarmistusmenetelmien näkökulmasta kaikkien yliopistojen toimivaltaiset elimet ovat hyväksyneet menettelyt sen varmistamiseksi, että avoimen opetuksen laatu vastaa kaikilta osiltaan perusopetusta.

¹¹⁸ Katso erityisesti raportin luvut 2.2 ja 3.1.

Avoimien yliopisto-opetus on vakiintunut osa yliopistojen kokonaisuutta. Avoimien yliopisto-opetuksen laatu perustuu kaikkien niiden ihmisten osaamiseen, jotka ovat tuottamassa palvelua osana yhteistyöjärjestelmää. Henkilöstöpoliittisesti suuri osa työntekijöistä toimii kuitenkin edelleen määräaikaissa palvelusuhteissa, jotka vastaavat projektiluonteisen toiminnan menettelyjä.

Kiistattomasti tuli esille myös avoimien yliopisto-opetuksen monipuolinen ja innovatiivinen kehittämistyö erityisesti etä- ja monimuoto-opetuksen ja uusien oppimisympäristöjen käyttöön saamiseksi. Opetuksen kehittäminen on useassa yliopistossa määritelty avoimen yliopiston yhdeksi perustehtäväksi. Kehittämistyö on ollut innostunutta ja sillä on saavutettu hyviä tuloksia, mutta toimintaa on leimannut jatkuvuuden ja tulosten laajan hyödyntämisen puute. Sama koskee kansainvälistä yhteistyötä. Vaikka Suomi on osaltaan edennyt nopeasti esimerkiksi uuden tietotekniikan sovellusten hyödyntämisessä, kansainvälinen yhteistyö on ehdoton edellytys jatkuvalla menestykselle.¹¹⁹

- Laadun jatkuva parantaminen otetaan kattavaksi käytännöksi. Erityisen tärkeänä arviointiryhmä pitää opiskelijoiden saamista mukaan laatutyöhön. Tietoa koulutustarpeista ja -tarjonnasta hankitaan säännöllisesti, johdonmukaisesti, kattavasti ja ajantasaisesti.
- Avoimien yliopisto-opetuksen toteuttajien elinikäinen oppiminen varmistetaan. Avoimien yliopiston yksiköiden henkilökunnan omassa täydennyskoulutuksessa hyödynnetään nykyistä enemmän yliopistojen yhteistyöhön perustuvia ja valtakunnallisia mahdollisuuksia. Opettajien jatkuva kehittyminen varmistetaan rakentamalla kiinteä yhteys omaan ainelaitokseen ja mahdollisuus yliopisto-opettajalle kuuluvaan tutkimustyöhön. Avoimien yliopiston erityisroolina henkilöstön kehittämisessä on aikuispedagogiikan osuus. Myös alueellisesti erillään toimivien tuutorien perehdyttämisestä ja kouluttamisesta huolehditaan. Virkasuhteiden turhista määräaikaaisuuksista ja ketjutuksista luovutaan.
- Avoimien ja perusopetuksen kehittämistyötä edistetään tiiviissä yhteistyössä. Viime vuosina oppimiskäsitykset ja toimintakulttuurit avoimessa yliopistossa ja muualla yliopistossa ovat lähentyneet toisiaan. Tutkinto-opiskelijat voivat hyötyä sekä osallistumisesta avoimeen opetukseen että avoimessa yliopistossa kehitettyjen opetusmuotojen hyödyntämisestä perusopetuksessa.
- Yhteistyötä yliopistojen kesken tiivistetään sekä henkilöstön kehittämisessä että muissa kehittämishankkeissa ja erityisesti yhteisissä opetuksen tuotantoprojekteissa. Valtakunnallisesti kehitetään mittareita, joiden perusteella erilaisten kehittämistoimien tuloksellisuus on arvioitavissa.
- Kansainvälisessä yhteistyössä edetään yksittäisten ja kertaluonteisten hankkeiden rinnalla määrätietoiseen, jatkuvaan ja laaja-alaiseen vuorovaikutukseen. Yhteistyösuhteet tärkeimpien kansainvälisten järjestöjen ja ulkomaisen asiantuntijaorganisaatioiden kanssa vakiinnutetaan.

¹¹⁹ Katso erityisesti raportin luku 3.4.

Yliopistoissa hyvän laadun perustana on jatkuva arviointi ja sen olennaisena osana itsearviointi. Arviointihankkeessa yliopistot ovat käyneet kertaluonteisesti läpi intensiivisen kehittämisprosessin, jonka aikana käytetyille yhteistyömuodoille on tarvetta jatkossakin. Tuotettu tietoaineisto on yliopistojen käytettävissä SUVI-palvelun kautta. Toisaalta yliopistojen omaan toimintaansa kohdistama tutkimus- ja kehittämistyö on viime vuosina vahvistunut, mille on ilmeinen tarve myös avoimessa yliopistossa.

- Arviointi vakiinnutetaan luontevaksi osaksi avoimen yliopiston uudistamista. Opetuksen arviointia systematisoidaan dokumentointia ja tietojärjestelmiä uudistamalla. Oppimistulosten arviointia kehitetään sekä yliopistollisuuden että elinikäisen oppimisen laatutavoitteiden mukaisesti. Toiminnan kokonaisarviointi kytketään osaksi laatutyötä ja strategista kehittämistä.
- Korkeakoulujen arviointineuvosto järjestää toteutetun valtakunnallisen arvioinnin seurannan vuonna 2004. Valtakunnallinen arviointi toteutetaan säännöllisin määräajoin, esimerkiksi viiden–kymmenen vuoden välein.
- Avoimen yliopiston neuvottelukunta toimii aloitteellisesti tutkimustarpeiden esille nostamisessa ja tutkimushankkeiden käynnistämässä. Opetusministeriö osoittaa avoimen yliopiston avainkysymysten selvittämiseen nykyistä enemmän rahoitusta, joka jaetaan kilpailuttamalla.

VII Rahoituksella tuetaan laatua ja osaamiskeskittymiä

Nykyinen rahanjakomalli suosii opetuksen järjestämistä suurille ryhmille ja vastaavasti vähentää kalliin ja riskialttiin koulutuksen käynnistämistä. Tämä vaikuttaa suoraan myös tutkintoväylän käyttämisen mahdollisuuteen: jos aineopinnoja ei ole tarjolla, ei väylää pitkin voida päästä tutkinto-opiskelijaksi. Aineopintojen tarjonnan vähäisyys rajoittaa tutkinto-opintoihin pääsyä eri yliopistoissa. Rahoitusmalli vaikuttaa osaltaan tasa-arvotavoitteen ja elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumiseen. Resurssiohjauksen lisäksi tarvitaan myös muita ohjauskeinoja pelisääntöjen luomiseksi ja hyvien toimintamallien omaksumiseksi.¹²⁰

- Elinikäisen oppimisen periaatteen varmistamiseksi avoimen yliopiston määrärahat säilytetään toimintasidonnaisina.
- Rahanjakomallia kehitetään siten, että se mahdollistaa monimuotoisen opetustarjonnan ja tukee myös laadullista kehittämistyötä.
- Ikäihmisten yliopistotoiminnan rahoitusasema määritellään selkiytetyn tavoiteasettelun ja toimintamallin pohjalta.

¹²⁰ Katso erityisesti raportin luvut 3.5 ja 3.7.

Avoimen yliopiston hajauttamisella kaikkiin yliopistoihin on saavutettu todellisia hyötyjä muun muassa yliopistojen avautumisen ja aluekehityksen kannalta. Ehkä suurin haitta on ollut niukkojen resurssien jakaantuminen erittäin pieniin osiin. Kun yliopistot lisäksi kokevat toisensa kilpailijoina avoimen opetuksen järjestämisessä, ne eivät hakeudu riittävän aktiivisesti keskinäiseen yhteistyöhön.¹²¹

- Yliopistoja ohjataan riittävien resurssikeskittymien muodostamiseen rahoitusohjauksen keinoin. Tarkoituksena ei ole yksiköiden lakkauttaminen, vaan yliopistojen aktivointi projektimuotoiseen ja verkostoperusteiseen yhteistyöhön. Osa rahoituksesta kohdennetaan tarjouskilpailun perusteella hankkeisiin, jotka edistävät yliopistojen yhteistyötä. Näin nopeutetaan strategisten liittoutumien muodostumista, kysytyjen oppiaineiden yhteistä toteutusta sekä kansainvälistä verkottumista.
- Avoin yliopisto-opetus sisällytetään eri päätöksentekotasolla tulosneuvottelujen kokonaisuuteen. Tulosneuvottelujen menettelyjä uudistetaan kokemusten perusteella. Yliopistojen toteutumalukujen oleelliset poikkeamat tulostavoitteista otetaan huomioon tavoitteenasettelussa ja määrärahojen jaossa uudelle sopimuskaudelle siirryttäessä.
- Osapuolet arvioivat yhdessä uudistuneen tilastoinnin toteutumista. Perustettavan neuvottelukunnan erityistehtävänä on tilastoinnin luotettavuuden ja läpinäkyvyyden seuranta.

¹²¹ Katso erityisesti raportin luku 3.7.

Kaavio-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kaaviot

- Kaavio 1 Avoimen yliopiston opiskelijat yliopistotyypeittäin vuosina 1987–2000
- Kaavio 2 Avoimen yliopiston opiskelijat yliopistoittain vuonna 2000
- Kaavio 3 Avoimen yliopiston opiskelijat opetusmuodoittain vuonna 2000
- Kaavio 4 Avoimen yliopiston rahoitus yliopistoissa vuosina 1990, 1994 ja 2000
- Kaavio 5 Avoimen yliopiston henkilöstö 31.12. 2000
- Kaavio 6 Naisten osuus avoimen yliopiston opiskelijoista vuosina 1993–2000
- Kaavio 7 Ikäihmisten yliopiston osallistujat yliopistoittain vuonna 2000
- Kaavio 8 Avoimen yliopiston rahoitusrakenne yliopistoittain vuonna 2000
- Kaavio 9 Avoin yliopisto yliopistoittain ja yhteistyötahoittain vuonna 2000

Kuviot

- Kuvio 1 Arviointihankkeen osapuolet
- Kuvio 2 Avoimen yliopiston opiskelijaosuudet yliopistoittain vuonna 2000
- Kuvio 3 Avoimen yliopisto-opetuksen organisointi yliopistoissa
- Kuvio 4 Opiskelijan tukiverkko

Taulukot

- Taulukko 1 Avoimen yliopiston opiskelijat koulutusaloittain vuosina 1996–2000
- Taulukko 2 Arviointihankkeen teemat
- Taulukko 3 Arviointihankkeen aikataulu
- Taulukko 4 Opiskelijaryhmien määrittely Taideteollisessa korkeakoulussa
- Taulukko 5 Avoimen yliopiston opiskelijat iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2000
- Taulukko 6 Peruuntuneiden ja täysien kurssien osuus kursseista vuonna 2000
- Taulukko 7 Avoimen yliopiston maksut vuonna 2000
- Taulukko 8 Yliopiston tutkinto-opiskelijat avoimessa yliopistossa vuonna 2000
- Taulukko 9 Vuonna 2000 aloittaneiden tutkinto-opiskelijoiden ilmoittamat aiemmat suoritukset avoimessa yliopistossa
- Taulukko 10 Uudet opetus suunnitelmat avoimessa yliopistossa 1996–2000
- Taulukko 11 Avoimeen yliopistoon tuotetut opetusmateriaalit vuosina 1996–2000
- Taulukko 12 Avoimen yliopiston materiaalityöntönnön pääalat yliopistoittain

Lähdeluettelo

- Adult Education and Learning in Europe. Evaluation of the Adult Education Action within the SOCRATES Programme. Edited by Ekkehard Nuisl. Final Report of the project "MOPED – Monitoring of Projects: Evaluations as Dialogue". Deutsches Institut für Erwachsenenbildung (DIE). Frankfurt am Main 1999.
- Aikuiskoulutuksen arviointistrategia. Aikuiskoulutusneuvoston julkaisuja 13/1998. Helsinki 1998.
- Avoim korkeakoulu. Suomen Kulttuurirahaston Avoimen korkeakoulun toimikunnan mietintö. Helsinki 1976.
- Avoimen yliopisto-opetuksen järjestämisessä noudatettavat periaatteet. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan tiedekuntaneuvoston päätös 13.4.1994
- Avoim yliopisto-opetus väylänä korkeakoulututkintoon –työryhmän muistio. Helsinki 1996.
- Clark, B.R: "Governing the Higher Education System" in M.Shattock (ed.) The Structure and Governance of Higher Education, the Society for Research in Higher Education. Guildford, 1983.
- Education Policy Analysis 2001. OECD Directorate for Education, Employment, Labour and Social Affairs 9.1.2001.
- Education Services. World Trade Organisation. Council for Trade in Services. Background Note by the Secretariat S/C/W/49. 23 September 1998.
- Elinikäinen oppiminen. Euroopan yhteisöjen komission yksiköiden valmisteluasiakirja SEK(2000) 1832. Bryssel 30.10.2000.
- Eurooppalaisen elinikäisen oppimisen alueen toteuttaminen. Euroopan yhteisöjen komission tiedonanto KOM(2001) 678. Bryssel 21.11.2001.
- In Search of Quality. Designing and managing a quality project in university adult and continuing education. Socrates Adult Education Project EQUAL: Educational Quality in University Adult Learning. January 2001.
- Jakku-Sihvonen, Ritva & Heinonen, Sari: Johdatus koulutuksen uudistuvaan arviointikulttuuriin. Arviointi 2/2001. Opetushallitus. Helsinki 2001.
- Komiteanmietintö 1981:36. Avoimen korkeakoulun toimikunnan mietintö. Helsinki 1981.
- Korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistio 28:2001. Helsinki 2001.
- <http://www.minedu.fi/julkaisut/julkaisusarjat/2801kkaalue/muistio.pdf>
- Korkeakoulujen arviointineuvoston toimintasuunnitelma 2000-2003. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 11:2000. Helsinki 2000.
- Koulutuksen avaintilastoja. Opetushallitus > Koulutusjärjestelmä > Koulutuksen avaintilastoja > Tilastot > Taulu 14. Aikuiskoulutuksena alkaneiden ja käynnissä olleiden koulutusten ja osallistujien lukumäärä koulutustyyppin mukaan vuosina 1995–1999 <http://www.oph.fi/>.
- KOTA-tietokanta. Opetusministeriö. KOTA OnLine: <http://www.csc.fi/kota/kota.html>
- Laki Yleisradio Oy:stä N:o 1380/1993.
- Laukkanen, Reijo: Evaluaatiokulttuuri: mahdollisuuksia ja uhkia. Julkaisussa Arviointi koulutus- ja tiedepolitiikassa. Toimittaneet Reijo Laukkanen ja Kirsti Stenvall. Tampereen yliopisto, hallintotiede 1996 A 9. Tampere 1996.
- Making it work: European Universities and Lifelong Learning. Sokrates-hankkeen julkaisematon loppuraportti. Leeds 1999.
- Moitus, S., Huttu, K., Isohanni, I., Lerkkanen, J., Mielityinen, I., Talvi, U., Uusi-Rauva, E. & Vuorinen R: Opintojen ohjauksen arviointi korkeakouluissa. Korkeakoulujen arviointineuvosto 13:2001. Helsinki: Edita 2001.

- Määttä, Jukka & Yrjölä, Pentti: Perinteen ja nykyajan puristuksessa. Kansanopistojen arviointi. Opetushallitus, Arviointi 10/2001. Helsinki 2001.
- Open to the Future? Valedictory Lecture by Sir John Daniel, Vice-Chancellor, The Open University President. 28 June 2001. Puheita nähtävissä: <http://www.open.ac.uk/vcs-speeches/>
- Open University Quality Audit Report. January 1999. <http://www.qaa.ac.uk/revreps/instrev/Open/contents.htm>
- Opetusministeriön päätös avoimesta korkeakouluopetuksesta korkeakouluissa perittävistä maksuista (83/1993). Helsinki 1993.
- Parlamentaarisen aikuiskoulutuskomitean mietintö. Työryhmämuistio 3:2002. Opetusministeriö, Helsinki 2002.
- Patton, Michael Quinn: Practical Evaluation. SAGE Publications. Newbury Park, London, Delhi 1982.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick: Realistic Evaluation. SAGE Publications. London, Thousand Oaks, New Delhi. 1997.
- Perinteen ja nykyajan puristuksessa. Kansanopistojen arviointi. Opetushallitus. Arviointi 10/2001 Helsinki 2001.
- Piesanen, Ellen: The Open University in a Massifying Higher Education System. Teoksessa Finnish Higher Education in Transition. Perspectives on Basification and Globalisation. Jussi Välimaa (ed.) Institution for Educational Research. University of Jyväskylä. Jyväskylä 2001.
- Quality Assurance as support for processes of innovation. The Swedish model in comparative perspective. Högskoleverket Studies 1997:I S. Högskoleverket. Stockholm 1997.
- Relander, Timo: Selvitysmiehen raportti työttömyydestä ja työllistamisestä 14.9.1992. Valtioneuvoston kanslia 1992.
- Seppälä, Kari (A): Koulutusyksiköistä osaamisverkostoihin. Korkeakoulujen täydennyskoulutuskeskusten muutoksesta, Osa I Oheistoiminnasta laajaksi tehtäväkokonaisuudeksi. Korkeakoulujen aikuiskoulutuksen tilastotarkastelu 1987–1992. Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan linjan julkaisusarja 15 A/1994.
- Seppälä, Kari (B): Koulutusyksiköistä osaamisverkostoihin. Korkeakoulujen täydennyskoulutuskeskusten muutoksesta, Osa II Erilaisista lähtökohdista erilaistuviin toimintamuotoihin. Näkökulmia koulutustoimintaan ja arviointiin. Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan linjan julkaisusarja 15 B/1994.
- Seppälä, Kari (C): Koulutusyksiköistä osaamisverkostoihin. Korkeakoulujen täydennyskoulutuskeskusten muutoksesta, Osa III Koulutuksesta asiantuntijapalveluihin. Kyselytutkimus tehtäväalueiden uudistumisesta. Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan linjan julkaisusarja 15 C/1994.
- Suomen aikuiskoulutuspolitiikan teematutkiminta. Katsaus suomalaiseen aikuiskoulutukseen ja OECD:n arviointiraportti. Ville Heinonen (toim.). Opetusministeriö 2001
- Taskinen, Jorma: Korkeakoulujen täydennyskoulutuskeskusten rahoitus 1990-1992 ja täydennykset 1994. Ei julkaistu.
- Thematic Review on Adult Learning. Country Note, Finland. October 2001. Verkossa: <http://www.oecd.org/pdf/M00022000/M00022893.pdf>.
- Towards the European Higher Education Area. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001.
- Vuorela, Terho: Toiminnan arvioinnin tutkimusotteiden kehitys. VAPK-kustannus. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki 1990.
- Yliopistojen ja korkeakoulujen aikuiskoulutuksen arviointia. Tarkastuskertomus nro 201/54/93. Valtiontalouden tarkastusvirasto. Helsinki 1993.
- Yliopistojen toimintamenobudjetointi sopimuskaudella 2001–2003. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto 18.2.2000.

LIITE I: Itsearviointin saatekirje yliopistoille

24.4.2001

Avoimen yliopisto-opetuksen arviointi

Yliopistot ja niiden avointa yliopisto-opetusta koordinoivat yksiköt

Avoimen yliopisto-opetuksen asema yliopistoissa ja niiden toimintaympäristössä on viime vuosina monin tavoin muuttunut. Toiminnan kasvu on muun muassa kilpailevan tarjonnan vuoksi vähitellen tasaantunut, mutta elinikäinen oppiminen on jatkuvasti ajan-kohtainen haaste myös yliopistoille. Avoimen yliopisto-opetuksen painoarvo yliopistoissa on kasvanut myös nuorten opiskelijaryhmien kasvaneen osuuden myötä. Yliopistot ovat tehneet erilaisia ratkaisuja avoimen opetuksen toimintamalleista ja organisoinnista. Lisäksi toiminnan rahoitusjärjestelmä on muuttunut.

Korkeakoulujen arviointineuvosto toteuttaa opetusministeriön aloitteesta vuosina 2001–2002 avoimen yliopisto-opetuksen valtakunnallisen arvioinnin. Arviointisuunnitelman mukaisesti tavoitteena on tukea avoimen yliopisto-opetuksen kehittämistä kuvaamalla elinikäisen oppimisen periaatteen käytännön toteutumista avoimen yliopiston kokonaisuudessa. Arvioinnin kuluessa määritetään keskeisiä kehittämiskohteita ja –polkuja ja tarjotaan mahdollisuus laadun parantamiseen hyviä käytäntöjä levittämällä.

Hankkeen osana yliopistot suorittavat oman avoimen yliopisto-opetuksensa itsearviointin. Sen jälkeen jokaisessa yliopistossa analysoidaan yhden muun yliopiston itsearviointiraportti. Tuloksia käsitellään näiden kahden yliopiston yhteisessä arviointitilaisuudessa, jonka tuloksista laaditaan suppea raportti. Ulkoinen arviointi toteutetaan kuulemistilaisuuksissa, joihin kutsutaan erityyppisten yliopistojen ja erilaisten avoimen yliopisto-opetuksen toteutusmallien sekä sidosryhmien edustajia.

Arviointiohjeet yliopistoille ovat tämän kirjeen liitteinä. Arvioinnin yhteyshenkilöinä yliopistoissa toimivat liitteessä nimetyt avoimen yliopisto-opetuksen työntekijät. Yhteyshenkilöiden tulee varmistaa yliopiston johdon kanssa, että arviointi toteutetaan yliopiston kannalta tarkoituksenmukaisena kokonaisuutena. Yliopistoja pyydetään koomaan itsearviointin tulokset yhteen raporttiin, jonka perusteella ulkoinen arviointiryhmä voi saada kuvan toimintakokonaisuudesta. Raportin kokonaislaajuus ilman taustatietolomaketta on enintään kaksikymmentäviisi sivua.

Arviointineuvoston kotisivuilla <http://www.minedu.fi/kka/projektisuunnitelma.html> on taustatietoa hankkeesta. Lisätietoja antaa projektisuunnittelija Kari Seppälä, puh. (02) 333 6332, sähköposti kari.seppala@utu.fi.

Raija Sollamo

Avoimen yliopisto-opetuksen
arviointin johtoryhmän puheenjohtaja

Kauko Hämäläinen

Korkeakoulujen arviointi-
neuvoston pääsihteeri

LIITE 2: Ohjeet itsearviointin toteutuksesta

Avoimen yliopisto-opetuksen arviointi

Ohjeet yliopistoille

Korkeakoulujen arviointineuvoston hyväksymän projektisuunnitelman (liite 1) mukaisesti hankkeen tavoitteena on avoimen yliopisto-opetuksen kehittäminen yliopistojen olennaisena osana. Arviointihankkeessa yliopistot suorittavat oman avoimen yliopisto-opetuksensa itsearviointin, minkä lisäksi toteutetaan yliopistojen keskinäinen ja ulkoinen arviointi.

1) Itsearviointi

Itsearviointi toteutetaan vastaamalla liitteiden 2 ja 3 kysymyksiin. Yliopistot voivat organisoida toteutuksen parhaaksi katsomallaan tavalla, mutta on tärkeätä, että eri sidosryhmien (mm. opiskelijat, avoimen yliopisto-opetuksen suunnittelijat ja opettajat, yliopiston johto, yhteistyöosapuolten edustajat jne.) käsitykset ja arviot otetaan huomioon ja raportoidaan. Eri osapuolet voidaan esimerkiksi kutsua mukaan arviointiprosessiin. Usein on tarkoituksenmukaista hyödyntää olemassa olevaa tutkimus-, selvitys- ja palauteaineistoa. Yliopistot voivat myös analysoida sidosryhmien käsityksiä erillisselvityksin.

Yliopistoja kehoitetaan kysymyksiin vastatessaan esittämään voimassa olevat avoimta yliopisto-opetusta koskevat tahdonilmauksensa ja strategiset linjauksensa. Lisäksi yliopistoja pyydetään osoittamaan konkreettinen näyttö periaatteiden toteutumisesta käytännössä. Näyttö voi perustua esimerkiksi tietoihin avoimen yliopisto-opetuksen konkreettisista tuloksista (tilastoaineisto, tutkimusten ja selvitysten tulokset ym.) ja toimenpiteisiin, joilla tuloksiin pyritään (laatujärjestelmät, arviointikäytännöt, projektit ja muu kehittämistyö ym.).

Jokaista yliopistoa pyydetään kokoamaan itsearviointin tulokset yhteen raporttiin, jonka perusteella ulkoinen arviointiryhmä voi ilman liitteisiin perehtymistä saada kuvan toimintakokonaisuudesta. Raportit pyydetään laatimaan siten, että numeroituihin kysymyksiin vastataan toiminnan kuvaukseen keskittyen. Jokaisen teema-alueen tilasta esitetään lisäksi itsearviointi, jossa yliopistot arvioivat avoimen yliopisto-opetuksensa nykytilan ansioita, heikkouksia ja kehittämistarpeita. Yliopistot voivat myös tuoda esille eri teema-alueilla tärkeinä pitämiään kysymyksiä. Raportin kokonaislaajuus on ilman taustatietolomaketta enintään kaksikymmentäviisi sivua.

Arviointin yhteyshenkilöinä yliopistoissa toimivat liitteessä 4 nimetyt avoimen yliopisto-opetuksen työntekijät. Yhteyshenkilöiden tulee varmistaa yliopiston johdon kanssa, että arviointi toteutetaan yliopiston kannalta tarkoituksenmukaisena kokonaisuutena. Arviointihankkeen käytännön toteutuksesta tiedotetaan jatkossa ensisijaisesti yhteyshenkilöiden kautta, minkä vuoksi on tärkeätä, että yhteystietojen mahdolliset muutokset toimitetaan viipymättä projektisuunnittelijalle.

Itsearviointiraportteja käytetään keskinäisen ja ulkoisen arviointin toteutuksessa sekä loppuraportin aineistona. Arviointiryhmälle raportit ovat sekä ohjenuora avoi-

men yliopisto-opetuksen ymmärtämiseen että aineisto, jonka vastaavuutta käytännön tilanteeseen arvioinnissa käsitellään. Raporttien tietoaineistoja käytetään arviointihankkeen jälkeen ainoastaan korkeakoulujen arviointineuvoston hyväksymällä tavalla. Yliopistot voivat itse päättää itsearviointiraporttiansa julkaisemisesta.

Yliopistoja pyydetään lähettämään:

- täytetty taustatietolomake projektisuunnittelijalle 29.6.2001 mennessä
- itsearviointiraportti ja taustatietolomake sen yliopiston yhteyshenkilölle, joka on keskinäisessä arvioinnissa yliopiston arviointiparina 28.9.2001 mennessä
- itsearviointiraportti seitsemänä kappaleena projektisuunnittelijalle 28.9.2001 mennessä

Projektisuunnittelijan osoite:

Projektisuunnittelija Kari Seppälä

Korkeakoulujen arviointineuvosto

c/o Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus

Lemminkäisenkatu 14-18

20520 TURKU

Raportti pyydetään lisäksi lähettämään rtf-tiedostona osoitteeseen kari.seppala@utu.fi.

2) Keskinäinen arviointi

Välittömästi itsearvioinnin valmistuttua jokaisessa yliopistossa analysoidaan yhden muun yliopiston itsearviointiraportti. Tuloksia käsitellään näiden kahden yliopiston yhteisessä arviointitilaisuudessa. Kaikilla yliopistoilla on siten kaksi tehtävää: ne ovat sekä arvioitavan että arvioitsijan rooleissa. Menettelyn tarkoituksena on nostaa esille keskeisiä ongelma- ja kehittämiskohteita ja edistää hyvien toimintakäytäntöjen leviämistä. Arvioinnin johtoryhmä kehottaa keskinäisen arvioinnin toteuttavia yliopistoja sopimaan tilaisuuden toteutustavasta, osallistuvista osapuolista ja käytännön järjestelyistä.

Arviointiroolissa toimivan yliopiston edustajat laativat keskinäisestä arvioinnista 3-5-sivuisen raportin, johon kirjataan (1) arvioitavan yliopiston avoimen yliopisto-opetuksen ytimekäs kuvaus, (2) yleisarvio asianomaisen yliopiston avoimen yliopisto-opetuksen merkityksestä, (3) tärkeimmät erot ja yhtäläisyydet suhteessa omaan yliopistoon, (4) toteutuksen tärkeimmät ongelmat ja (5) onnistuneet käytännöt, joita voitaisiin yleisesti hyödyntää.

Arviointiparit ja -ryhmä:

Helsingin yliopisto ja Tampereen yliopisto

Jyväskylän yliopisto ja Turun yliopisto

Oulun yliopisto ja Lapin yliopisto

Joensuun yliopisto ja Kuopion yliopisto

Åbo Akademi ja Svenska Handelshögskolan

Teknillinen korkeakoulu ja Vaasan yliopisto

Tampereen teknillinen korkeakoulu ja Turun kauppakorkeakoulu

Helsingin kauppakorkeakoulu ja Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu

Taideteollinen korkeakoulu, Teatterikorkeakoulu ja Sibelius-Akatemia

Raportit keskinäisistä arvioinneista pyydetään toimittamaan 31.10.2001 mennessä arvioitavana olleen yliopiston yhdyshenkilölle sekä seitsemän kappaletta arviointihankkeen projektisuunnittelijalle yllä olevaan osoitteeseen. Raportit pyydetään lisäksi lähettämään rtf-tiedostona osoitteeseen kari.seppala@utu.fi.

3) Ulkoinen arviointi

Avoimeen yliopisto-opetukseen perehtyessään arviointiryhmä järjestää marraskuussa 2001 yhteensä neljä kuulemistilaisuutta, joihin kutsutaan erityyppisten yliopistojen ja erilaisten avoimen yliopisto-opetuksen toteutusmallien sekä sidosryhmien edustajia. Kaikissa tilaisuuksissa käydään pääpiirteissään läpi itse- ja keskinäisistä arvioinneista laadittujen raporttien aihepiirit arviointisuunnitelmassa määritellyistä näkökulmista. Yksittäisten kuulemistilaisuuksien erityisteemoina ovat:

1. Avoin yliopisto-opetus yliopistossa ja yliopistolaitoksessa
2. Avoimen yliopisto-opetuksen yhteistyömallit toimintaympäristössä
3. Avoin yliopisto-opetus, opiskelu ja opintojärjestelmän toimivuus
4. Arviointiryhmän mahdollisesti myöhemmin määrittelemät teemat

Ulkoisessa arvioinnissa hyödynnetään tuotettavia raportteja sekä erikseen kerättävää tilasto- ja muuta tausta-aineistoa (muun muassa KOTA-tietokannasta). Mahdollisista arviointivierailuista yksittäisiin yliopistoihin päätetään tarvittaessa erikseen.

Lisätietoja

Korkeakoulujen arviointineuvosto nimeää arviointiryhmän keväällä 2001. Arvioinnin tulokset ja suositukset kootaan raporttiin, joka julkaistaan maaliskuussa 2002. Seuran-
taseminaari järjestetään keväällä 2004.

Ulkoisen arvioinnin käytännön järjestelyistä tiedotetaan yliopistoille myöhemmin. Arviointineuvoston kotisivuilla <http://www.minedu.fi/kka/projektisuunnitelma.html> on taustatietoa hankkeesta. Lisätietoja antaa projektisuunnittelija Kari Seppälä, puh. (02) 333 6332, sähköposti kari.seppala@utu.fi. Arviointia koskevia kysymyksiä käsitellään myös 9.5.2001 avoimen yliopiston foorumin tapaamisessa Helsingissä.

LIITE 3: Itsearviointikysymykset

AVOIMEN YLIOPISTO-OPETUKSEN ARVIOINTI

AVOIMEN YLIOPISTO-OPETUKSEN STRATEGISET LINJAUKSET

1. Mikä on yliopistossanne avoimen yliopisto-opetuksen tarkoitus, mitkä sen tehtävät? Määrittele myös maantieteellinen toiminta-alue.
2. Miten avoimen yliopisto-opetuksen strategia on hyväksytty? Nimetkää strategian keskeiset periaatteet ja sisällöt.
3. Luonnehtikaa avoimen yliopisto-opetuksen ja elinikäisen oppimisen merkitystä yliopistossanne. Miten elinikäisen oppimisen periaatetta toteutetaan käytännössä?

Itsearviointi:

OPISKELIJARYHMÄT

4. Mitä avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijaryhmiä pidätte yliopistossanne tärkeimpinä ja miksi?
5. Avoimeen opetukseen osallistuu kaksi suurta ryhmää: yliopisto-opintoihin valmistautuvat nuoret ja työelämään siirtyneet aikuiset. Kuvatkaa näiden kahden ryhmän merkitystä avoimessa yliopisto-opetuksessanne. Määrittele ryhmien painoarvo toiminnan laajuuden ja merkittävyyden kannalta prosentteina ryhmien painoarvon mukaan (esimerkiksi nuoret 30/muut 70).
6. Mikä on ikäihmisten yliopiston rooli kokonaisuudessa? Miten se organisoidaan ja resursoidaan?

Itsearviointi:

OPETUKSEN AVOIMUUS

7. Millaisia kriteerejä opiskelijavalinnassa käytetään? Miten opiskelijavalinta toteutetaan?
8. Onko joitakin opiskelijaryhmiä asetettu opiskelijavalinnoissa etusijalle koko avoimessa yliopisto-opetuksessa tai yksittäisillä kursseilla? Tavoitellaanko ilmoittelulla ja muulla markkinoinnilla tietoisesti joidenkin ryhmien osuuden lisäämistä? Entä onko joillakin ryhmillä käytännössä etusija (antakaas esimerkkejä tällaisista toteutustavoista)?
9. Onko nuorten opiskelijoiden lisääntyminen vähentänyt muiden ryhmien osallistumista? Kuinka paljon?

Itsearviointi:

AVOIMEN YLIOPISTO-OPETUKSEN JA MUUN YLIOPISTON YHTEISTYÖ

10. Kuvatkaa avoimen yliopisto-opetuksen ja muun yliopiston yhteistyötä. Mitkä ovat tärkeimmät yhteistyötahot yliopiston sisällä? Mitkä asiat toimivat hyvin – mitkä aiheuttavat jännitteitä?
11. Miten avointa ja perusopetusta koordinoidaan käytännössä? Millä tavoin yhteistyökohteet valikoidaan? Miksi yhteistyötä tehdään juuri näissä aineissa? Kuvatkaa erilaiset yhteistyömallit.
12. Kasvava osa tutkinto-opiskelijoista on osallistunut avoimeen opetukseen. Käytetäänkö avointa yliopisto-opetusta suunnitellusti yliopiston opiskelijahankinnan välineenä?

Itsearviointi:

TOIMINTAYMPÄRISTÖ

LIITE 4: Taustatietolomake

Avoimen yliopisto-opetuksen arviointi

Kaikki kysymykset koskevat yliopistonne avointa yliopisto-opetusta vuonna 2000, ellei toisin mainita.

Kirjatkaa vastaukset keltaisiin ruutuihin.

Ohjeita ja lisätietoja kommentteissa.

OPISKELIJAT

a) Mikä oli kaikkien opiskelijoiden ja vuonna 2000 aloittaneiden ikä- ja sukupuolija-kauma? Ikä 31.12.2000 tilanteen mukaan. Ikäihmisten yliopistoa ei oteta huomioon. Nettoluvut.

	Opiskelijoita yhteensä			Vuonna 2000 aloittaneet		
	Miehiä	Naisia	Yht.	Miehiä	Naisia	Yht.
Alle 25-vuotiaat						
25–55-vuotiaat						
Yli 55-vuotiaat						
Yhteensä						

b) Kuinka paljon opiskelijoita osallistui eri toimintamuotoihin? (Ikäihmisten yliopistoa ei lasketa mukaan. Nettoluvut)

	Opiskelijoita yhteensä	Vuonna 2000 aloittaneet
Lähiopetus		
Etäopetus, monimuoto-opetus		
Verkko-opinnot		
Yhteensä		

Lähiopiskelussa (**lähiopetuksessa**) opiskelija osallistuu luennolle tai pienryhmäopetukseen, jossa opettajana toimii yliopiston opettaja tai tutor. Opinnot suoritetaan pääosin kirjallisuuteen pohjautuvilla tenteillä, harjoituksilla ja luentokuulusteluilla.

Monimuoto-opetus tuo avoimen yliopiston opinnot etäopetuksen välinein myös yliopistopaikkakuntien ulkopuolelle. Opinnot koostuvat itseopiskelusta sekä lähi- ja etäopiskelusta. Keskeistä on itseopiskelu, jolloin opiskelija työskentelee eri tavoilla perehtyäkseen aiheeseen ja suorittaa erilaisia tehtäviä. Lähiopiskelussa opiskelija työskentelee aikuisoppilaitoksessa yhdessä muiden opiskelijoiden ja opintoryhmän ohjaajan eli tutorin kanssa. Etäopiskelussa opiskelija on yhteydessä yliopiston opettajiin esimerkiksi puhelimen tai tietoverkkojen avulla.

Virtuaalinen opiskelu eli **verkko-opiskelu** on tietotekniikan avulla tapahtuvaa joustavaa opiskelua. Nämä ovat pääsääntöisesti verkon kautta suoritettuja opintoja, joita voidaan vähäisessä määrin täydentää muilla toimintamuodoilla.

c) Tiedot osallistumisesta yliopistojen itse järjestämään opetukseen sekä opetukseen kansalais- ja työväenopistoissa, kansanopistoissa ja kesäyliopistoissa kerätään KOTA-tietokannasta. Kuinka paljon opiskelijoita (nettoluku) osallistui sellaiseen avoimen yliopistoyksikön opetukseen, joka järjestettiin erikseen organisoituna: (muissa kuin edellä mainituissa yhteistyöorganisaatioissa)

Missä muissa organisaatioissa:

Lukioissa

Muissa organisaatioissa

d) Kuinka paljon yliopiston itse järjestämään avoimeen yliopisto-opetukseen osallistui oman yliopiston tutkinto-opiskelijoita (nettoluku)?

e) Kuinka monta oman yliopiston tutkinto-opiskelijaa tilastoitiin KOTA-tietokantaan avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijaksi (nettoluku)?

f) Kuinka paljon yliopiston täydennyskoulutuskurssien opiskelijat käyttivät opinnoissaan avoimen yliopisto-opetuksen palveluja (esimerkiksi pd-opintojen valinnaisina opinnoina)? Jos tarkkaa tietoa ei ole käytettävissä, ilmoittakaa arvio. Tehkää tässä tapauksessa merkintä siitä, että kyseessä on arvio. **(bruttoluku)**
Osallistujia avoimen yliopisto-opetuksen opintokokonaisuuksissa:

g) Avoimen yliopisto-opetuksen lisäksi yliopistoissa on muita opiskelijaryhmiä, joilla ei ole tutkinnon suoritusoikeutta. Kuinka paljon koko yliopistossa oli opiskelijoita:

Erillisten opintojen opiskelijoina, ylimääräisinä opiskelijoina (nettoluvut)
(Yliopisto)tutkintoa täydentävinä opiskelijoina

h) Onko näillä opiskelijaryhmillä yhteyttä avoimen yliopisto-opetuksen järjestelmään hallinnoinnin, rekisteröinnin tai muun toiminnon kautta? Millainen se on?

i) Yliopistot järjestävät työelämän organisaatioiden tilauksesta opintokokonaisuuksia, joilla on vastaavuus perusopetukseen. Tämä toiminta ei ole avointa yliopisto-opetusta, mutta sen laajuudesta halutaan saada yleiskuva. Kuinka paljon tällaiseen opetukseen osallistui opiskelijoita v 2000? Jos tarkkaa tietoa ei ole käytettävissä, ilmoittakaa arvio. **(bruttoluvut)**

Avoimen yliopistoyksikön järjestämänä

Yliopiston muiden yksiköiden järjestämänä

OPISKELIJAVALINNAT JA TUTKINTOVÄYLÄT

j) Tällä kysymyksellä selvitetään niiden tilanteiden määrää, joissa opiskelijat ovat jääneet vaille haluamaansa opetusta. Jotta täysien ja peruutettujen kurssien suhteellisesta merkityksestä saataisiin yleiskuva, ilmoittakaa myös tarjoamienne kurssien yhteismäärä. (yliopiston itse järjestämä avoin yliopisto-opetus)

Kysymys	Kursseja
Kuinka monta kurssia täytyi siten, että osa halukkaista jäi ulkopuolelle?	
Kuinka monta kurssia jouduttiin peruuttamaan ilmoittautuneiden vähäisyyden vuoksi?	
Kuinka monta kurssia yhteensä oli alkuperäisessä opetusohjelmassa?	

k) Kuinka monta opiskelijaa siirtyi avoimen yliopisto-opetuksen järjestelmän kautta eri väyliä pitkin tutkinto-opintoihin (nettoluvut)?

60 opintoviikon väylä
 Yliopistokohtainen väylä
 Tiedekunta/laitoskohtainen tai vastaava väylä

Millainen yliopisto/tiedekunta/laitoskohtainen väylä

l) Kuinka paljon perustutkintoa v 2000 suorittamaan päässeillä opiskelijoilla oli yhteensä avoimen yliopisto-opetuksen opintoviikkosuorituksia (opiskelijat nettolukuina)?

Suoritettuja opintoviikkoja yhteensä
 Opiskelijoita, joilla aiempia opintoja, yhteensä
 Uusia opiskelijoita yhteensä

m) Joissakin oppiaineissa uusilla tutkinto-opiskelijoilla on suoritettuna huomattava määrä opintosuorituksia pääaineessaan. Kuinka paljon näitä suorituksia oli oppiaineissa, joissa niitä oli eniten?

Oppiaine, jossa eniten ov:

Suoritettuja pääaineen opintoviikkoja yhteensä	
Opiskelijoita, joilla aiempia opintoja, yhteensä	(nettoluku)
Uusia opiskelijoita oppiaineessa yhteensä	(nettoluku)

TUTKIMUS JA KEHITTÄMINEN

q) Kuinka paljon avoin yliopisto on tuottanut erilaisia opetusmateriaaleja vuodesta 1996 lähtien?

Tyyppi	Kpl	Mitä muita materiaaleja:	Kpl
Kirjat	<input type="text"/>	Tyyppi _____	<input type="text"/>
Opintomonisteet	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>
Opiskeluoppaat	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>
Videot	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>
Äänikasetit	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>
CD-rom	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>

Mitkä ovat materiaalityötuotannonne keskeiset alat?

Liittäkää oheen luettelo yliopiston avointa yliopisto-opetusta käsittelevistä tutkimusraporteista vuodesta 1996 lähtien.

r) Luetelkaa merkittävimmät kansainväliset projektit vuodesta 1996 lähtien.

HENKILÖSTÖ

s) Kuinka paljon yliopistossanne toimi päätoimista henkilöstöä avoimen yliopisto-opetuksen tehtävissä 31.12.2000?

	Avoimen yliopiston yksikössä	Oppiaineissa/ laitoksilla	Muissa yksiköissä
Johtajat/päälliköt			
Suunnittelijat			
Kurssisihteerit/ toimistohenkilöstö			
Opettajat/tuutorit			
Muut			

Missä muissa yksiköissä?

Missä muissa tehtävissä?

t) Mikä oli sivutoimisen opetuksen laajuus yliopiston itse maksamassa avoimessa yliopisto-opetuksessa? Jos tarkkaa tietoa ei ole käytettävissä, ilmoittakaa arvio.

Yliopiston henkilöstö Muut sivutoimiset

Sivutoimisia opettajia yhteensä

Sivutoimisen opetuksen palkkiot

sivukuluneen yhteensä (mk)

TALOUS

u) Miten toiminta rahoitettiin vuonna 2000? Mitä on budjetoitu vuodeksi 2001?

	Mk 2000	Mk 2001
OPM määräraha avoimeen yliopisto-opetukseen		
OPM muu (esim kehittämismomentin) määräraha		
Yliopiston osoittama rahoitus		
Opiskelijamaksut		
Tulot julkaisuista (sis. opetusmateriaalit)		
EU-ohjelmien rahoitus		
Muu rahoitus (esimerkiksi kuntien)		
Yhteensä		

v) Eritelkää yliopiston osoittamat muut resurssit

	Mk 2000	Mk 2001
Virat		
Tilat		
Muu		
Yhteensä		

Muun resurssin laji:

w) Paljonko yliopisto peri rahoituksesta yleiskustannuksia?

	% 2000 %	2001
OPM määräraha avoimeen yliopisto-opetukseen		
OPM muu (esim kehittämismomentin) määräraha		
Opiskelija- ja muut maksut		
EU-ohjelmien rahoitus		
Muu rahoitus (esimerkiksi kuntien)		
Yhteensä		

x) Kuinka paljon määrärahaa käytettiin tarkoituksiin, joista hyötyivät avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijoiden lisäksi muutkin?

Käyttötarkoitus	Mk yht	Yksikkö

y) Miten osallistumismaksut määräytyvät (rasti ruutuun)?

Lukukausittain	<input type="checkbox"/>
Opintokokonaisuuksittain	<input type="checkbox"/>
Kursseittain	<input type="checkbox"/>

Kuinka suuria olivat yliopiston perimät kurssimaksut? Ilmoittakaa hinta markkoina/ opiskelija.

Perusopinnot (15–20 ov)	Minimihinta	Maksimihinta
Lähiopetus		
Monimuoto-opetus		
Verkko-opetus		

Aineopinnot (cum laude)	Minimihinta	Maksimihinta
Lähiopetus		
Monimuoto-opetus		
Verkko-opetus		

Muut (suppeat) opintojaksot	Minimihinta/ opintoviikko	Maksimihinta/ opintoviikko
Lähiopetus		
Monimuoto-opetus		
Verkko-opetus		

Jos maksu osallistumisesta perittiin lukukausittain, ilmoittakaa, mikä oli maksun suuruus/opiskelija?

	Mk
Lukukausimaksu	<input type="text"/>
Lukuvuosimaksu	<input type="text"/>

z) Kuinka suuria olivat yhteistyötahojen perimät maksut? Jos yksityiskohtaisia tietoja ei ole käytössä, tehkää arvio käytettävissä olevien tietojen pohjalta.

KORKEAKOULUJEN ARVIOINTINEUVOSTON JULKAISUJA

PL 1425, 00101 HELSINKI

Puh. 09-1341 71 Fax 09-1341 6911

www.kka.fi

- 1:1997** Virtanen, A. (toim.): *Armottomat ammattikorkeakoulut – matkalla kehittyneisiin arviointijärjestelmiin.* Helsinki: Edita.
- 2:1997** Liuhanen, A.-M. (toim.): *Yliopistot arvioivat toimintaansa – mitä opitaan?* Helsinki: Edita.
- 3:1997** *Korkeakoulujen arviointineuvoston toimintasuunnitelma vuosille 1998–1999.* Helsinki: Edita.
- 4:1997** *Finska rådet för utvärdering av högskolorna: Verksamhetsplan 1998–1999.* Helsingfors: Edita.
- 5:1997** *Action Plan of the Finnish Higher Education Evaluation Council for 1998–1999.* Helsinki: Edita.
- 1:1998** Virtanen, A. (toim.): *Korkeakoulutettu poliisi. Poliisiammattikorkeakoulun ulkoinen arviointi.* Helsinki: Edita.
- 2:1998** Kantola, I. & Panhelainen, M. (toim.): *Kansainvälistyvät ammattikorkeakoulut. Jyväskylän, Tampereen ja Turun ammattikorkeakoulujen kansainvälistymisen asiantuntija-arviointi.* Helsinki: Edita.
- 3:1998** Junge-Jensen, F., Lundin, R., Nyman, G. & Wahlroos, B.: *Vart är Hanken på väg? Rapport av en extern utvärderingsgrupp.* Helsingfors: Edita.
- 4:1998** *167 syytä korkeakouluksi. Ammattikorkeakouluhakemusten arviointi 1998.* Helsinki: Edita.
- 5:1998** *Yliopistokoulutuksen laatuyksiköt. Arviointineuvoston esitys korkealaatuisen koulutuksen yksiköiksi vuosille 1999–2000.* Helsinki: Edita.
- 6:1998** Härmäläinen, K. & Moitus, S. (toim.): *Laatua korkeakoulutukseen – teoriaa ja käytäntöä.* Helsinki: Edita.
- 7:1998** *Pilot Audit of Quality Work in Kajaani, Turku, Lahti and Häme Polytechnics.* Helsinki: Edita.
- 8:1998** Dahllöf, U., Goddard, J., Huttunen, J., O'Brien, C., Román, O. & Virtanen, I.: *Towards the Responsive University: The Regional Role of Eastern Finland Universities.* Helsinki: Edita.
- 9:1998** *Programme Evaluation of Industrial Management and Engineering in Finnish Higher Education Institutions.* Helsinki: Edita.
- 10:1998** *Quality Label? EQUIS Evaluation Report. Helsinki School of Economics and Business Administration.* Helsinki: Edita.
- 11:1998** *Three Finnish Universities in the International Perspective. CRE Institutional Review of Helsinki University of Technology, Tampere University of Technology, and Åbo Akademi University. CRE Reviewers' Reports.* Helsinki: Edita.
- 1:1999** Virtanen, A. (toim.): *Viittä vaille valmis? Ammattikorkeakouluhakemusten arviointi 1999.* Helsinki: Edita.
- 2:1999** Vähäpassi, A. & Moitus, S. (toim.): *Korkeakoulut alueidensa vetureina. Viisi näkökulmaa vaikuttavuuteen.* Helsinki: Edita.
- 3:1999** Booth, J., Erllhoff, M., Jones, A. & Paasikivi, P.: *Strategies for the Future. Evaluation of University of Art and Design Helsinki UIAH.* Helsinki: Edita.
- 4:1999** Kähkönen, J. & Lipponen, M. (toim.): *Laadun lähteillä. Itä-Suomen ammattikorkeakoulujen itsearvioinnin kehittäminen.* Helsinki: Edita.
- 5:1999** Tella, S., Räsänen, A. & Vähäpassi, A. (Eds.): *Teaching Through a Foreign Language. From Tool to Empowering Mediator.* Helsinki: Edita.
- 6:1999** Cheesmond, R., Grede, K., Lonka, K. & Román, G.: *From the Cherry Orchard to the Future. The Report of the Peer Review Team of the Theatre Academy of Finland.* Helsinki: Edita.
- 7:1999** Davies, J., Lindström, C.-G. & Schutte, F.: *Five Years of Development. Follow-Up Evaluation of the University of Oulu.* Helsinki: Edita.
- 8:1999** Perälä, M.-L. & Ponkala, O.: *Tietoa ja taitoa terveysalalle. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen korkeakoulutuksen arviointi.* Helsinki: Edita.
- 9:1999** *Audit of Quality Work. North Karelia and Mikkeli Polytechnics.* Helsinki: Edita.
- 10:1999** *Audit of Quality Work. Seinäjoki Polytechnic.* Helsinki: Edita.
- 11:1999** Jussila, J. & Saari, S. (toim.): *Opettajankoulutus tulevaisuuden tekijänä. Yliopistoissa annettavan opettajankoulutuksen arviointi.* Helsinki: Edita.
- 12:1999** Virtanen, A. & Mertano, S. (Eds.): *Learning by Comparing. The Benchmarking of Administration at the University of Helsinki.* Helsinki: Edita.
- 13:1999** Kuusinen, I. & Nurminen, M.: *Korkeakoulukirjaston asiakaspalvelun arviointi. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun, Helsingin kauppatieteiden korkeakoulun ja Leeds Metropolitan Universityn kirjastot.* Helsinki: Edita.
- 14:1999** Kuusinen, I. & Nurminen, M.: *Evaluation of Customer Service in the Academic Library. Libraries of Kymenlaakso Polytechnic, Helsinki School of Economics and Business Administration, and Leeds Metropolitan University.* Helsinki: Edita.
- 15:1999** Kristensen, B., Lindfors, T., Otley, D. & Stenius, M.: *TSEBA as a Learning Organisation. Evaluation of Turku School of Economics and Business Administration.* Helsinki: Edita.
- 16:1999** Lyytinen, Heikki K.: *Työelämäyhteistyön arviointi. Jyväskylän, Tampereen ja Turun ammattikorkeakoulujen työelämäyhteistyön ulkoinen arviointi.* Helsinki: Edita.
- 17:1999** Pehu-Voima, S. & Härmäläinen, K. (toim.): *Opetusta kehittävää arviointia.* Helsinki: Edita.
- 1:2000** Lehtinen, E., Kess, P., Stähle, P. & Urponen, K.: *Tampereen yliopiston opetuksen arviointi.* Helsinki: Edita.
- 2:2000** Cohen, B., Jung, K. & Valjakka, T.: *From Academy of Fine Arts to University. Same name, wider ambitions.* Helsinki: Edita.
- 3:2000** Goddard, J., Moses, I., Teichler, U., Virtanen, I. & West, P.: *External Engagement and Institutional Adjustment: An Evaluation of the University of Turku.* Helsinki: Edita.

- 4:2000** Almfelt, P., Kekäle, T., Malm, K., Miikkulainen, L. & Pehu-Voima, S.: *Audit of Quality Work. Swedish Polytechnic, Finland*. Helsinki: Edita.
- 5:2000** Harlio, R., Harvey, L., Mansikkamäki, J., Miikkulainen, L. & Pehu-Voima, S.: *Audit of Quality Work. Central Ostrobothnia Polytechnic*. Helsinki: Edita.
- 6:2000** Moitus, S. (toim.): *Yliopistokoulutuksen laatuysiköt 2001–2003*. Helsinki: Edita.
- 7:2000** Liuhanen, A.-M. (toim.): *Neljä aikuiskoulutuksen laatuylipistoa 2001–2003*. Helsinki: Edita.
- 8:2000** Hara, V., Hyvönen, R., Myers, D. & Kangasniemi, J. (Eds.): *Evaluation of Education for the Information Industry*. Helsinki: Edita.
- 9:2000** Jussila, J. & Saari, S. (Eds.): *Teacher Education as a Future-moulding Factor. International Evaluation of Teacher Education in Finnish Universities*. Helsinki: FINHEEC. <http://www.minedu.fi/minedu/education/finheec/finheec.html>
- 10:2000** Lämsä, A. & Saari, S. (toim.): *Portfoliosta koulutuksen kehittämiseen. Ammatillisen opettajankoulutuksen arviointi*. Helsinki: Edita.
- 11:2000** *Korkeakoulujen arviointineuvoston toimintasuunnitelma 2000–2003*. Helsinki: Edita.
- 12:2000** *Finnish Higher Education Evaluation Council Action Plan for 2000–2003*. Helsinki: Edita.
- 13:2000** Huttula, T. (toim.): *Ammattikorkeakoulujen koulutuksen laatuysiköt 2000*. Helsinki: Edita.
- 14:2000** Gordon, C., Knodt, G., Lundin, R., Oger, O. & Shenton, G.: *Hanken in European Comparison. EQUIS Evaluation Report*. Helsinki: Edita.
- 15:2000** Almfelt, P., Kekäle, T., Malm, K., Miikkulainen, L. & Kangasniemi, J.: *Audit of Quality Work. Satakunta Polytechnic*. Helsinki: Edita.
- 16:2000** Kells, H.R., Lindqvist, O.V. & Premfors, R.: *Follow-up Evaluation of the University of Vaasa. Challenges of a small regional university*. Helsinki: Edita.
- 17:2000** Mansikkamäki, J., Kekäle, T., Miikkulainen, L., Stone, J., Tolppi, V.-M. & Kangasniemi, J.: *Audit of Quality Work. Tampere Polytechnic*. Helsinki: Edita.
- 18:2000** Baran, H., Gladrow, W., Klaudy, K., Locher, J. P., Toivakka, P. & Moitus, S.: *Evaluation of Education and Research in Slavonic and Baltic Studies*. Helsinki: Edita.
- 19:2000** Harlio, R., Kekäle, T., Miikkulainen, L. & Kangasniemi, J.: *Laatutyön auditointi. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu*. Helsinki: Edita.
- 20:2000** Mansikkamäki, J., Kekäle, T., Kähkönen, J., Miikkulainen, L., Mäki, M. & Kangasniemi, J.: *Laatutyön auditointi. Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu*. Helsinki: Edita.
- 21:2000** Almfelt, P., Kantola, J., Kekäle, T., Papp, I., Manninen, J. & Karppanen, T.: *Audit of Quality Work. South Carelia Polytechnic*. Helsinki: Edita.
- 1:2001** Valtonen, H.: *Oppimisen arviointi Sibelius-Akatemiassa*. Helsinki: Edita.
- 2:2001** Laine, I., Kilpinen, A., Lajunen, L., Pennanen, J., Stenius, M., Uronen, P. & Kekäle, T.: *Maanpuolustuskorkeakoulun arviointi*. Helsinki: Edita.
- 3:2001** Vähäpassi, A. (toim.): *Erikoistumisopintojen akkreditointi*. Helsinki: Edita.
- 4:2001** Baran, H., Gladrow, W., Klaudy, K., Locher, J. P., Toivakka, P. & Moitus, S.: *Экспертиза образования и научно-исследовательской работы в области славистики и балтистики (Ekspertiza obrazovaniya i naučno-issledovatel'skoj raboty v oblasti slavistiki i baltistiki)*. Helsinki: Edita.
- 5:2001** Kinnunen, J.: *Korkeakoulujen alueellisen vaikuttavuuden arviointi. Kriteerejä vuorovaikutteisuuden arviointiin*. Helsinki: Edita.
- 6:2001** Löfström, E.: *Benchmarking korkeakoulujen kieltenopetuksen kehittämässä*. Helsinki: Edita.
- 7:2001** Kaartinen-Koutaniemi, M.: *Korkeakouluopiskelijoiden harjoittelun kehittäminen. Helsingin yliopiston, Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Lahden ammattikorkeakoulun benchmarking-projekti*. Helsinki: Edita.
- 8:2001** Huttula, T. (toim.): *Ammattikorkeakoulujen aluekehitysvaikutuksen huippuyksiköt 2001*. Helsinki: Edita.
- 9:2001** Welander, C. (red.): *Den synliga yrkeshögskolan. Ålands yrkeshögskola*. Helsingfors: Edita.
- 10:2001** Valtonen, H.: *Learning Assessment at the Sibelius Academy*. Helsinki: Edita.
- 11:2001** Ponkala, O. (toim.): *Terveysalan korkeakoulutuksen arvioinnin seuranta*. Helsinki: Edita.
- 12:2001** Miettinen, A. & Pajarre, E.: *Tuotantotalouden koulutuksen arvioinnin seuranta*. Helsinki: Edita.
- 13:2001** Moitus, S., Huttu, K., Isohanni, I., Lerkkanen, J., Mielityinen, I., Talvi, U., Uusi-Rauva, E. & Vuorinen, R.: *Opintojen ohjauksen arviointi korkeakouluissa*. Helsinki: Edita.
- 14:2001** Fonselius, J., Hakala, M.K. & Holm, K.: *Evaluation of Mechanical Engineering Education at Universities and Polytechnics*. Helsinki: Edita.
- 15:2001** Kekäle, T. (ed.): *A Human Vision with Higher Education Perspective. Institutional Evaluation of the Humanistic Polytechnic*. Helsinki: Edita.
- 1:2002** Kantola, I. (toim.): *Ammattikorkeakoulun jatkotutkinnon kokeilulupahakemusten arviointi*. Helsinki: Edita.
- 2:2002** Kallio, E.: *Yksilöllisiä heijastuksia. Toimiiko yliopisto-opetuksen paikallinen itsearviointi?* Helsinki: Edita.
- 3:2002** Raivola, R., Himberg, T., Lappalainen, A., Mustonen, K. & Varmola, T.: *Monta tietä maisteriksi. Yliopistojen maisteriohjelmien arviointi*. Helsinki: Edita.
- 4:2002** Nurmela-Antikainen, M., Ropo, E., Sava, I. & Skinnari, S.: *Kokonaisvaltainen opettajuus. Steiner-pedagogisen opettajankoulutuksen arviointi*. Helsinki: Edita.
- 5:2002** Toikka, M. & Hakkarainen, S.: *Opintojen ohjauksen benchmarking tekniikan alan koulutusohjelmissa. Kymenlaakson, Mikkelin ja Pohjois-Savon ammattikorkeakoulut*. Helsinki: Edita.
- 6:2002** Kess, P., Hulkko, K., Jussila, M., Kallio, U., Larsen, S., Pohjolainen, T. & Seppälä, K.: *Suomen avoimen yliopisto-opetuksen arviointiraportti*. Helsinki: Edita.